

ETIQUETTE IN HET BUITENLAND

ZAKBOEK VOOR STIJLVOL REIZEN

ETIQUETTE
IN HET BUITENLAND

KEVIN STRUBBE
& LIESBETH HOBERT

ZAKBOEK
VOOR
STIJLVOL
REIZEN

UITGEVERIJ VAN HALEWYCK

© 2009 – Liesbeth Hobert, Kevin Strubbe & Uitgeverij Van Halewyck
Diestsesteenweg 71a – 3010 Leuven
www.vanhalewyck.be

Cover en binnenwerk: www.filipcoopman.net
Coverfoto's: Katrijn Van Giel
Druk: New Goff, Mariakerke

NUR 451/500
ISBN 978 90 5617 910 6
D/2009/7104/25

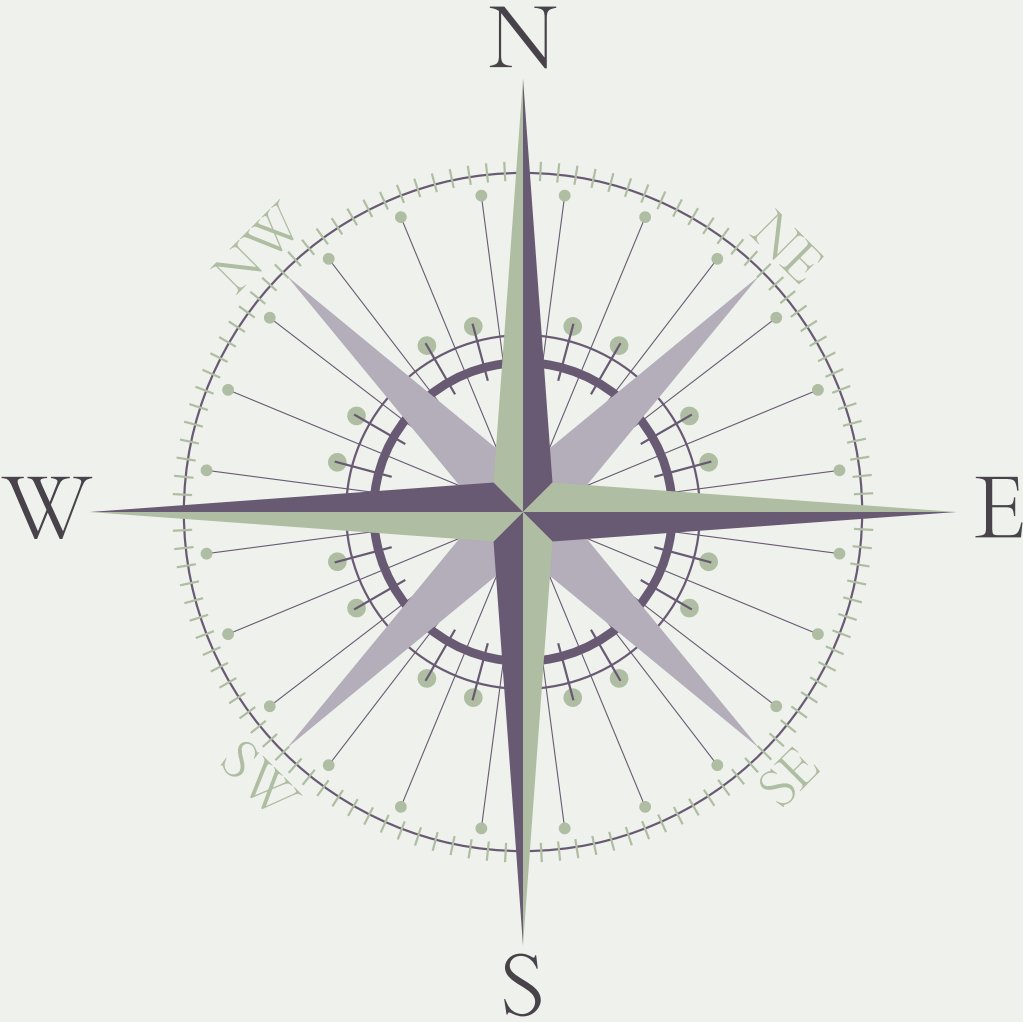
INHOUD

HOEZO, ETIQUETTE OP REIS?	9
AUSTRALIË	11
BRAZILIË	17
CHINA	25
CHECKLIST VOOR JE VERTREKT	39
DUITSLAND	41
FRANKRIJK	47
GRIEKENLAND	53
SPOEDCURSUS GEBARENTAAL	59
GROOT-BRITTANNIË	67
INDIA	73
ITALIË	85
FOOI OF GEEN FOOI?	95
JAPAN	101
KENIA, SENEGAL, TANZANIA, ZUID-AFRIKA EN ANDERE AFRIKAANSE LANDEN	115
MAROKKO, ALGERIJE, TUNESIË, DE MAGHREB EN DE REST VAN NOORD-AFRIKA	121

WIL JE DAT EVEN SPELLEN? HET INTERNATIONALE TELEFOONALFABET	133
MEXICO	135
MIDDEN-OOSTEN	143
NEDERLAND	155
OP DE GROND EN IN DE LUCHT: DE VliegETIQUETTE	165
NIEUW-ZEELAND	169
RUSLAND EN OOST-EUROPA	177
SPANJE	185
KUSSEN OF NEUZEN-NEUZEN?	192
TURKIJE	197
VERENIGDE STATEN EN CANADA	205
ZUIDOOST-AZIË	213
AAN HET STRAND, IN HET WATER	221
ZWEDEN	225
ZWITSERLAND	233
MEER WETEN?	239

HOEZO, ETIQUETTE OP REIS?

We reizen steeds vaker en verder, verleggen onze grenzen en gaan op zoek naar andere culturen. Dat resulteert steeds weer in een boeiend avontuur. Gast zijn in een ander land houdt in dat je op de eerste plaats respect toont voor de plaatselijke bevolking en openstaat voor de manier waarop de mensen daar met elkaar en ook met jou omgaan. Dat verschilt van land tot land, van cultuur tot cultuur.

Wereldwijd bestaan er dus ontelbare regels en regeltjes voor onze onderlinge communicatie en gedragingen, met de daarbij horende gevoeligheden en valkuilen. Ga er dus vooral niet van uit dat de manier waarop jij je meestal gedraagt, in een vreemd land ook de juiste is. Want dat zou wel eens voor minder prettige ervaringen kunnen zorgen. Een voorbeeld? Als je bij ons een cadeautje krijgt, maak je dat meteen open om niet de indruk te wekken ondankbaar te zijn. In Japan wacht je met het losscheuren van het papier beter tot de schenker daar expliciet op aandringt. Niet wachten staat gelijk aan hebberig zijn.

De lijstjes met do's en don'ts zijn lang, en verschillen al naargelang het land dat je bezoekt. Eten met je linkerhand, je schoenool laten zien of je neus snuiten in het openbaar: het is bij ons allemaal geen probleem, terwijl iemand die in het openbaar flinke boeren laat, op blote voeten bij iemand op bezoek gaat of in een bar zijn servetjes zomaar op de grond gooit als ongemanierd

wordt beschouwd. Dezelfde gedragingen kunnen in het buitenland heel andere reacties uitlokken. Het blijft dus altijd dansen op het slappe koord.

En dan hebben we het nog niet eens over onze lichaamstaal. Ons hoofd, onze handen, onze armen: we gebruiken ze dag in dag uit om ons non-verbaal uit te drukken. En laat ook dat nu geen ‘standaardtaal’ zijn. Ja knikken, neen schudden, iemand roepen of aanwijzen, om de rekening vragen: niets is wat het lijkt in het buitenland. Als je de spelregels niet kent, kan je de ander fout begrijpen, ongewild zwaar beledigen of in verlegenheid brengen.

Kortom, om ook in het buitenland met glans te slagen voor de etiquettetoets, kan je vooraf dus beter wat studeren. Dit boek wil je daarbij helpen. Het spreekt voor zich dat niet alle landen van de wereld hier de revue passeren. We hebben ons beperkt tot die bestemmingen waar wat voorkennis van de zeden en gebruiken je reis en verblijf een stuk prettiger kunnen maken. Niet alleen voor jou, maar ook voor de ‘*locals*’.

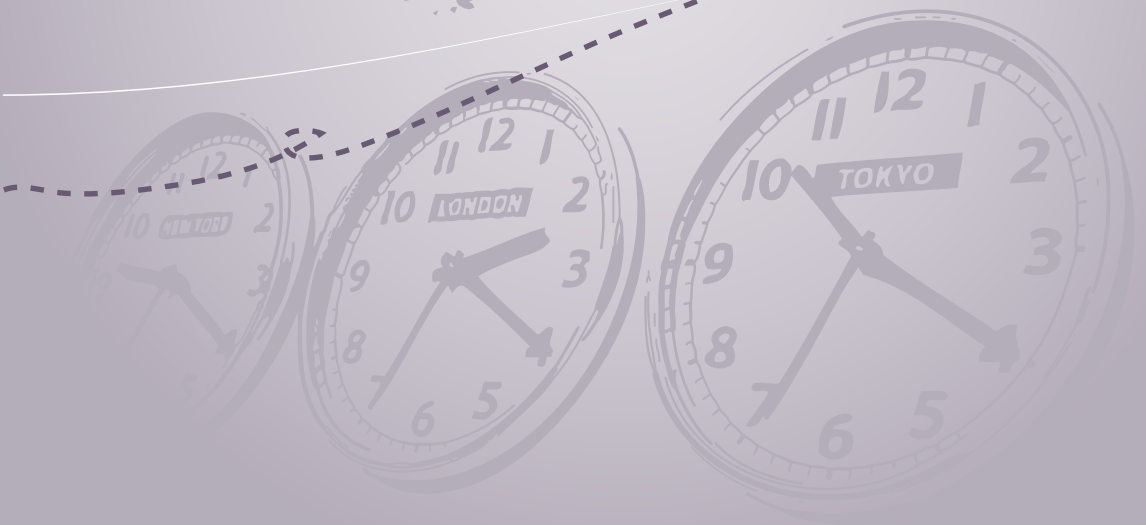
En alvast een gouden tip: als je twijfelt, kijk dan even om je heen en bestudeer hoe de anderen in je buurt het doen. Zo kom je meestal al een heel eind.

Veel reisplezier met manieren!

Kevin Strubbe & Liesbeth Hobert

AUSTRALIË

AUSTRALIË

Easy going

Al zit je zowat aan het andere eind van de wereld, hier voel je je meteen thuis. De Australische omgangsvormen zijn immers niet zo verschillend van de westerse en over etiquette hoef je je eigenlijk niet al te veel zorgen te maken: het gaat er nogal losjes aan toe *down under*.

Wie keurig is opgevoed, zal zich zelfs ergeren aan het nogal ruwe taalgebruik van sommige *Aussies*. Woorden als *bloody* en *bastard* worden om de haverklap gebruikt, maar hebben daarom geen negatieve betekenis. 'Hoe gaat het ermee, oude bastaard', is dus gewoon een hartelijke begroeting. Tegen vrouwen praten ze iets subtieler.

Het f*** woord, dat jongeren ook hier steeds vaak uitspreken, is voor de oudere generatie nog steeds taboe. Gebruik het dus liever niet in je enthousiasme om ook eens ongenueerd te vloeken.

Australiërs zijn een open boek, eerlijk en recht door zee. Ze verwachten van jou hetzelfde.

AAN DE PRAAT

- Wil je met iemand contact leggen, steek dan gerust je hand uit en stel jezelf voor. Dat is beslist niet opdringerig.
- Australiërs zijn erg geïnteresseerd in jou als buitenlander en in de toestand in de rest van de wereld. Je kan vrijuit praten, maar blijf wel bescheiden en schep zeker niet op.
- Zelf vragen stellen kan ook, zeker als je iets meer wilt weten over moeilijke onderwerpen als de *Aboriginals* of de plaatselijke politiek.
- Sport is het favoriete gespreksonderwerp bij uitstek: over rugby en *Australian football* raken de *Aussies* niet uitgepraat.
- Ze maken veel en graag grapjes over hun eigen land en geschiedenis, maar nooit over sport.
- Bereid je erop voor dat je zelf ook heel wat grappen te incasseren zal krijgen. Wil je de show stelen, vertel dan grappen waarin je de spot drijft met jezelf of je eigen land.

NAAR DE BARBIE

Barbecue is de grootste culinaire hobby van elke Australiër. In de tuin, op het strand of zelfs in nationale parken of kampeerplaatsen staan ze te barbecueën. Iedere gelegenheid is goed om een vuurtje te stoken en grote lappen vlees of worst te braden.

‘Grab a six pack, bung the ball and chain in the Holden and come on over for a barbie.’

Word je uitgenodigd op een barbecue, informeer dan van te voren even bij de gastheer of gastvrouw of je wat vlees moet meenemen. Doorgaans wordt dit beleefd afgewimpeld, en in dat geval kan je met wat wijn of bier uitpakken.

De man is steeds heer en meester aan de barbecue. Word je als man gevraagd om een handje toe te steken tijdens het drinken van een *tinny* (blikje bier), hou er dan rekening mee dat het vlees slechts twee keer mag worden omgedraaid en dat de *Aussies* hun vlees graag goed doorbakken – lees: bijna verkoold – eten.

Wanneer het erg heet is, zie je op sommige plaatsen een verbod om vuurtjes te stoken. Negeer dat niet, want het is dan echt erg gevaarlijk, en je riskeert een fikse boete.

VAN MOD-OZ TOT BUSH-TUCKER

De Australische keuken is een bonte mix van verschillende Europese, Aziatische, *Pacific* en Aboriginalstijlen. Internationaal staat hij beter bekend als *Mod-Oz*, wat staat voor *modern Australian*. Je moet er niet van opkijken als je op menukaarten wat ‘vreemde’ gerechten ziet staan zoals kangoeroestaart, struisvogelfilet of emoesteak.

Wil je helemaal de avontuurlijke toer op, maak dan een trip door

de *outback* waar je de keuken van de *Aboriginals* of de *bush tucker* kunt ontdekken. Dat betekent eigenlijk dat je eet wat de woestijn je biedt. Larven of slangen bijvoorbeeld zijn dan een delicatessen, maar ook allerhande planten, wortels, vruchten, kruiden, noten en zaden staan op het menu.

Het kan best zijn dat je iets niet lust, maar laat je afkeer niet al te duidelijk merken.

TAFELMANIEREN

Je krijgt vast de indruk dat het er nogal nonchalant aan toegaat. De meeste Australiërs eten op z'n Amerikaans. Ze snijden wat gesneden moet worden, leggen hun mes neer en eten met de vork in de rechterhand.

In een Chinees restaurant eten de Australiërs met stokjes. Hoe dat moet, vind je op pagina 33.

Er zijn veel trendy, hippe en deftige restaurants in de grote steden. Daar tafelen ze in stijl, met westerse tafelmanieren.

BYO

Staat voor '*Bring your own*': breng je eigen wijn mee als je uit eten gaat. Dan kan, maar niet in alle restaurants. Meestal staat deze mogelijkheid aangegeven in de gidsen of aan de ingang van de zaak. Bij twijfel informeer je beter even bij je reservatie.

Uiteraard betaal je ook hier 'kurkrecht', een vast bedrag dat soms per fles of per gast wordt aangerekend.

Hou er rekening mee dat je enkel flessen wijn kunt meebrengen, dus geen wijn in een box, al is dat een Australische uitvinding.

Tip: laat je informeren over het mooie aanbod plaatselijke wijnen. De Australiërs zijn er terecht trots op en waarderen je belangstelling.

RONDJE GEVEN

'*It's your shout!*' betekent in het café dat het jouw beurt is om een rondje te geven. Probeer daar niet onderuit te komen door plots naar het toilet te moeten of te vertrekken naar een dringende afspraak, want dan is je reputatie voorgoed naar de vaantjes.

EN OOK NOG...

Australië is een land met veel natuurlijke rijkdommen, met zeldzame dieren en plantensoorten. Je bent er meer dan welkom, maar de inwoners verwachten van jou wel dat je respect toont. Niet alleen voor de mens en de plaatselijke gebruiken, maar ook voor de natuur.

Zonnen doen *Aussies* zelden of nooit. Als ze toch in de zon zitten, beschermen ze zich goed met hoed of zonnecrème.

A faint, light gray world map is centered in the upper half of the image. The word "BRAZILIË" is superimposed over the map in a large, bold, black, sans-serif font.

BRAZILIË

BRAZILIË

Meer dan strand en bossanova

WAT EEN TEMPERAMENT!

Brazilianen houden van fysiek contact. Tijdens een gesprek raken zowel mannen als vrouwen elkaars schouders armen en handen aan. Stoor je er niet aan als ze dicht tegen je aan komen staan: toch proberen om enige afstand te bewaren is ongemanierd.

Oogcontact is ook belangrijk voor Brazilianen: blijf je gesprekspartner dus steeds aankijken. Wanneer een man je (als vrouw) langer aankijkt dan bij ons de gewoonte is, hoef je dus niet meteen te denken dat hij je aan het verleiden is.

OLÀ

Als buitenlander zal je door een Braziliaan begroet worden met een stevige en vriendelijke handdruk. Ze stellen zich enkel met hun voornaam voor. In een later stadium geven zowel mannen als vrouwen twee kussen.

Wanneer mannen echte vrienden zijn geworden, gaan ze 'mattenkloppen'. Ze omhelzen elkaar dan stevig en slaan elkaar flink op de schouders.

Ouderen verdienen respect. Spreek ze dan ook aan met *Seu* (meneer), *Dona* (mevrouw) of zelfs *Doutor(a)* (dokter), gevolgd door hun voornaam.

Richt je je tot personen in een leidinggevende functie, dan voeg je daar nog de achternaam aan toe.

Vrouwen kussen elkaar...

Eén keer in Sao Paulo.

Twee keer als ze vrijgezel zijn.

Drie keer als ze getrouwd zijn.

EEN PAAR WOORDJES

Het wordt altijd geapprecieerd als je iets kunt zeggen in de plaatselijke taal, al zijn het maar een paar woordjes. Het Braziliaanse Portugees verschilt een beetje van het originele Portugees.

Hallo!: *olà*

Goedendag: *bom dia*

Goedenavond: *boa noite*

Ik heet: *eu me chamo*

Aangenaam: *muito prazer*

Alstublieft: *por favor*

Dankjewel: *obrigado* (*obrigada* wanneer je een vrouw bent).

Een verkeerd antwoord is beter dan geen antwoord, is de leuze van de Brazilianen. Dus toch maar even de verkregen informatie dubbelchecken.

SPREKEN MET DIE HANDEN!

In Brazilië wordt druk gesticuleerd. Doe daar gerust vrolijk aan mee, maar let wel op: sommige gebaren hebben een heel andere betekenis dan bij ons. Zo is het gebaar dat alles oké is (een cirkel maken met je duim en wijsvinger) in dit Zuid-Amerikaanse land een grove belediging.

Er zijn ook specifieke gebaren die wij niet kennen:

- De handpalm naar boven houden en vingers en duim samenbrengen in een repetitieve beweging: het is erg druk, de bus of taxi zit vol.
- Oorlel knijpen tussen duim en wijsvinger: dat is een teken van appreciatie of uiting dat men iets mooi vindt of dat het eten lekker was.
- De wijsvingers vlak naast elkaar en heen en weer wrijven: close zijn, echte vrienden zijn.

‘Laat lelijke mensen mij dit niet kwalijk nemen, maar schoonheid is een zaak van wezenlijk belang.’ (Braziliaans dichter)

HALLO SCHOONHEID!

- Brazilianen besteden veel aandacht aan hun uiterlijk, verzorgen zich uitermate goed en gaan zelfs een paar keer per dag onder de douche.
- In de zakenwereld loopt iedereen er keurig bij, maar daarbuiten is *casual* het codewoord.
- Buitenlanders associëren dit land nogal met sensualiteit en carnaval, maar dat betekent niet dat je overal schaars gekleed kan rondlopen. Strandkleding hoort nog steeds op het strand thuis.
- Aan kleuren is er geen gebrek, maar pas wel op met groen en geel. Het mogen dan wel de kleuren van de nationale vlag zijn, maar als je deze kleurencombinatie draagt, getuigt dat van weinig smaak. Het dragen van deze kleuren is alleen tijdens het carnaval of een voetbalwedstrijd geoorloofd.

LET OP MET KRITIEK

Al kunnen Brazilianen zich bijzonder kritisch uitlaten over het bureaucratische, politieke en maatschappelijke systeem in hun land, ze pikken het niet dat een buitenlander dat ook doet.

Ook vloeken in het openbaar doe je beter niet, want dat wordt beschouwd als een teken van slechte opvoeding.

WELKOM!

Een leuke ontmoeting, een gezellige babbel of een goed zakelijk gesprek: als de contacten prettig verlopen, is de kans groot dat een Braziliaan je bij hem thuis zal uitnodigen. Hij zal eerst zeggen dat je maar eens langs moet komen, maar daar hoeft je niet te veel belang aan te hechten. Daarna volgt toch nog een

‘officiële’ uitnodiging en worden meteen ook een dag en uur vastgelegd.

Je hoeft niet precies op het afgesproken tijdstip op de stoep te staan, want een halfuur te laat is vroeg genoeg voor de Brazilianen. Het is altijd attent om een cadeautje te brengen. Iets uit je eigen land, maar ook een fles wijn of whisky is een goed geschenk. Denk ook aan de kinderen als die er zijn. Vermijd in elk geval kleuren als zwart en paars, want dat zijn hier de rouwkleuren.

ZO HOORT HET

Tijdens een diner wordt het eten meestal in schalen geserveerd die op tafel worden gezet, behalve dan het dessert. De gastheer of -vrouw zullen je uitnodigen om jezelf te bedienen. Schep niet te veel op en eet je bord leeg. Wanneer je een tweede portie neemt, laat je zien dat het je smaakt, maar als je daarvan de helft laat staan, is dat ook weer ongeleefd.

Samen eten gebeurt in een ontspannen sfeer, maar Brazilianen hebben goede tafelmanieren. Dit kan je dus beter weten vooraleer je mee aan tafel schuift:

- Handen wassen voor je aan tafel gaat is een *must*.
- Eten doe je met mes en vork. Voedsel raak je nooit aan met je handen. Zelfs voor het eten van pizza of fruit gebruik je bestek.
- Smakken, slurpen, boeren of veel lawaai maken met je bestek hoort niet.
- Veeg je mond af wanneer je iets gedronken hebt en drink nooit van een fles.
- Als men je voedsel aanbiedt, is het ongeleefd om te weigeren. Als je iets echt niet wil eten, bedenk je beter een smoes. Zeg bijvoorbeeld dat je er allergisch voor bent.
- Zeg ‘ja’ of ‘alsjeblieft’ wanneer je iets wil accepteren. ‘Dank u’ is een weigering en ‘neen, dank u’ is nogal ruw en bot.
- Niezen, je neus snuiten en hoesten aan tafel is ongeleefd. Draai op zijn minst je hoofd weg of verwijder je even.
- Uitgebreid gapen of je eens lekker uitrekken is uiteraard *not done*.

OBER!

Wanneer je in een restaurant de ober wil roepen – al het bedienende personeel is hier mannelijk –, dan steek je even je hand op of roep je ‘*garçom*’ of ‘*moço*’. Zit je buiten op een terras, dan kan je ook een sissend geluid maken om zijn aandacht te trekken.

Als je mee uit eten gevraagd wordt, mag je er niet van uitgaan dat je wordt getraceerd. De rekening delen is heel gewoon.

AFKLOPPEN!

Brazilianen zijn nogal bijgelovig. Dat is geen wonder gezien hun rijke scala aan religies en mythologieën.

- Vrouwen zetten hun handtas nooit op de grond, want daar worden ze arm van.
- Zet je schoenen nooit omgekeerd.
- Een dollar in je broekzak trekt rijkdom aan.
- Het boze oog? Niets om bang voor te zijn. Klop het af en het zal je goed gaan.

Zowel Braziliaanse mannen als vrouwen zijn erg jaloers. Ga dus niet al te familiair om met getrouwde Brazilianen.

A faint, light gray world map is centered in the background of the image. The word "CHINA" is superimposed in large, bold, black capital letters over the map, specifically over the Asian continent. A dashed black line curves across the lower half of the image, passing behind the clocks.

CHINA

CHINA

De Volksrepubliek, Hongkong en Taiwan

NI HOA

Wil je in China of Hongkong iemand op de juiste wijze begroeten, zeg dan gewoon 'Ni hoa', geef een lichte handdruk en knik even kort met het hoofd. Zelf hierbij het hoofd even buigen, wordt door de ander erg gewaardeerd. Deze begroetingsregels gelden zowel voor mannen als vrouwen.

Word je aan een groep mensen voorgesteld, dan geef je iedereen een hand. Soms legt een Chinees, als teken van hartelijkheid, de linkerhand op de normale handdruk. Uit respect slaan zij zelf meestal even de ogen neer wanneer ze begroet worden.

Ben je hier voor zaken, dan volgt op deze begroeting het uitwisselen van visitekaartjes.

- Reik je eigen kaartje met beide handen aan.
- Bekijk het kaartje van je zakenpartner aandachtig voordat je het opbergt, als teken van respect.
- Hou er rekening mee dat de eerste naam op het kaartje de achternaam is en de tweede de voornaam.
- Wanneer er voor de naam een titel staat, noem je die, zeker bij een eerste ontmoeting. Je gesprekspartner zal zelf wel aangeven hoe je hem of haar later mag aanspreken.

NIET KUSSEN

Aziaten zijn gewend om hun emoties te verbergen. Zij zullen dan ook nooit iemand kussen bij een ontmoeting of afscheid. Iemand aanraken is al evenzeer taboe, tenzij je de ander heel goed kent. Soms zie je twee jonge meisjes of twee jongens wel hand in hand lopen, maar dat heeft weinig betekenis. Openlijk flirten wordt al evenmin geapprecieerd, want druist in tegen alle regels van het fatsoen.

Let er als vrouw op dat je niet per ongeluk tegen een boeddhistische priester aanloopt, want die mogen onder geen beding een vrouw aanraken.

IK EERST

Typisch voor Chinezen is dat ze vrij dicht tegen je aan komen te staan. Voor jou is dat misschien vervelend, maar voor hen is het heel gewoon. Zet jij een stap achteruit, dan zet de ander er simpelweg één vooruit. Duwen en dringen in de trein of in de metro is normaal. Een excuus wanneer je links of rechts een por krijgt, hoef je dus niet te verwachten. Braaf je beurt afwachten in een winkel of aan een taxistaanplaats, behoort ook al niet tot een van de Chinese deugden. Voordringen doen ze zonder verpinken.

WAT TREK IK AAN?

- Vooral in de grote steden verschilt de kledij niet veel van deze in het westen. Toch kan je als toerist beter geen shorts dragen: een man draagt beter een lange broek, een vrouw een rok.
- Bij zakelijke ontmoetingen dragen de mannen een pak met een stropdas. Als het erg warm is, is dat jasje niet verplicht. Je kan gerust een hemd met korte mouwen dragen, maar de stropdas is steeds een vaste waarde in de zakelijke mannenoutfit.
- Vrouwen hebben de keuze tussen een mantelpak, een broekpak of een jurk met een jasje.
- Opzichtige juwelen maken geen deel uit van de standaardgarderobe en ook diepe halsuitsnijdingen of minirokken zijn te mijden.
- Rode of witte jurkjes kan je maar beter links laten liggen, want rood wordt gedragen door bruiden en wit op begrafenis.
- Jeans is erg populair als vrijetijdskledij, zowel bij vrouwen als mannen.

EEN PRAATJE MAKEN

Met een Chinees keuvelen staat gelijk aan veel prijsgeven over jezelf. Om je beter te leren kennen, maken Chinezen immers graag een praatje, maar ze blijven niet oppervlakkig en gaan al snel over tot vrij persoonlijke vragen. Dat heeft vooral te maken met het feit dat ze geen privacy kennen: het woord bestaat zelfs niet in het Chinees. Het is voor hen dan ook de gewoonste zaak van de wereld om heel open te zijn over alles.

Al vind je die vragen te persoonlijk, toch kan je maar beter een antwoord verzinnen: niet antwoorden maakt je gesprekspartner achterdochtig. Dat je je bereid toont om op zijn vragen in te gaan, is voor de Chinees van het grootste belang. Hij verwacht ook van jou dat je, uit interesse en om een vriendschapsband te scheppen, op jouw beurt geïnteresseerde vragen stelt. Behalve jouw (en hun) persoonlijke anekdotes zijn de verschillen tussen het westen en China en de economische vooruitgang van hun land geliefde gespreksonderwerpen. Over onderwerpen als politiek, bureaucratie, mensenrechten en seks kan je beter niet beginnen. In China zelf laat je het onderwerp Taiwan ook beter links liggen.

Wil je in Taiwan naar China verwijzen?
Zeg dan: the mainland China.

GEZICHT REDDEN

Het ergste wat een Chinees, en met hem vele oosterlingen, kan overkomen, is zijn gezicht of *mianzi* verliezen. Let er dus op dat je hem nooit in het openbaar beledigt of bekritiseert. Subtiliteit is hier het sleutelwoord. Iemand ongezouten de waarheid zeggen is dus niet de beste strategie.

Chinezen zeggen niet gauw 'neen'. Weten ze het antwoord op je vraag niet, dan zullen ze eerder beginnen te lachen dan toe te geven dat ze het niet weten.

DUIMEN OMHOOG: PRIMA!

Wil je laten zien dat je goedgemanierd ben, dan kan je in gezelschap maar beter op je lichaamshouding letten.

Enkele regels:

- Zit mooi rechtop en kruis je benen niet.
- Gebruik je vinger, hoofd of voet niet om iemand aan te wijzen.
- Haal je schouders niet op. Dat betekent hier niet dat je iets niet weet, maar getuigt van minachting en gebrek aan respect voor de ander.
- Wil je 'prima' zeggen, gebruik dan niet je duim en wijsvinger om een cirkel te vormen, maar steek gewoon je beide duimen op.

Een flinke boer laten na het eten (het heeft gesmaakt!), smakken, rochelen en spuwen: het zijn dingen waar niemand van opkijkt. Alles went?

In China lijkt men het dus niet erg nauw te nemen met de westerse tafelmanieren.

Dit mag in China allemaal wel:

- Boeren
- Botjes en graten naast het bord deponeren of uitspuwen op de grond. Dit laatste kan alleen in goedkope restaurants.

- Eten met de ellebogen op tafel
- Praten met volle mond
- Proeven uit andermans bord
- Smakken en kauwen
- Slurpen en morsen

RONDE LAZY DAISY

Eten in China gebeurt volgens het motto: hoe meer zielen, hoe meer vreugd. Eten doe je dus nooit alleen. Hoe meer mensen er aan tafel zitten, hoe meer verschillende gerechten er zullen zijn en hoe vrolijker het er aan toe zal gaan. Het is niet gebruikelijk dat iedereen zelf een gerecht bestelt. Ben je uitgenodigd, laat de keuze dan aan de gastheer over. Hij zal doorgaans zoveel schotels bestellen als er gasten zijn. De gerechten worden bijna allemaal tegelijk in het midden van de tafel op een ronde draaischijf, de *lazy daisy*, geplaatst.

Iedereen gebruikt z'n eetstokjes en neemt daarmee een beetje van alles. Laat niet overduidelijk merken wat je het lekkerst vindt door je altijd van hetzelfde gerecht te bedienen. Zit je naast de gastheer, dan zal die je geregeld een lekker hapje in je kommetje leggen, om zo zijn respect te tonen.

Rijst en noedels worden pas na alle andere gerechten geserveerd. De kok zou het een belediging vinden als je erom vraagt tijdens de maaltijd. Waarom zou je je maag vullen met rijst als er nog zoveel andere lekkere dingen op tafel staan?

Om de maaltijd af te ronden krijgt iedereen een kommetje soep. Daarna wordt er meestal nog een schaal met stukjes fruit op tafel gezet.

Er blijft altijd veel eten over: een teken dat er genoeg was. Als er aan het einde van de maaltijd extra rijst wordt aangeboden, zal iedereen om diezelfde reden beleefd weigeren.

Typisch is dat er geen servetten op tafel liggen. Je krijgt aan het begin en aan het einde van de maaltijd een heet doekje aangereikt om je handen en eventueel je mond af te vegen. Het is niet de bedoeling dat je er je hele gezicht en nek mee schoonboent.

EVEN OEFENEN

Zoek niet tevergeefs naar mes en vork. Messen horen in China enkel in de keuken thuis. Op tafel liggen chopsticks of eetstokjes. Een beetje oefenen voor je vertrekt is een goed idee, want het gebruik ervan vraagt wel enige vaardigheid.

Kan je er echt niet mee omgaan? Vraag dan toch maar om bestek (chazi). In grote restaurants waar veel westerlingen komen zal je zonder problemen mes en vork krijgen, maar dat is niet altijd het geval in kleinere eethuisjes. Voor de soep krijg je een porseleinen lepel.

Neem de stokjes met je rechterhand op bij het uiteinde waarmee je niet eet. Pak ze daarna bij het spitse uiteinde over met je linkerhand om dan vervolgens de stokjes in je rechterhand in de eetstand te plaatsen.

Concreet betekent dat het volgende:

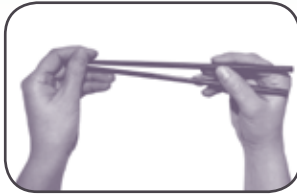
- Het onderste stokje plaats je tussen duim en hand, het uiteinde wordt met

de ringvinger op z'n plaats houden. Het is de bedoeling dat het onderste stokje niet beweegt.

- Het bovenste stokje balanceert op je duim en wordt met middel- en/of wijsvinger op en neer bewogen.

Het vergt wat moeite, maar oefening baart kunst. Als je met je stokjes een erwte of een rijstkorrel kan oppakken, ben je met glans geslaagd.

ETEN MET CHOPSTICKS: ZO HOORT HET

Ook het eten met stokjes is aan regels gebonden.

Dit doe je niet:

- Wijzen of gebaren maken met de stokjes in je hand.
- De stokjes rechtop in je kom rijst zetten: dat refereert aan de dood.
- Met je stokjes in het eten prikken of het eraan rijgen.
- Aan je stokjes likken of erop bijten.
- Een van je tafelgenoten met je stokjes een hapje eten aanbieden.
- Een kommetje aannemen met de hand waarin je de stokjes houdt.

Dit doe je wel:

- Leg je stokjes naast elkaar op het daarvoor voorziene houdertje wanneer je even pauzeert of klaar bent met eten.
- Neem het eten van de schaal met de achterkant van je stokjes, dus de kant

waarmee je niet eet, en leg het in je eigen kommetje. Draai je stokjes weer om en breng daarmee het eten naar je mond.

- Breng gerust je kommetje met soep of rijst dichterbij je mond bij het eten.

Tip: ga je vaak in kleine of goedkope restaurants eten, neem dan je eigen stokjes of bestek mee. De aangeboden stokjes worden immers weer afgewassen en opnieuw gebruikt.

TOOSTEN EN NOG EENS TOOSTEN

Bij de maaltijd wordt standaard thee geserveerd en je kommetje zal door het bedienende personeel voortdurend worden bijgevuld. Ook bier wordt wel eens bij de maaltijd gedronken. Bij officiële gelegenheden – de banketten – staat er een klein glaasje op tafel waarin sterke drank of *maotai* wordt geschonken. *Maotai* is een sterke granenalkohol en voor de Chinezen de meest geschikte drank om te toosten.

Wanneer de gastheer een toast uitbrengt, is het de bedoeling dat je het glaasje in één teug leegdrinkt. Daarbij zegt hij '*gambei*', wat letterlijk vertaald 'lege glazen' betekent. Hou er wel rekening mee dat het niet bij één toast blijft. Vrouwen drinken meestal geen alcohol. Als ze toch mee toosten, nippen ze even aan hun glas en laten het dan staan. Anders is het voor de gastvrouw van een restaurant: die wordt geacht aan iedere tafel met haar gasten te klinken en haar glas telkens leeg te drinken.

Heb je Chinezen uitgenodigd om uit eten te gaan? Wees dan heel discreet bij het betalen van de rekening. Zeg niet dat je gaat afrekenen, maar sta gewoon op en betaal aan de kassa.

GEEN KLOK OF BRIEFOPENER

Chinezen zullen je als buitenlander graag entertainen. Doorgaans gebeurt dat niet bij hen thuis, maar nemen ze je mee naar een bar, hotel of restaurant. Beschouw het daarom als een grote eer wanneer je bij iemand thuis wordt uitgenodigd. Zorg ervoor dat je op tijd komt, doe bij het binnenkomen je schoenen uit en breng een cadeautje mee.

Niet elk geschenk wordt op prijs gesteld.

- Een briefopener, schaar of mes associëren Chinezen met het beëindigen van de vriendschap, en dat is nu net niet de bedoeling. Ook rode inkt symboliseert het einde van een (vriendschappelijke) relatie.
- Aan oudere mensen geef je beter geen klok of horloge, want die staan symbool voor het einde van een leven en brengen dus ongeluk.
- Witte of gele bloemen (vooral chrysanten) en zakdoeken zijn geen aanrader, want die horen bij begravenissen.

Wat mag je dan wel geven?

Je maakt hen vooral blij met een kleinigheidje uit je eigen land. Een goede fles whisky, cognac of buitenlandse sigaretten doen het altijd goed. Maar met thee en snoep zijn ze evenzeer tevreden.

Niet alleen het cadeau is van belang. Ook bij het inpakken moet je met enkele dingen rekening houden. Probeer er een mooi pakje van te maken, maar gebruik daarvoor geen wit, blauw of zwart inpakpapier. Met rood en goud zit je altijd goed.

Als je het cadeautje afgeeft, reik je het aan met beide handen. Reken er vooral niet op dat het meteen wordt uitgepakt – tenzij je zelf aandringt natuurlijk.

BUSINESS AS USUAL

Bij belangrijke zakelijke besprekingen worden ook cadeaus uitgewisseld, al gebeurt dat niet meteen bij de eerste ontmoeting. Meestal zullen ze die in eerste instantie weigeren als een teken van bescheidenheid. Twee of zelfs drie keer aandringen is dan de boodschap. Een mooie pen (met vullingen) of accessoires met het bedrijfslogo doen het altijd goed.

Stiptheid op een afspraak wordt gewaardeerd, maar het is geen punt om tien minuten te laat te komen. Je zakenpartners zullen je echter zelf nooit laten wachten.

Kijk tijdens een zakengesprek niet de hele tijd op je horloge, want dan geef je te kennen dat je de zaak zo snel mogelijk wilt afronden.

PAS OP MET CIJFERS EN GETALLEN

- Drie of *san* klinkt in het Chinees hetzelfde als ‘ontbinding’. De derde van de maand is dus geen dag om te trouwen of om een feestje te bouwen.
- Vier of *si* linken ze aan de dood. Je zal in hotels dan ook zelden een kamer met nummer vier aantreffen. Ook een vierde etage kennen ze niet, maar wel etage 3A en 3B. En naar een huis met dit nummer zal je lang moeten zoeken.

- Acht of *ba* klinkt als *fa*, wat voorspoed betekent. Hiermee zit je dus altijd goed.
- Het cijfer 250 is een grove belediging in China. Als je iemand dit getal naroept, scheld je hem eigenlijk uit voor idioot. Komt dit ronde bedrag op je rekening te staan, betaal dan liever een paar centen meer.
- De cijfers zeven, negen en dertien zijn geen geluksbrengers. Probeer ze dus zo weinig mogelijk te gebruiken.

SIGARET?

Er wordt heel veel gerookt in China. Iemand begroeten met een sigaret in je mond is er heel gewoon. Een paar jaar geleden zag je op straat amper rokende vrouwen, maar daar is ondertussen, vooral in de steden, verandering in gekomen. Ook van roken in een restaurant of aan tafel bij iemand thuis wordt geen punt gemaakt.

Het lijkt er allemaal heel informeel aan toe te gaan, maar toch bestaat er zoiets als een 'sigarettenetiquette'.

- Bij een eerste zakelijke ontmoeting zal een Chinese man je een sigaret aanbieden om het ijs te breken. Die kan je beleefd en met de glimlach weigeren, ook als de ander blijft aandringen.
- Ben je een roker, aanvaard dan de sigaret en sta toe dat de ander je vuur geeft. Hou hierbij je handen in een cirkel rond de vlam. Het is onbeleefd om enkel je hoofd naar voren te neigen om een vuurtje te krijgen.
- Wil je in gezelschap roken? Bied dan ook de anderen een sigaret aan. Licht er een paar uit het pakje en reik ze aan. Dring erop aan dat ook niet-rokers ze accepteren, wat meestal ook gebeurt.
- Heb je een eigen plek in China, zorg er dan voor dat je altijd sigaretten en een asbak binnen handbereik hebt. Onder geen beding vraag je een gast om buiten of op het balkon te gaan roken.

KARAOKE

Als je uitgenodigd wordt in een karaokebar, ben je pas echt aanvaard door je Chinese vrienden of zakenpartners. Je kan het hen dan ook onmogelijk weigeren, al vind je er niets aan. Je hoeft je zeker geen zorgen te maken over muzikale uitschuiers en kan sowieso rekenen op een spontaan applaus en veel gejuich.

CHECKLIST VOOR JE VERTREKT

Tien gouden regels om stijlvol te reizen

- Ga voorbereid op reis. Verdiep je even in de cultuur, de gewoontes, de religie en de omgangsregels van het land van bestemming.
- Stel je open voor andere levensopvattingen en probeer de plaatselijke normen en waarden te begrijpen.
- Veroordeel niet meteen wat je vreemd of ongewoon vindt.
- Toon respect voor anderen, wees flexibel en pas je aan.
- Schaf een zakwoordenboekje of taalgidsje aan. Leer een paar begroetingen of uitdrukkingen uit het hoofd in de taal van het land dat je bezoekt. Deze kleine inspanning wordt door de plaatselijke bevolking altijd op prijs gesteld. Ook de getallen van één tot tien kunnen handig zijn.
- Maak je niet druk als je lang in de rij moet staan of als je vlucht vertraging heeft. Al je medereizigers zitten in hetzelfde 'schuitje', dus geduld is de boodschap.
- Vermijd het aansnijden van gevoelige onderwerpen als politiek, godsdienst, homoseksualiteit en geldzaken.
- Maak je vertrouwd met de munteenheid van het land, zodat je niet zit te knoeien met munten en biljetten.
- Begin niet lukraak te fotograferen en vraag de toestemming aan personen die mee op de foto belanden. In de meeste landen is het

trouwens verboden om militairen, militaire domeinen, vliegvelden en overheidsgebouwen te fotograferen!

- En *last but not least*: vergeet nooit dat je te gast bent in een ander land en respecteer de drie P's.

De eerste P staat voor *People* en verwijst naar het sociaal-culturele aspect: toon dat je respect hebt voor de mensen en de lokale cultuur.

De tweede staat voor *Planet* en legt een link met het milieu: vervuilen of vernietigen is niet toegestaan.

De derde ten slotte staat voor *Profit* en duidt op het economische aspect: verdeel alle inkomsten uit het toerisme eerlijk zodat ook de plaatselijke bevolking er beter van wordt.

Have fun!

A faint, light gray world map is centered in the background of the image. The map shows the continents of North America, South America, Europe, Africa, Asia, and Australia. Overlaid on the map is the word "DUITSLAND" in a large, bold, black, sans-serif font.

DUITSLAND

DUITSLAND

Geen half werk

Duitsers zijn vlot in de omgang, maar tegelijk zijn ze ook wat afstandelijk. Ze verwachten van jou dat je je correct gedraagt en hen respecteert. Dus tutoyeer hen niet en vergeet geen 'bitte' (alsjeblieft) te zeggen.

VAN HALLO TOT TCHÜSS

Vrienden en kennissen groeten elkaar met een vrolijk 'Hallo' of, al naargelang het uur van de dag, ietsje stijver met 'Guten Morgen', 'Guten Mittag' of 'Guten Abend'.

In Beieren maak je een goede indruk als je 'Grüss Gott' of 'Servus' zegt.

In Noord-Duitsland, aan de kust en in Noord- en Oostfriesland is 'Moin' of 'Moin, Moin' gebruikelijk.

Bij formelere aangelegenheden wordt een hand gegeven, kort en krachtig. Een kus op één of beide wangen is voorbehouden aan goede bekenden of familie.

Om afscheid te nemen zijn er verscheidene varianten. Van een vlot 'Tschüß', 'Tschö' of 'Tschüssi' tot een formeler 'Aufwiedersehen' of afgekort 'Wiederseh'n'. Als je elkaar tegen etenstijd begroet, kan je 'Mahlzeit' zeggen. Dan wens je de ander ook meteen een smakelijke maaltijd toe.

Tenzij ze elkaar erg goed kennen, zullen Duitsers elkaar niet zo gauw aanraken tijdens een gesprek. Ze zullen ook op minstens een armlengte afstand van je blijven staan. Bij goede vrienden of familie is hand in hand of gearmd lopen heel gewoon. Ook een knuffel in het openbaar kan dan best.

'DU' OF 'SIE'?

Ga niet in de fout door iemand met zijn of haar voornaam aan te spreken wanneer je daar niet toe uitgenodigd wordt. *Herr* of *Frau* gevolgd door de familienaam is de juiste en gepaste aanspreekwijze.

Academici spreek je aan met hun titel, *Frau/Herr Doktor* bijvoorbeeld.

Je zegt niet *Guten Morgen Frau*, maar *Guten Morgen meine Dame*.

Iemand aanspreken met *Du* is onbeleefd, *Sie* is de norm. Je zal merken dat Duitsers elkaar doorgaans ook met *Sie* aanspreken, tenzij ze familie of goede

vrienden zijn. Jongeren nemen dat niet zo nauw en zeggen gewoon *Du*, tenzij ze ouderen of hogergeplaatste personen aanspreken. Die geven zelf wel aan wanneer je mag overschakelen op *Du*.

KEURIG OP TIJD!

Op tijd komen is in Duitsland een basisregel. Er wordt dan ook te allen tijde van je verwacht precies op het afgesproken uur aan te komen. Te laat komen is gewoonweg grof.

Heb je een zakelijke of een formele afspraak, zorg er dan niet alleen voor dat je op tijd bent, maar ook dat je onberispelijk gekleed bent en dat je schoenen gepoetst zijn!

REGELS ZIJN REGELS

Regels zijn er met een reden, lap ze dus niet aan je laars.

- Wanneer je op het zebrapad door het rode licht loopt, word je onmiddellijk op de bon geslingerd.
- Je moet zestien zijn om bier en wijn te kopen en sterke drank krijg je pas wanneer je achttien bent. Maar ben je vijftien (of ouder) en in het gezelschap van een volwassene, dan mag je in een café of restaurant wijn of bier drinken.
- Laat geen afval achter op straat. Overal zijn vuilnisbakken te vinden, maar let er wel op wat je in welke afvalbak gooit. In Duitsland wordt immers gesorteerd: in stations en luchthavens zie je soms wel vier verschillende afvalbakken.

ALLES OP Z'N TIJD

Typisch voor Duitsers is dat ze erg houden van eten en drinken. Met driehonderd verschillende soorten brood en vijfduizend biersoorten is er keuze in overvloed.

- Duitsers staan vroeg op en zijn vaak al om acht uur aan het werk. Vandaar dat je er al vanaf half twaalf kan middageten. Dit *Mittagessen* is voor de meesten de belangrijkste 'warme' maaltijd.
- Om een uur of vier is er meestal een vieruurtje dat bestaat uit koffie of thee met gebak. Ben je hiervoor uitgenodigd, denk dat niet dat je er met een paar koekjes of een gebakje vanaf komt. Een tweede of derde (grote) taartpunt aangeboden krijgen, is geen uitzondering. Heb je echt genoeg, kan je gerust weigeren.
- 's Avonds is er nog het *Abendbrot*, doorgaans een eenvoudige broodmaaltijd.

Heb je zin in iets kleins of wil je een kleine honger stillen? Dat kan in een van de worstenkramen, het equivalent van ons frietkraam, waar je dan bijvoorbeeld een *Currywurst* kan bestellen. Of je kan ook op straat een *Brezel* kopen, dat is een grote zoute krakeling. Let op, je krijgt er wel weer dorst van.

Eten op straat vormt in Duitsland geen enkel probleem.

INSTINKERS

Hieronder vind je een spiekbriefje met soms wat vreemde termen uit de Duitse keuken, zodat je weet wat je bestelt:

Alsterwasser: bier met citroenlimonade

Appetithappen: amuses

Arme Ritter: wentelteefje

Eisbein: gesmoorde varkenspoot

Gewürz: kruiden/specerijen

Kabinetwein: frisse wijn uit de Moezel

Liebesknochen: soesjes of eclairs

Maultaschen: deegkussentjes met een hartige vulling

Phifferling: cantharel (paddenstoel)

Plunder: bladerdeeggebak

Ochsenschwanz: ossenstaart

Schrippen: harde broodjes

Strammer Max: uitsmijter

Windbeutel: profiteroles

EN NOG ENKELE WOORDEN DIE VOOR VERWARRING KUNNEN ZORGEN...

Bellen: blaffen

Deftig: stevig

Das Café: lunchroom, koffiehuis

Das Meer: de zee

Die Kippe: sigarettenpeuk

Der Koks: harddrugs

Der Laden: de winkel

A light gray world map is centered in the background of the image. The word "FRANKRIJK" is superimposed over the map in a large, bold, black, sans-serif font. Below the map, a dashed black line curves across the page, and three analog clocks are positioned at the bottom, each with a city name on its face.

FRANKRIJK

FRANKRIJK

Savoir vivre, de etiquette van het dagelijks leven

Fransen zijn bijzonder hoffelijk en hechten veel belang aan etiquette. Dat verwachten ze ook van buitenlanders, al zullen ze je een *faux pas* of een zonde tegen de regels van het fatsoen niet echt kwalijk nemen.

Dit is alvast een goed begin

- Een standaardbegroeting in het Frans is: *'bonjour madame'* of *'bonjour monsieur'* en niet *'bonjour'* zonder meer. Bij het weggaan is het logischerwijze: *'au revoir madame'*.
- Zeg niet meteen 'ja' of 'neen', maar *'peut-être'* (misschien) of *'je ne suis pas sûr'* (ik weet het niet zeker).
- Als je een gesprek begint, is het de gewoonte om je gesprekspartner aan te spreken met *'vous'* en niet met *'tu'*. Tutoyeren gebeurt pas wanneer je elkaar wat beter kent of wanneer de ander duidelijk maakt dat je hem of haar zo mag aanspreken.

FAIRE LA BISE

Elkaar een hand geven is de gewone manier om elkaar te begroeten, maar bekenden en goede vrienden kussen elkaar uitbundig. Hoeveel kussen ze uitwisselen is afhankelijk van de regio.

Mannen kussen elkaar steeds vaker bij het begroeten.

BIJ DE FRANSEN THUIS

Ben je uitgenodigd voor een informeel etentje, dan zal de gastheer of -vrouw een kleine attentie zeker appreciëren. Een fles wijn is hier wel niet zo'n goed idee. Ze hebben meestal zelf goede wijn in huis en die willen ze je graag laten proeven.

Fransen zullen je zelden hun hele huis laten zien. Het is ook niet gebruikelijk dat je meeloopt naar de keuken of een kijkje gaat nemen in een andere kamer.

De dag na je bezoek hen even opbellen of een kaartje sturen om te bedanken, stellen ze erg op prijs.

AAN TAFEL

- Of het nu middag of avond is, de Fransen eten uitgebreid. Zelfs schoolkinderen krijgen in de kantine vier gangen voorgeschoteld: sla of soep, een hoofdschotel, kaas en dessert.
- Er komt altijd stokbrood op tafel en dat blijft de hele maaltijd staan.

Brood hoor je niet te snijden, maar je breekt er stukjes af. Wacht daar wel mee tot het eten geserveerd is. En al is de verleiding groot, gebruik het niet om in de soep te dopen of om er de saus mee van je bord te veegen.

- Na het hoofdgerecht wordt vaak een salade geserveerd die al op smaak gebracht is met een lekkere vinaigrette. Fransen hebben wel niet de gewoonte om sla te snijden, dat hoort volgens hen niet.
- Door je bord leeg te eten geef je te kennen dat het je heeft gesmaakt.
- Steun niet met je ellebogen op tafel en veeg met je servet je mond af vooraleer je een slok wijn of water neemt.
- Het is gebruikelijk om zakenrelaties mee uit eten te nemen voor lunch of diner, maar het is dan niet de bedoeling dat er de hele maaltijd over zaken gepraat wordt. Samen eten is in eerste instantie een gelegenheid om elkaar wat beter te leren kennen. Trek hier voldoende tijd voor uit. Hou er rekening mee dat de bediening niet bepaald snel is.
- In de meeste restaurants staan de tafels voor twee heel dicht naast elkaar. Praat dus niet te luid en laat je niet afleiden door de gesprekken aan de andere tafels.
- Een Fransman filosofeert graag en praat met veel gemak over zijn gezin, politiek, literatuur, wijn en... over eten!
- Degene die uitnodigt, betaalt (discreet) de rekening.

GLAASJE WIJN?

- Bij een Franse maaltijd hoort een glas wijn, op het ontbijt na natuurlijk. Het doornemen van de wijnkaart en het bestellen van de wijn laat je uiteraard over aan de gastheer of -vrouw.
- Hou er wel rekening mee dat de kaart ook aan jou kan worden doorgegeven om zelf een keuze te maken.
- Kies dan niet meteen voor de duurste wijn. Als je een wijnkenner bent,

is het leuker om tussen de goedkopere flessen een pareltje te ontdekken.

- Weet je echter niets van wijn af, kies dan niet lukraak een fles, maar schuif de keuze weer door naar de gastheer of -vrouw.

LE ZINC

Even een kopje koffie, een glas wijn of een aperitief? Staande aan de bar of 'le zinc' krijg je de kans om je Frans te oefenen en een praatje te maken met de cafébaas en de mensen uit de streek. Je drankje is er ook iets goedkoper dan wanneer je aan een tafeltje gaat zitten. Als je aan de bar bestelt, is het wel niet gepast om daarna toch te gaan zitten.

In Frankrijk geldt een algemeen rookverbod in openbare gelegenheden, op het openbaar vervoer, in arbeidsplaatsen, bars en restaurants.

PRATEN MET DE HANDEN

Enkele leuke 'Franse' gebaren:

- Met gesloten vuist een denkbeeldige draai aan je neus geven: die is helemaal aangeschoten of *pompette!* Het gebaar wordt ook gebruikt om aan te geven dat je niet (of juist wel) naar hem of haar moet luisteren.
- De toppen van de vingers kussen: een manier om te zeggen dat iets heel erg lekker was.

GRIEKENLAND

GRIEKENLAND

Kalimera

Grieken zijn hartelijke en temperamentvolle mensen die je bijzonder gastvrij ontvangen. Ze zijn in de wolken als je een paar woorden in hun taal spreekt en hun gewoontes respecteert.

De basis:

Goedemorgen (tot dertien uur): *kalimera*

Goedemiddag/goedeavond: *kalispera*

Alstublieft: *parakalo*

Dankjewel: *efharisto*

Pardon: *signomi*

Grieken groeten elkaar steeds met een handdruk, ook als ze weggaan. Daarnaast kussen ze er vrolijk op los, niet alleen mannen of vrouwen onder

elkaar, maar ook mannen en vrouwen onderling. Ze geven elkaar twee kussen, waarvan de eerste op de rechterwang.

Op Grote Donderdag – onze Witte Donderdag – kussen de Grieken elkaar niet, omdat volgens de overlevering Judas op die dag zijn bedriegerszoen heeft gegeven aan Jezus.

NIET LACHEN, SUKKEL!

Grieken delen de gewoonte met andere zuiderse volkeren om tijdens een gesprek weinig afstand te bewaren en dicht tegen je te komen staan. Ze raken je gemakkelijk aan, leggen hun arm op je schouder of trekken aan je arm als je aandacht even verslapt. Ervaar dat niet als opdringerig, want zo zijn ze dat nu eenmaal gewoon.

Een Griek zal tijdens een gesprek zelden glimlachen. Als jij dan de hele tijd breed staat te glimlachen, maak je niet meteen een goede indruk. Je gesprekspartner plaatst je dan waarschijnlijk meteen in de categorie ‘sukkel’.

NÈ IS JA!

Erg verwarrend wordt het wanneer Grieken met hun hoofd heen en weer schudden en *nè* zeggen maar wel ja bedoelen. *Nè* betekent immers ja. En wanneer ze ja knikken, is dat onze nee.

In het maken van gebaren zijn de Grieken kampioenen. Er wordt druk gesticuleerd, en ook hun gezicht spreekt vaak boekdelen. Soms lijkt het wel of ze zich gemakkelijker met hun lichaam kunnen uitdrukken dan met woorden.

- Maak zelf nooit de fout om je vlakke hand met gespreide vingers naar iemand uit te steken (ons stopteken), want dat is namelijk een zware belediging.
- Ook je duim opsteken is een grof gebaar.
- Tikt een Griek met zijn vinger op zijn onderlip, dan wil hij je iets vertellen.

PRATEN OVER KOETJES EN KALFJES

Grieken praten en discussiëren graag, over hun leven, hun familie of hun land. Je ziet hen vaak buiten zitten in groepjes om de toestand van de wereld te bespreken en te verbeteren. Ze zullen je zeker aanmoedigen om hetzelfde te doen.

ETEN IN DE TAVERNA

De authentieke Griekse *taverna's* zijn heel sober ingericht en je kan er lekker eten voor weinig geld. Zo'n *taverna* is een prima keuze voor de lunch. Wil je er 's avonds gaan eten, dan kan je beter pas vanaf een uur of negen aankomen, want de Grieken zelf dineren laat.

Enkele regieaanwijzingen voor je gedrag in zo'n Grieks etablissement:

- Wanneer je alleen aan een tafeltje gaat zitten, kan het gebeuren dat het een hele poos duurt vooraleer iemand zich om jou bekommert. Ze gaan er dan van uit dat de rest van het gezelschap nog moet komen, want een Griek

eet zelden in zijn eentje. Ben je alleen, maak dan duidelijk dat je niemand meer verwacht en dat je graag wil bestellen.

- Het is heel gebruikelijk dat je naar de keuken loopt om te kijken welke gerechten de kok heeft klaargemaakt. Wijs aan wat je lekker lijkt en vraag gerust wat het precies is. Vaak kan je zelf je vis kiezen en wordt die *à la minute* klaargemaakt. Wanneer je later iets wil bijbestellen, kan dat altijd nog.
- Als je iets vooraf (als voorgerecht) wilt eten, moet je dat meteen zeggen, want anders wordt alles tegelijk op tafel gezet.
- Brood is steeds inbegrepen in de prijs van het couvert.
- Wanneer je met een gezelschap bent, is het een goed idee om 'mezze' te kiezen. Dat zijn allerhande hapjes en gerechtjes die je kunt delen.
- Grieken eten vaak uit dezelfde schotel en uit andermans bord. Tussen de gangen door durven ze ook wel eens een sigaret op te steken. Daarbij wordt druk gepraat en hard geklonken met de glazen. Het gaat er misschien luidruchtig aan toe, maar gezellig is het wel.
- Een fooi van tien procent is gebruikelijk.

Tip: wil je in eigen land al eens oefenen hoe het is om in een Grieks volks restaurant te eten? Aan het Brusselse Zuidstation vind je enkele authentieke etablissementen waar je in de keuken letterlijk mag gaan potten kijken.

Wil je iets deftiger (maar ook duurder) eten, ga dan naar een *estiatorio*, een restaurant waar naast Griekse ook Europese gerechten geserveerd worden. Als je door een Griek uitgenodigd wordt voor een etentje of een drankje, vraag

dan vooral niet om de rekening te delen. Daarmee breng je een Griekse man echt in verlegenheid.

TAXI!

Zit er al iemand in de taxi die jij ook wil aanhouden, is dat geen probleem. De taxichauffeur zal jou ook meenemen als je dezelfde kant uit moet. Spreek wel van tevoren af wat het je zal kosten. Voor je bagage en een rit naar de luchthaven betaal je extra. Een fooi wordt niet verwacht, maar wel in dank aanvaard.

GOED OM TE WETEN

Als je een Griekse kerk of een klooster wilt bezoeken, moet je fatsoenlijk gekleed zijn. Het is onbeleefd om naar binnen te gaan met blote schouders en knieën. Dus ook geen korte broek voor de heren.

's Avonds laat kan je gerust nog iemand opbellen, maar het is wel onbeleefd om dat tussen twee en vijf uur in de namiddag te doen, want dan houden de meeste Grieken hun middagslaapje.

SPOEDCURSUS GEBARENTAAL

Denk niet dat je je in het buitenland zonder meer verstaanbaar kan maken door het even 'met handen en voeten uit te leggen'. Voor je het goed en wel beseft, bega je immers een blunder van formaat, want ook hier is er sprake van grote culturele verschillen. Een woordje uitleg.

DUIM OMHOOG

Westerse landen: Dit is een positief teken dat betekent: 'goed zo!'

Brazilië: Heeft hier ongeveer dezelfde betekenis als in de westerse landen: oké, fijn, goed zo of dank u. Het gebaar wordt vaak vergezeld van 'slang'-woorden als *legal* (tof), *joia* (geweldig) of *falou* (afgesproken).

Griekenland: Een grove belediging.

Iran: Een obscene gebaar omdat het vergeleken kan worden met de vrouwelijke lichaamsopening.

Midden-Oosten: Staat voor de uitdrukking: 'kus mijn ##!'

CIRKEL

Een cirkel die je vormt met de punt van de duim en de wijsvinger, terwijl je de overige vingers omhooghoudt.

België en Nederland: Picobello!

Frankrijk en Tunesië: De cirkel staat symbool voor een dikke nul.

Marokko: Je bent een nul, of: je bent slecht.

Italië: Bedankt!

Veel Zuid-Europese landen: Dit gebaar heeft vaak dezelfde betekenis als de duim omhoog in Iran: het wordt gezien als een verwijzing naar de lichaamsopening van de vrouw.

Japan: Je kan het teken op restaurant gebruiken om aan te geven dat je je wisselgeld graag in munten terugwil.

Korea: De betekenis is hier algemener dan in Japan en betekent gewoon 'geld'.

Turkije: Dit teken kan worden gezien als een 'homoteken' – de 'o' verwijst dan naar de anus van een man.

Verenigde Staten: Hier staat de cirkel voor de eerste letter van het woord oké. Ook in de duiksector wordt het gebaar in deze betekenis gebruikt.

Zuid-Amerika: Een obsceen gebaar.

DUIVELSTEKEN

Dit teken maak je door je duim en pink van eenzelfde hand omhoog te steken.

Westerse landen: Bij rockconcerten is dit gebaar erg populair onder de rockende menigte.

Italië en andere landen rond de Middellandse Zee: Het gebaar wordt hier het hoorndragergebaar genoemd. Een hoorndrager is een bedrogen echtgenoot, het gebaar wordt dan ook als een zware belediging opgevat.

In Texas is het duivelsteken een typisch gebaar voor studenten als ze hun trots voor een bekend footballteam willen laten blijken.

VLAKKE HANDPALM MET GESPREIDE VINGERS.

Westerse landen: Kan zowel als een groet of een stopteken fungeren. Halt! Terug!

Griekenland: Wanneer je je hand zo naar het gezicht van iemand uitsteekt, betekent dat zoveel als '*moutza!*' Letterlijk vertaald: zak maar in de stront.

Of: ik gooi vuil in je gezicht.

WIJZEN MET UITGESTREKTE WIJSVINGER

China: Chinezen vinden dit ongepast. Zij wijzen met de volle platte hand of gestrekte arm.

India: Wijzen met de vinger is verschrikkelijk onbeleefd: zij wijzen met hun kin.

Rusland: Ook Russen wijzen met hun volledige hand en vinden wijzen met één vinger not done.

Zuid-Korea: In Zuid-Korea wijzen ze niet alleen met de hele hand, maar hun handpalm moet ook open en naar boven gericht zijn.

MIDDELVINGER OMHOOG

Dit teken is beter bekend als het *f***you*-gebaar. Over dit gebaar bestaat in de hele wereld een consensus: het is obscene en onaanvaardbaar. In Engeland gaan ze wel voor een variatie: daar steken ze zowel de middel- als de wijsvinger tegelijk omhoog.

VIJGENTEKEN

Dit gebaar vorm je door van je hand een vuist te maken en je duim tussen je wijs- en middelvinger te plaatsen zodat enkel het topje zichtbaar is. Ook dit gebaar heeft een algemene betekenis en wordt zo goed als overal geïnterpreteerd als een uitgesproken seksueel gebaar.

KRABBEN

Je houdt de arm gestrekt, richt je vingertoppen naar de grond en maakt een krabbende beweging. De palm van je hand wijst naar beneden en de hand maakt een open-en-dichtbeweging.

Japan: Om iemand zijn aandacht te trekken of te roepen.

Midden-Oosten en Rusland: Het gebaar betekent hier zoveel als: kom hier.

VINGERTOPKUS

Je houdt je vingertoppen samen en kust ze.

België, Nederland, Frankrijk, Spanje, Denemarken en Turkije: Om aan te tonen dat iets heel erg lekker was.

Portugal, Zweden en Malta: Een gebaar om elkaar te groeten.

WANGSCHROEF

Je maakt met je vinger een draaiende beweging in het midden van je wang.

Italië: Om duidelijk te maken dat iets mooi of heerlijk is.

Duitsland: Een Duitser toont zo dat hij je gek vindt.

DE HAND SCHUDDEN NAAST HET HOOFD OF OOR

Op de meeste plaatsen is dit de uiting van een negatieve waardering van een situatie of gebeurtenis. Een Marokkaan gebruikt het gebaar om aan te tonen dat hij je prettig gestoord vindt.

MET JE VINGER JE OOGLID NAAR BENEDEN TREKKEN

Brazilië: Ik geloof niets van wat je me vertelt.

Italië: Vergeet de gemaakte afspraak niet!

Frankrijk: Een gebaar dat getuigt van ongelooftwaardigheid – ‘mon oeil’.

Marokko: Een teken van schaamte.

KINNEWIP

Met je wijsvingers een voorwaartse beweging onder je kin maken.

Korfoe en Portugal: Dit betekent hetzelfde als: 'neen!'

België, Frankrijk en Tunesië: Om duidelijk te maken dat het je helemaal niet interesseert.

OORELLETJE AANRAKEN

België en Nederland: Volwassenen gebruiken dit gebaar vaak bij kinderen als ze iets verkeerd gedaan hebben om aan te duiden dat ze aan hun oren zullen trekken als ze zich niet gaan gedragen.

Italië: Als je een Italiaan duidelijk wil maken dat je hem maar een mietje vindt, dan kan dat door even je oorlel vast te nemen.

Portugal: Zo toon je aan dat je iets prachtig vindt.

Spanje: Een negatief gebaar dat duidelijk maakt dat je een klaploper bent die nooit voor z'n drankje betaalt.

HOOFD IN VERTICALE LIJN OP EN NEER BEWEGEN

Japan en China: Ja, ik heb je begrepen.

Westerse landen: Ja, ik ben het met je eens.

Griekenland, India en sommige Arabische landen: Nee.

HOOFD IN HORIZONTALE LIJN HEEN EN WEER SCHUDDEN

Bulgarije, Griekenland en India: Ja knikken.

Westerse landen: Neen schudden.

HOOFD HEEN EN WEER WIEBELEN (VANUIT DE KIN), HET HOOFD KANTELEN VAN DE ENE SCHOUDER NAAR DE ANDERE

India: Dit kan twee dingen betekenen: gewoonweg ‘ja’, maar het kan ook op twijfel wijzen (misschien wel, misschien niet).

Westerse landen: Je toont hiermee je twijfel, je bent niet zeker.

OPHALEN VAN SCHOULDERS (MET GESTREKTE ARMEN EN OPEN HANDEN)

Dit gebaar heeft over de hele wereld dezelfde betekenis, namelijk ‘ik zou het niet weten’.

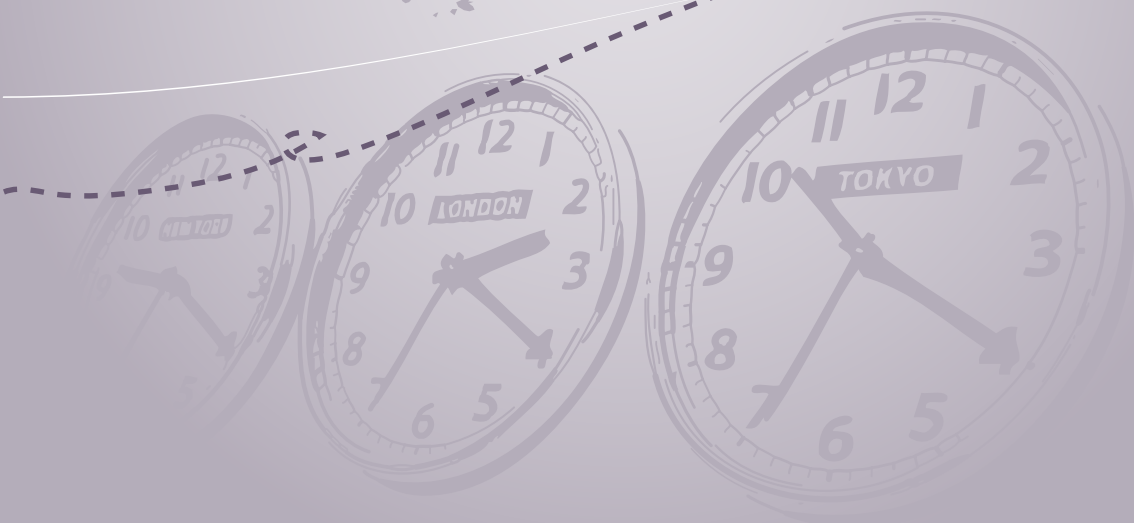
HANDEN DEMONSTRATIEF IN DE ZIJ, HANDEN GEPLAATST OP DE BROEKSRIEM, OF ARMEN GEKRUIST VOOR DE BORST

In machoculturen wordt deze houding als bedreigend en agressief beschouwd. Het betekent hetzelfde als het uiroepen van een van de volgende statements: Is er iets? Heb ik iets van je aan? Kom maar op! Wat moet je?

A faint, light gray world map is centered in the background of the image. The map shows the continents of North America, South America, Europe, Africa, and Asia. A dashed line runs diagonally across the map, starting from the bottom left and extending towards the top right.

GROOT- BRITANNIË

GROOT-BRITTANNIË

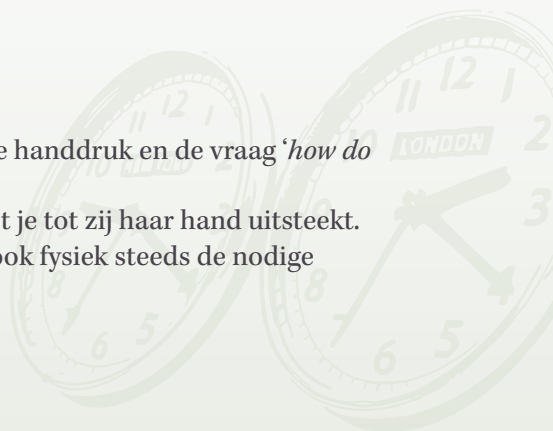
Traditie boven alles

Britten zijn over het algemeen nogal afstandelijk. Ze staan niet voor niets bekend om hun *stiff upperlip*. Onze bovenlip verradt onze emoties en die moeten we dus strak houden.

HOW DO YOU DO?

- Een eerste begroeting bestaat uit een korte handdruk en de vraag 'how do you do?'
- Als je een vrouw een hand wil geven, wacht je tot zij haar hand uitsteekt.
- Engelsen staan op hun privacy. Zij zullen ook fysiek steeds de nodige afstand bewaren.

Britten staan altijd netjes in de rij, al schuiven ze maar met zijn tweetjes aan.

TEA TIME

De Engelsen zijn erg gehecht aan hun *afternoon tea*, om vier uur in de namiddag. Denk eraan: het gaat meestal om meer dan louter om het drinken van een kopje thee.

- De thee moet om te beginnen gezet zijn volgens de regels van de kunst – goed sterk! – en wordt gedronken met koude melk en suiker.
- Bij de thee worden zoete dingen geserveerd: scones met *clotted cream*, cake en koekjes, maar ook hartige hapjes zoals sandwiches met zalm, roomkaas en komkommer.
- Op zondag wordt er in hotels en restaurants *high tea* geserveerd. Die is nog net iets uitgebreider. Alles wat je krijgt aangeboden, is te eten ‘tussen vinger en duim’. Hapklare lekkernijen dus. Servetjes zijn altijd ruim voorhanden.

Oorspronkelijk was de *high tea* de avondmaaltijd en sommige Britten noemen hun warme maaltijd om een uur of zes nog steeds *tea*. Dus informeer eerst even wat precies de bedoeling is als je op de thee wordt uitgenodigd.

TWEE BIERTJES GRAAG

Voor de Britten is de pub een verlenging van hun huiskamer. Geen betere plek om *the locals* te ontmoeten dan hier. Pubs zijn wel niet de hele dag open.

Een paar jaar geleden waren de openingsuren heel strikt, maar vooral in de steden zijn ze nu stukken flexibel geworden.

Je kan in een pub niet alleen drinken, maar er ook een paar eenvoudige gerechten bestellen.

Een biertje bestel je niet zomaar. Er zal worden gevraagd wat voor bier je wilt (*lager*, *bitter* of *stout*) en of je 'a pint' of 'half a pint' wilt. Als je je niet wil laten kennen, ga je voluit voor de eerste keuze: een halve liter.

Schuimt je glas bitter niet?
Zo hoort het ook!

Als je een tweede rondje wil bestellen, steek dan niet in een opwelling je wijs- en middelvinger op met de handpalm naar jezelf gericht. Dat is hier net zo beledigend als bij ons je middelvinger opsteken. Gewoon even vragen aan de bar dus.

Als de bel luidt, is het tijd voor de laatste bestelling. Als die laatste glazen leeg zijn, gaat de pub onherroepelijk dicht.

VANAF WANNEER MAG JE NAAR DE PUB?

- Om in Groot-Brittannië alcohol te mogen drinken, moet je achttien zijn.
- Als je zestien bent en in het gezelschap van een volwassene, mag je bier of cider drinken.

- Jonger dan veertien? Dan mag je de pub niet in, tenzij de uitbater een Children's Certificate heeft of een speciale ruimte waar jongeren onder begeleiding iets kunnen drinken.

BE THERE!

Britten zijn erg punctueel, dus maak er een punt van overall op tijd te verschijnen. Als je bij iemand thuis bent uitgenodigd, is het niet erg als je vijf tot tien minuten later komt, maar in een restaurant hoor je wel op tijd te zijn.

TUBE RULES

De metro is ideaal om je te verplaatsen in een grote stad als Londen.

Een paar tips uit de metro-etiquette:

- Sta altijd rechts op de roltrappen zodat gehaaste reizigers je links kunnen voorbijlopen.
- Wacht in het station met instappen tot de anderen zijn uitgestapt.
- Wees voorzichtig als je een zware rugzak of megakoffer meestorst. Zet die ook niet vlak voor de uitgang neer.
- Storm niet meteen af op de eerste de beste lege plaats. Misschien was iemand anders net van plan om daar te gaan zitten.
- Lees niet mee over de schouder van degene die naast je zit. Koop zelf een krant of neem een boek mee.
- Kan je niet zitten, sta dan niet dicht bij iemand dan strikt nodig.
- Vermijd langdurig oogcontact met medereizigers en staar niet ongegeneerd in het decolleté van de vrouw vlak voor of naast je.

TE VERMIJDEN...

Schotten, Welshmen of Ieren als 'Britten' bestempelen, want dat ervaren ze als een belediging.

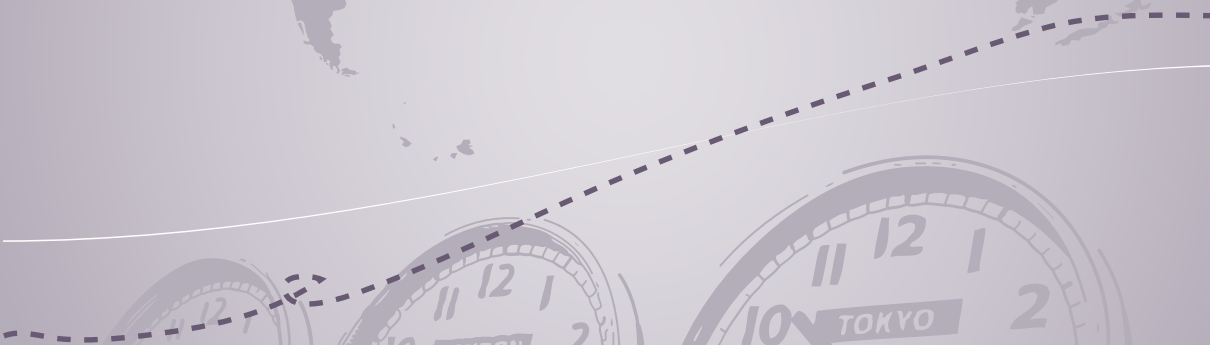
Gestreepte stropdassen dragen, want die vertegenwoordigen privéscholen en die ben je vast al ontgroeid.

Publiekelijk staren en persoonlijke vragen stellen, want Britten zijn erg gesteld op hun privacy.

INDIA

INDIA

Land van contrasten

NAMASTÉ!

- De traditionele Indiase begroeting is vrij apart: je houdt je gestrekte handen met de palmen tegen elkaar tegen het voorhoofd. Hoe hoger je handen, hoe meer respect je toont.
- Als vrouw kan je een vrouw gerust een hand geven en dat geldt ook voor mannen. Als westerse man geef je een Indiase vrouw enkel een hand als zij die als eerste uitsteekt.
- De gangbare aanspreektitel is *madam* of *sir*, ongeacht de rang of stand van degene die je voor je hebt.
- Respect voor ouderen staat hoog aangeschreven in de Indiase tradities. Net als in veel Aziatische landen hoor je je oudere mensen dus met de nodige eerbied te behandelen.
- Een Indiër, ongeacht rang of stand, neerbuigend toespreken, is voor hem of haar zowat de grootste belediging die er is.

In de Indiase maatschappij is de bevolking verdeeld in 'kasten'. Door geboorte word je als het ware veroordeeld tot een bepaalde kaste en dat bepaalt meteen ook je status en beroep. In de grote steden is de invloed van het kastenstelsel veel minder geworden, maar in sommige delen van India kan het nog steeds een grote rol spelen.

Reizigers zijn per definitie personen zonder kaste. Ze worden echter wel met veel meer respect behandeld dan de Indiase kastelozen.

MAG IK IN JE OGEN KIJKEN?

Mannen die hand in hand over straat lopen, het is hier een heel gewoon tafereel en heeft niets met homoseksualiteit te maken. Het gebeurt dus wel eens dat een Indiër de hand van een westerse man beetpakt, maar dat is dan zonder bijbedoelingen. Ook vrouwen lopen hand in hand, maar je zal zelden een man en een vrouw gearmd over straat zien lopen, zelfs niet als ze getrouwd zijn.

Indiërs houden nu eenmaal niet van fysiek contact en in het publiek laten zien dat je van iemand houdt, is helemaal uit den boze. Omdat publiek contact tussen de seksen zoveel mogelijk wordt vermeden, zijn er in stations en sommige bioscopen zelfs aparte loketten voor vrouwen.

Een westerse man kan in openbare gelegenheden of de trein beter niet naast een Indiase vrouw gaan zitten en mag haar ook niet aanspreken. Omgekeerd moet je als westerse vrouw een Indiase man niet te lang in de ogen kijken, want dat betekent zoveel als 'ik wil je verleiden'.

Kom je onverwachts tussen een groep mannen te staan, zoals in een bus bijvoorbeeld, schrik er dan niet van dat ze je stiekem proberen aan te raken of te betasten. Dat ze jou aanstaren beschouwen ze ook helemaal niet als onbeleefd.

MEELEZEN OVER JE SCHOUDER

Het gevoel van privacy zoals wij dat in het westen kennen, is de Indiër vreemd. Voor hem is het normaal om een buitenlander aan te spreken en die aan een uitgebreide vragenronde te onderwerpen. Probeer altijd beleefd te blijven of de conversatie zo te manipuleren dat je gesprekspartner ook op jouw vragen antwoordt. Verbaas je er daarom ook niet over dat Indiërs ongegeneerd over je schouder je krant of boek meelezen, of je hotelkamer binnenkomen zonder te kloppen. Ze zijn zelf enorm vriendelijk en gastvrij.

Indiërs willen vooral het gevoel hebben dat hun cultuur gerespecteerd wordt.

LINKERHAND, RECHTERHAND

In India gebruik je je linkerhand om met water je billen schoon te vegen na een toiletbezoek of om geld aan te nemen. Logisch dus dat deze als 'onrein' wordt beschouwd.

- Geef of neem altijd iets aan met je rechterhand of desnoods met beide handen tegelijk.
- Gebruik aan tafel enkel je rechterhand als je met je vingers moet eten.
- Wijs niets aan met je linkerhand of raak er geen heilig object mee aan.

Als je tegen deze regels zondigt, dan zal de ander dat als onbeleefd ervaren, maar er verder niet op reageren. Het wordt wel heel erg gewaardeerd als je hier als westerling op let. Het is dan ook een kleine moeite, tenzij je linkshandig bent natuurlijk.

HET LAND VAN DE KOE

Koeien horen bij het straatbeeld in India, of je nu in de stad of op het platteland bevindt. Voor de hindoes is de koe een heilig dier, en het is dan ook hoogst ongepast om ze op stang te jagen of opzij te duwen als ze je voor de voeten lopen.

JA EN NEEN

Als een Indiër 'ja' wil zeggen, zal hij niet knikken maar de kin snel heen en weer bewegen in een wiebelende beweging die erg op onze 'nee' lijkt. Indiërs zeggen trouwens niet graag echt 'nee'. Ze geven ook niet graag toe dat ze iets niet weten en proberen dat dan ook te vermijden. Een Indiër zal veeleer zeggen wat jij wilt horen. Vraag je hem iets, probeer je vraag dan zo te formuleren dat hij er niet vanaf komt met een ja of neen.

Wijzen doen ze ook met de kin. Wijs zelf nooit met je vinger, want dat is hier heel onbeleefd.

BIKINI OF SARI?

India is een hindoeïstisch land en daar kan je beter rekening mee houden bij het uitzoeken van je reisgarderobe.

- Uit respect voor de plaatselijke cultuur en bevolking zorgen vrouwen ervoor dat de schouders en benen (tot onder de knie) bedekt zijn.

Schouders en bovenarmen worden immers door Indiërs als zeer erotisch beschouwd. In een minirok rondlopen vinden ze ordinair.

- Een man kan alleen maar een korte broek aan op het strand.
- Op het strand kan je als vrouw misschien wel een bikini dragen, maar hou er dan wel rekening mee dat heel wat blikken jouw richting zullen uitgaan. In een badpak zal je je iets minder aangestaard voelen.
- Indiase vrouwen baden met hun sari aan. Dat is voor een westerse vrouw natuurlijk ook een optie.

HEILIGE PLAATSEN

Breng je een bezoek aan een tempel of een moskee?

- Zorg ervoor dat je fatsoenlijk gekleed gaat.
- Ga je in een tempel zitten, hou je voeten dan afgewend van het altaar.
- Op gewijde grond wordt niet gerookt of alcohol gedronken.
- Wil je foto's maken, doe dat dan zo onopvallend mogelijk.
- Maak zeker geen foto van iemand die voor een Boeddhabbeeld staat: dat is absoluut verboden.

In een moskee of een sikhtempel wordt soms gevraagd je hoofd te bedekken, maar dat wordt in een hindoetempel juist niet gedaan. In jainistische tempels zijn leren voorwerpen zoals portefeuilles, broeksriemen en horlogebandjes niet toegestaan. In sommige Zuid-Indiase tempels vraagt men mannen soms hun overhemd uit te trekken en een *dhoti* te dragen, die dan meestal aan de ingang wordt aangeboden.

Volgens de traditie loop je zowel binnen als buiten een boeddhistische stoepa linksom, dus met de klok mee. Sommige delen van Hindoetempels zijn niet toegankelijk en bepaalde tempels helemaal niet.

In veel tempels zal een beroep worden gedaan op je vrijgevigheid. De mensen hebben het meestal niet breed, dus is het een mooie geste om wat 'entreegeld' te betalen.

Twijfel je bij het betreden van een heiligdom, bij mensen thuis, in een winkel of een zakelijk pand of je al dan niet je schoenen moet uitdoen? Kijk gewoon of er een rijtje schoenen aan de deur staat. Zo ja, dan weet je meteen genoeg.

AFDINGEN, EEN NATIONALE SPORT

Iets kopen is in India vaak een tijdrovende bezigheid, omdat er verwacht wordt dat je onderhandelt over de prijs.

- Afdingen doe je niet op voedsel dat je op straat koopt, want dat is al spotgoedkoop en de mensen hebben het geld hard nodig.
- Voor souvenirs en andere aankopen is het wel gebruikelijk om te proberen de prijs naar beneden te krijgen.
- De onderhandelingen kunnen soms wat verhit geraken, maar stel je nooit agressief op.
- Je kan gerust afdingen tot de helft van de gevraagde prijs en soms zelfs meer. Al doet de verkoper soms zielig, hij zal nooit iets met verlies verkopen.

Afdingen gebeurt ook op de prijs van het openbaar vervoer, tenzij je een zeldzame taxi treft met een werkende meter. Verbaas je er niet over als op een bepaald moment meerdere taxichauffeurs tegen elkaar aan het afbieden gaan.

BEDELAARS

Er bestaat geen land waar je zoveel bedelaars aantreft als in India. Soms zijn ze erg volhardend en als je er één iets geeft, krijg je meteen met een hele groep te maken. Vaak mogen bedelaars het geld niet eens zelf houden: ze moeten het afgeven aan een 'opperbedelaar'.

Tip: al is het vaak moeilijk, probeer bedelaars te negeren en loop gewoon door. Deel ook geen pennen of snoepjes uit aan kinderen, want daar is niemand bij gebaat. Het houdt hen enkel van school. Als je geweten knaagt, kan je altijd nog een gift overwegen aan een plaatselijk goed doel.

ROKEN EN ALCOHOL

In steden als Delhi en Karala is roken officieel verboden. Op veel plaatsen zie je een verbodsteken, maar soms is het erg onduidelijk of het nu wel of niet mag.

In de meeste hotels en bars is alcohol verkrijgbaar en (bijna) alle restaurants schenken bier. In sommige staten zijn er wel zogenaamde *dry days* ingevoerd, dat zijn dagen waarop geen alcohol gedronken wordt. Probeer dit te respecteren en drink dan enkel op niet-publieke plaatsen.

ONREINE HOND, HEILIGE KOE

India is een heel gastvrij land en een uitnodiging afslaan, is beledigend.

Word je bij een Indiase familie uitgenodigd, kleed je dan netjes en onopvallend en doe je schoenen uit bij het binnenkomen.

Sla het eerste aanbod om iets te drinken of te eten beleefd af, want dat is hier de gewoonte. De gastheer of gastvrouw zal blijven aandringen, en dat is het moment om te accepteren.

Het is geen verplichting om bij een bezoek een cadeautje mee te nemen, maar bloemen of iets uit je eigen land wordt altijd in dank aanvaard.

Geef kinderen van hindoes geen pluchen beestjes of prentenboeken en T-shirts met afbeeldingen van amfibieën, honden of varkens cadeau, want deze dieren worden, in tegenstelling tot de koe, als onrein beschouwd. Ook voor de volwassenen zijn cadeautjes waarin iets van deze dieren is verwerkt, zoals een portefeuille in kalfsleer, uit den boze.

Verwacht niet dat je cadeau meteen wordt uitgekapt. Dat gebeurt pas wanneer je weg bent, zodat de schenker niet in verlegenheid kan worden gebracht.

Voor een zakenpartner is een goede fles whisky een gewaardeerd cadeau. Maar check eerst toch maar even of hij geen moslim is.

UIT ETEN

Als je Indiërs mee uit eten vraagt, informeer dan eerst naar de voorkeur van je gast omdat niet iedereen alles eet. Zo eten hindoes en sikhs geen rundvlees en

zijn de meesten zelfs vegetariër. Moslims eten geen varkensvlees en drinken geen alcohol. Meestal zullen ze antwoorden dat ze overal kunnen eten, maar het feit dat je rekening houdt met hun geloof dwingt bij hen respect af.

Natafelen zoals wij in het westen gewend zijn, is hier niet gebruikelijk. Bij de koffie krijg je meteen ook de rekening, en dat is het teken dat je moet opstappen. In duurdere zaken of hotels kan je bij je koffie wel nog rustig even een krant lezen.

In een vegetarisch restaurant wordt niet gerookt. In niet-vegetarische restaurants en kleinere koffieshops kan het dan weer wel. Als je twijfelt, kijk dan even op de grond of er peuken liggen. Naar een asbak hoeft je niet te zoeken, want die vind je enkel in duurdere zaken.

Naar onze normen ziet het er in veel restaurants smoezelig en zelfs een beetje smerig uit. Maak je daar niet te veel zorgen over. Als het eten vers is en klaargemaakt zoals het hoort, en als je bord, bestek en glazen schoon zijn, loopt het wel los. Wil je toch dat alles er vlekkeloos uitziet, dan moet je in een vijfsterrenhotel zijn.

ETEN MET JE VINGERS

- Vooral in Zuid-India is het gebruikelijk om met je vingers te eten, maar dus wel enkel met je rechterhand. Ben je in het gezelschap van Indiërs, laat dan voor alle zekerheid je linkerhand op je knie rusten.
- In de meeste restaurants kan je eerst even je handen wassen.
- Maak met je rechterhand een balletje van de rijst en de saus en breng dat naar je mond met de toppen van je vingers.
- Lik je vingers niet af.
- Na het eten was je je handen opnieuw. Als toerist krijg je wel een lepel of bestek als je daarom vraagt.

THALI ETEN IS EEN KUNST

In heel veel *meals restaurants* worden aan de lopende band *thali's* geserveerd. Dat zijn complete maaltijden op een aluminium of stalen bord (*thali*) met verschillende kommetjes. Hierin worden de rijst, groenten, pickles en yoghurt apart geserveerd. In het zuiden wordt de *thali* soms op een bananenblad geserveerd.

Het is wel niet de bedoeling dat je alle ingrediënten met elkaar gaat mengen. Een korte gebruiksaanwijzing:

- Begin met de verschillende soorten curry en een *dhal*. Meng telkens een beetje met wat rijst en eet het met je vingers.
- Ga verder met de dikkere sauzen die doorgaans in kleine kommetjes worden opgediend.
- Eet nu wat rijst en *rasam*, de dunste saus die bijna op soep lijkt.
- Bewaar de laatste rijst voor bij de gezouten *curd* en eet er wat van de pickles bij.

Wanneer de *thali* op een bananenblad geserveerd wordt, is het netjes om wat water op het blad te sprenkelen en het met je vingers schoon te maken. Vermijd hierbij de nerven van het blad te hardhandig aan te pakken, want anders gaat het scheuren. Schud ten slotte het water van het blad op de tafel of op de vloer.

A faint, light gray world map is centered in the upper half of the image. The word "ITALIË" is superimposed on the map, specifically over the European continent.

ITALIË

ITALIË

When in Rome, do as the Romans do...

EINDELIJK DOTTORRE!

Verbaas je niet als je aangesproken wordt met *dottore* of *dottoressa*, want in Italië krijgt iedereen met een beetje status al snel die titel. Als je zelf de ander ook zo aanspreekt, laat je blijken dat je respect hebt.

Een advocaat wordt aangesproken met *avvocato*, maar het is ook een eretitel.

En al spreek je geen vloeiend Italiaans, het is bij een eerste kennismaking toch beleefd om *molto lieto* of *placere* te zeggen, wat zoveel betekent als ‘aangename kennismaking’.

Italianen zijn spontaan en raken elkaar gemakkelijk aan.

- Als je iemand voor het eerst ontmoet, geef je een hand en kijk je de ander in de ogen.
- Familie en vrienden worden begroet met een kus op elke wang, in sommige regio's zijn dat er drie. Vaak wordt hierbij ook een arm om de schouder gelegd of een knuffel gegeven.

- Als je aan vrienden van vrienden wordt voorgesteld, krijg je ook een paar vluchtige kussen, al ken je hen niet.

De meest formele groet is 'buon giorno' in de ochtend en vanaf een uur of drie 's middags buona sera.

EEN MOOIE VERSCHIJNING

De meeste Italianen zijn een toonbeeld van elegantie. De mannen dragen doorgaans een goedzittend pak van uitstekende kwaliteit, een mooi overhemd en een fraaie stropdas, die best een beetje opzichtig mag zijn. Goed gepoetste schoenen en een riem in dezelfde kleur maken het plaatje compleet. Ook vrouwen zijn vaak duur en elegant gekleed, met de juiste accessoires als finishing touch. Zeker in zakelijke milieus willen Italianen met hun kledij laten zien hoe succesvol ze zijn.

Op zakenreis in Italië? Met een bevleekte stropdas, ongepoetste schoenen of sokken in de verkeerde kleur kan je het helemaal verknallen!

NIET BOOS WORDEN

Het draait allemaal om de *'bella figura'*-cultuur: Italianen willen laten zien dat ze een goede smaak hebben. Dat slaat niet alleen op hun kleding, maar op hun hele levenswijze. Blijf daarom altijd hoffelijk en vriendelijk: als je je zelfbeheersing verliest, stort dat volledige concept in elkaar en wordt de sfeer om te snijden.

- Italianen houden ervan complimentjes te krijgen en kunnen slecht tegen kritiek, al is die goed bedoeld.
- Ze zijn niet erg punctueel op het vlak van afspraken in het zuiden van het land, terwijl ze er in het noorden net een punt van maken om op tijd te komen.
- Tijdens zakelijke gesprekken kan je beter felle discussies vermijden.
- Vergaderingen en gesprekken gaan er soms nogal rommelig aan toe omdat iedereen, vaak heftig gesticulerend, door elkaar praat. Iedereen mag z'n zegje doen en het is niet ongewoon dat je tijdens je uiteenzetting voortdurend onderbroken wordt.

Om je wat beter te leren kennen zal een Italiaan je graag uitnodigen om uitgebreid te gaan lunchen. Tijdens de lunch wordt wel niet over zaken gepraat, enkel luchtige onderwerpen als familie, kunst, film, eten en wijn zijn de gespreksstof. Gesprekken over politiek en religie kan je beter ontwijken.

TIJD VOOR KOFFIE!

Een beetje Italiaan komt pas tot leven wanneer hij z'n eerste kopje *caffè* heeft genuttigd. Dat gebeurt meestal staande in de koffiebar. Als buitenlander maak je een goede indruk wanneer je niet zomaar koffie bestelt, maar

precies aangeeft wat voor koffie je wil hebben. De *barista* of diegene die verantwoordelijk is voor de koffie, zal dat in ieder geval waarderen en het levert beide partijen tijdwinst op.

Espresso: klein kopje sterke koffie (45 ml) met een mooi schuimlaagje. Wordt puur gedronken of met suiker.

Caffè doppio: dubbele espresso. Twee keer zoveel koffie en twee keer zoveel water.

Caffè ristretto: een espresso (30 ml) met minder water en dus nog sterker.

Caffè macchiato: een espresso opgediend in een klein kopje met een paar wolkjes koude of warme melk.

Caffè lungo of caffè Americano: koffie waar meer water aan toegevoegd is, geserveerd in een grote kop. Deze koffie is vaak aan de slappe kant.

Cappuccino: espresso (45 ml) geserveerd in een grote kop met een kraag gestoomde melk. Italianen drinken dit vaak bij hun ontbijt, maar nooit na het middageten. Je kan hem als buitenlander dan wel nog geserveerd krijgen, al is het vaak met tegenzin.

Caffè latte: meer melk dan koffie, vaak geschonken in een hoog glas. Wordt ook 's ochtends gedronken met iets zoets erbij.

Latte macchiato: een kop of glas warme melk met een beetje espresso en melkschuim.

Caffè con panna: espresso met slagroom.

Caffè coretto: espresso met een scheutje likeur (grappa, sambuca). Goed om snel wakker te worden.

Caffè freddo: koude koffie, eventueel gezoet met vanille en suiker.

Granita al caffè: in schilfertjes bevroren koffie. Lekker op warme dagen.

ERGERNIS VOORKOMEN

Het scheelt nogal wat in je portefeuille of je je koffie staande aan de bar drinkt of aan een tafeltje in de bar of op het terras. Vaak wordt voor dat laatste de prijs verviervoudigd. En op de beroemde pleinen in Rome, Milaan of Venetië betaal je je helemaal blauw, want het strijkorkestje speelt natuurlijk niet gratis.

- In sommige koffiebars bestel je eerst je koffie aan de kassa en reken je meteen af. Met de rekening haal je daarna je koffie.
- Soms kan je eerst rustig van je koffie genieten en daarna pas betalen.
- Kijk eerst even om je heen om te weten wat gebruikelijk is.

TELEFOONETIQUETTE? NOOIT VAN GEHOORD!

De Italiaan is vergroeid met z'n mobieltje. Steden als Rome en Venetië waren bij de eerste waar het straatbeeld door het gebruik van mobiele telefoons zo veranderde. Wat het totaal aan belminuten betreft, staan de Italianen nog steeds bovenaan op de Europese lijst. De telefoon is heilig, dus reken er maar niet op dat hij wordt uitgezet, zelfs niet tijdens een zakelijk gesprek of het eten. Als de telefoon rinkelt, wordt hij, alle elegantie ten spijt, opgenomen.

LEVEN OM TE ETEN, NIET ANDERSOM

Tijdens de maaltijd wordt er enkel gegeten. Dat is het motto van elke echte Italiaan. Je zal ze dan ook zelden een krant zien lezen tijdens het eten of zaken horen doen.

Als je zelf iemand uitnodigt, trek je daar dan ook de nodige tijd voor uit. Na een *aperitivo*, doorgaans een glas *prosecco* of een glaasje bitter, bij voorkeur op een terrasje, wordt er uitgebreid getafeld.

VAN ANTIPASTI TOT VIN SANTO

De opbouw van een maaltijd is voor buitenlanders niet altijd even duidelijk. De pasta wordt bijvoorbeeld steeds geserveerd als een warm voorgerecht en niet als bijgerecht bij vlees of vis. En bestel je je hoofdgerecht, verwacht daar dan geen garnituur van groenten en aardappelen bij: die *contorni* moet je apart bestellen.

In de meeste restaurants zal het je niet in dank worden afgenomen wanneer je enkel een bord pasta of een pizza besteld. Wil je echt op z'n Italiaans lunchen of dineren, dan werk je het volgende rijtje af. Eetplezier verzekerd!

- **Antipasti:** Italiaanse vleeswaren, ingemaakte groente, salade van zeevruchten, crostini, enzovoort. Er is keuze te over.
- **I primi:** risotto en pasta in alle vormen en soorten. Er wordt minder saus bij geserveerd dan bij ons. Wanneer je uitgebreid eet, is het niet ongeleefd om slechts een halve portie te bestellen. Dat doe je natuurlijk niet wanneer je maar één gerecht bestelt. Dit voorgerecht hoeft geen pasta te zijn. Je kan ook soep bestellen, maar alleen na een consommé eet je dan nog pasta.
- **I secondi:** het hoofdgerecht bestaat uit vlees of vis, met meestal enkel een stukje citroen erbij. Vergeet dus niet je contorni (groenten of aardappelen) apart te bestellen.
- **Dolci:** het toetje voor zoetekauwen en voor wie nog een gaatje te vullen heeft. Je kan ook wat kaas of fruit vragen.
- **Caffè o digestivo:** een kopje espresso rondt de maaltijd af.

De spijsvertering kan nu wel wat hulp gebruiken met een glaasje *grappa*, *sambuca*, *amaretto* of *limoncello*. Wanneer je in Toscane bent, is een glaasje zoete wijn of *Vin Santo*, met daarbij harde koekjes (*cantuccini*) om in de drank te soppn, een ideale afsluiter.

PASTA ETEN, EEN KUNST OP ZICH

Pasta eet je alleen met een lepel en een vork. Deegwaren met een mes te lijf gaan, is hier bijna misdadig en getuigt van weinig eetcultuur. Italianen gebruiken voor het eten van spaghetti zelfs alleen hun vork.

Strooi niet meteen kaas over je pastagerecht voordat je het geproefd hebt. Hetzelfde geldt voor peper en zout. Bij pasta met vis hoort al helemaal geen kaas.

Schrik niet als je – op je soms gepeperde rekening op toeristische plaatsen – ‘coperto’ wordt aangerekend. Het gaat om een vast bedrag voor brood, bestek, tafellinnen en servet.

OPPASSEN GEBLAZEN!

In restaurants en bars mag niet gerookt worden. Op buitenterrassen kan het doorgaans wel, maar hou dan wel rekening met je naaste tafelburen.

Stap na een uitgebreide maaltijd, rijkelijk overgoten met wijn, niet zelf achter het stuur. Je mag niet meer dan een halve promille alcohol in je bloed hebben. Overtredingen worden zwaar bestraft: je loopt het risico op een pittige boete, het betalen van een waarborgsom of het verliezen van je rijbewijs.

GEEN HEER IN HET VERKEER

Italianen zijn echte autofreaks en hun rijgedrag is niet bepaald voorbeeldig. Ze zijn brutaal en nonchalant en er zit vaak niets anders op dan gewoon dezelfde verkeerseigenschappen te vertonen.

Als je bij een aanrijding betrokken geraakt, mag je je aan een echte scheldtirade verwachten. De tegenpartij zal je sowieso de schuld in de schoenen proberen te schuiven. Haal er dus liever de politie bij.

Op de snelwegen wordt hard gereden. Wil je dat zelf niet doen, blijf dan vooral niet op het linkervak rijden, want dat wordt je niet in dank afgenomen. Ga zo snel mogelijk weer naar rechts als je wilt voorkomen dat achteropkomend verkeer voortdurend met de grote lichten knippert.

FOOI OF GEEN FOOI?

Ninotchka - Why should you carry other people's bags?

Porter - Well, that's my business, Madame.

Ninotchka - That's no business. That's social injustice.

Porter - That depends on the tip.

Uit *Ninotchka* (1939, film met Greta Garbo)

Het begint al bij je aankomst in de luchthaven: een kruier die je koffers naar een klaarstaande taxi zeult en duidelijk een fooi verwacht. Als je al wisselgeld op zak hebt, hoeveel geef je hem dan? Fooien bezorgen reiziger vaak heel wat hoofdbreken. De gebruiken tussen pakweg een restaurant in Kyoto en een eettent in Colorado verschillen immers enorm. Dit overzicht maakt je wegwijs in het culturele mijnenveld van het 'tippen'.

Australië: Een fooi wordt hier niet verwacht. In restaurants rekenen ze doorgaans automatisch een fooi van 10 procent door. Ben je heel erg tevreden, kan je natuurlijk altijd iets extra's achterlaten.

België: Er zijn geen vaste regels. Bij het afrekenen in restaurants en cafés is het gebruikelijk om het bedrag naar boven af te ronden, maar verplicht is het niet. Hetzelfde geldt voor taxichauffeurs. Hotelpersoneel krijgt een paar euro's extra, reken voor een kruier 1 euro per koffer en hetzelfde bedrag per overnachting voor het kamermeisje.

Brazilië: Op je restaurantrekening wordt meteen 10 procent fooi bijgeteld. Ook in hotels gebeurt dit vaak automatisch. Taxichauffeurs hoeft je geen fooi te geven, maar als hij behulpzaam is, kan je het eindbedrag naar boven afronden. Op bewaakte parkings wordt meestal één *US dollar* fooi verwacht. Als je met een creditcard betaalt, kan je de fooi beter cash geven.

Canada: Het dienstpersoneel in Canada verwacht meestal zo'n 10 tot 20 procent fooi, afhankelijk van de stad, het niveau van de service en of je in Frans of Engels Canada bent. In een restaurant is 15 procent fooi de norm. Laat de bediening te wensen over, hoeft je geen fooi achter te laten. Maar als de service extreem slecht is, leg dan een klein muntstuk op tafel. Een goede verstaander heeft de boodschap dan wel begrepen. Al mag het personeel dat je maaltijd serveert, niet boeten voor de slechte kwaliteit van het eten.

China: Fooien geven was tot voor kort ongebruikelijk, omdat je als vreemdeling sowieso overal meer betaalt dan de Chinezen zelf. Je ziet nog vaak een bordje met '*no tips*', maar gidsen en chauffeurs vinden het al heel gewoon om iets extra's te krijgen. Als je een fooi geeft, zoek dan niet naar je kleinste muntstukjes, want dat wordt als beledigend ervaren. In restaurants verwacht het personeel helemaal geen fooi.

Duitsland: Het is geen must, maar wel beleefd om in een Duits restaurant of Duitse bar 5 tot 10 procent fooi achter te laten. Ook taxichauffeurs stellen het op prijs gesteld als je het bedrag op de teller wat verhoogt.

Egypte: Het geven van *baksheesh* (fooien) zit echt in de Egyptische cultuur ingebakken: als je ze niet spontaan geeft, zal men er gewoon om vragen. Als je een cruise op de Nijl of op het Nassermeer hebt geboekt, word je geacht om na afloop een fooi achter te laten voor de bemanning en voor elk lid van

de tourbegeleiding. Bij groepsreizen zit dit vaak al in de reissom inbegrepen. De fooi voor de gids is een persoonlijke zaak, maar een goede gids is vanzelfsprekend een genereuze fooi waard. Ook de bestuurder van de calèche – een buggy voortgetrokken door een paard dat vaak Rambo heet – in Luxor en Aswan verwacht een fooi bovenop de afgesproken prijs. Mensen met wie je zaken doet en die zich als je gelijke beschouwen, geef je geen fooi.

Frankrijk: In restaurants is de dienstverlening bij wet in de prijs inbegrepen. In cafés en brasseriën is dat niet het geval. Je bent dan niet verplicht een fooi te geven, maar vooral in de grote steden wordt dat wel van je verwacht. 5 tot 10 procent van het totale bedrag is gebruikelijk.

Griekenland: Voor een gedekte tafel, brood en ongebotteld water moet je bijbetalen. De kostprijs daarvan staat gewoon op de rekening. Voor de bediening is een bedrag van 5 tot 10 procent extra gebruikelijk. Taxichauffeurs rekenen niet echt op een fooi, maar ze appreciëren het wel. In publieke toiletten zorgt het aanwezige personeel voor zeep en toiletpapier, een fooi is dan een mooi gebaar.

India: Voor *baksheesh* gelden in India geen vaste regels. In grote hotels of eethuizen is de bediening vaak in de prijs begrepen, dus kijk eerst even op de rekening. Is dat niet het geval, dan is 10 procent fooi een mooi bedrag. Taxichauffeurs verwachten geen fooi, maar huur je een auto met chauffeur, dan is het wel gebruikelijk om hem te belonen voor de goede service. Ook kappers, masseurs, vrouwen die de was aan je hotel terugbrengen en iedereen die je een dienst aanbiedt, verwacht een tip.

Italië: Nergens in Italië wordt er van jou een fooi verwacht. Daartegenover staat wel dat de meeste restaurants een *coperto* en soms apart nog *pane*

aanrekenen. Dat is de prijs voor het dekken van de tafel, het brood en in sommige gevallen een welkomstdrankje. Ben je in een genereuze bui, dan kan je nog iets bovenop de rekening geven.

Japan: Het geven van een fooi beledigt een Japanner. Hij hecht veel meer waarde aan een warme glimlach, want die getuigt van veel meer respect.

Mexico: Er bestaan geen vaste regels, maar er wordt wel zowat overal een fooi verwacht. De lonen zijn er immers laag en veel bedienend personeel is afhankelijk van tips.

Nederland: Een fooi is geen noodzaak, maar wordt wel op prijs gesteld. Is de dienstverlening beneden alle peil, voel je dan zeker niet verplicht om iets te geven. In een café of brasserie is het de gewoonte om het bedrag naar boven af te ronden wanneer de ober komt afrekenen. In hotels gelden dezelfde regels als in België.

Nieuw-Zeeland: Nieuw-Zeelanders geven in het buitenland nauwelijks een fooi omdat dit ook in hun eigen land niet gebruikelijk is. Je wordt er vriendelijk en correct behandeld en ze verwachten van jou hetzelfde. In restaurants is de prijs die op de rekening staat, het bedrag dat je betaalt, niet meer of niet minder.

Noord-Afrika: Bedienend personeel in hotels en restaurants verdienen niet veel, dus een extraatje bij een goede service is een leuke bonus. In restaurants is 10 tot 15 procent bovenop de rekening de regel. In andere gevallen volstaat een kleine fooi.

Rusland en Oost-Europa: Een fooi geven is geen gewoonte in Rusland. Grote

hotels en restaurants tellen 5 tot 15 procent bij de rekening voor de verleende service. In Oekraïne wordt in restaurants een fooi van 10 procent verwacht. Bij een creditcardbetaling geef je die extra beter in cash geld, want anders krijgt de kelner het geld nooit te zien.

Scandinavië: In de meeste hotels en restaurants worden de fooien meteen op de rekening gezet. In restaurants wordt gerekend op een kleine fooi van maximaal 10 procent bovenop de rekening. Het naar boven afronden van het te betalen bedrag is het meest gebruikelijk. Dat geldt ook voor taxi's.

Spanje: De belastingen zijn, net zoals in Frankrijk, bij wet bepaald en inbegrepen in de prijzen. Al mag een uitzonderlijke service altijd beloofd worden.

Turkije: Omdat de lonen hier erg laag zijn, wordt een fooi als aanvulling zeer gewaardeerd. Echte regels zijn er niet, ga dus gewoon af op je gevoel. Zorgt het kamermeisje dagelijks voor een kunstig opgemaakt bed, laat dan een paar centen achter. Hetzelfde geldt voor een gids die je bekwaam vindt of een behulpzame chauffeur. In restaurants is een fooi van 10 procent een goede maatstaf.

Verenigd Koninkrijk: Fooien geven is veeleer regel dan uitzondering. Meestal wordt die al bij de rekening opgeteld. Is dit echter niet het geval, dan is een fooi van zo'n 10 tot 15 procent de norm. Bedienend personeel, hotelpersoneel, taxichauffeurs, kofferdragers, kappers enzovoort verwachten een fooi van je, maar in pubs is het niet echt gebruikelijk. Breng je daar een hele avond door, dan vindt de kroegbaas het wel fijn als je hem een drankje aanbiedt.

Verenigde Staten: Als je naar de VS gaat, kan je *tips* maar beter incalculeren,

want ze nemen een hele hap uit je budget. Het personeel is voor zijn inkomen doorgaans immers voor een groot deel afhankelijk van fooien. In restaurants wordt zonder meer 15 tot 20 procent fooi van je verwacht. Vaak wordt er automatisch een bedrag van 15 procent op je rekening gezet, bovenop de taks die 5 procent bedraagt.

Ben je in Jamaica, dan zie je wel eens personeel dat T-shirts draagt met de tekst *'No tip'*. Dat is dus duidelijk.

Zuid-Oost-Azië (Thailand, Vietnam, Cambodja, Laos): Een fooi is aan de orde in chique restaurants in grotere steden als Bangkok en in toeristische gebieden zoals Hanoi, maar in mindere mate in landelijke regio's. In de minder welvarende gebieden is het dienstpersoneel blij met elk extraatje.

Een goede raad: geef muntfooien in de valuta van het land dat je bezoekt. Deze munten kunnen immers vaak niet worden ingewisseld.

Coperto of *cover charge*?
Onder meer in Italië, Oostenrijk en de Verenigde Staten staat er op je rekening een bedrag voor tafellinnen, tafelgerei en brood. In Italië noemen ze dit *coperto*, in de VS valt dit onder *cover charge*.

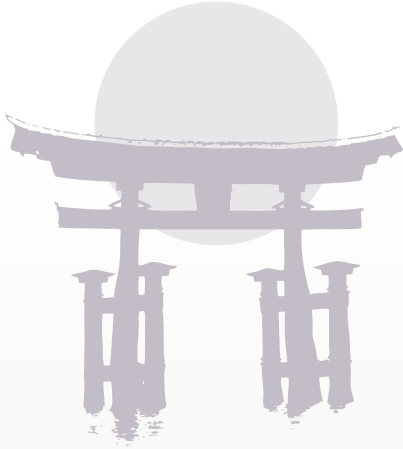

JAPAN

JAPAN

Tips voor de gaijin (buitenlander)

In Japan gelden nogal wat gedragsregels die strikt worden nageleefd. De Japanners verwachten van jou als buitenlander niet dat je daar helemaal vertrouwd mee bent, maar het is wel goed om iets te weten van de geldende omgangsvormen zodat je geen mal figuur slaat of mensen ongewild beledigt.

BUIGEN EN NOG EENS BUIGEN

Japanners zijn heel formeel, waardoor het begroeten en afscheid nemen nogal omslachtig is. Volgens westers gebruik een hand geven is niet gebruikelijk

omdat ze lichamelijk contact niet erg op prijs stellen. Doe je dat toch – graag een niet al te stevige hand – zal een Japanner die wel bereidwillig beantwoorden, maar buigen is de norm. Buigen wordt hier niet gezien als een teken van onderdanigheid, maar veeleer als een uiting van respect voor de ander.

Hoe moet je buigen? Enkele regels:

- De laagste in rang begint en buigt het diepst. Soms krijg je de indruk dat ze maar over en weer blijven buigen, maar van buitenlanders wordt niet verwacht dat ze die kunst onder de knie hebben. Om op zeker te spelen, buig je als gast eerst en niet al te diep.
- Een goede buiging wordt gemaakt vanuit de taille. Vrouwen houden daarbij hun handen op de dijen, mannen langs hun lichaam.
- Kijk de persoon die je begroet, niet in de ogen.
- Heb je zelf niet het initiatief genomen en maakt de ander een buiging, beantwoord die dan met een ondiepe buiging of minstens met een korte knik.

OOGCONTACT OF NIET?

Direct oogcontact zullen Japanners al snel als intimiderend en bedreigend beschouwen. Ook in een gesprek met een meerdere zal het oogcontact indirect zijn.

Tijdens een gesprek of begroeting op een armlengte afstand van elkaar staan, wordt als comfortabel beschouwd. Die afstand zal zelfs iets groter zijn als je als buitenlander een Japanner begroet.

Elkaar aanraken tijdens de conversatie is niet gebruikelijk. Ga je samen iets drinken en wordt de stemming iets uitbundiger, dan wordt daar wel geen bezwaar tegen gemaakt.

Op publieke plaatsen waar de ruimte beperkt is, zoals in de metro, wordt het wél als doodgewoon ervaren dat je dicht op elkaar gepakt staat. Omdat het nu eenmaal niet anders kan...

VISITEKAARTJES: VOORAL NIET VERGETEN!

Een gouden regel: neem voldoende visitekaartjes mee wanneer je naar Japan reist. Vooral bij zakelijke contacten zijn *meishi* (spreek uit: meesjie) onmisbaar. Als je ze bij een eerste kennismaking niet op zak hebt, wordt dat geïnterpreteerd als een gebrek aan interesse.

Het uitwisselen van visitekaartjes is een ritueel op zich en gebeurt met een zekere plechtstatigheid.

- Je reikt het aan en ontvangt het met beide handen.
- Laat je kaartjes aan beide kanten bedrukken, Engels aan de ene en de Japanse vertaling aan de andere kant.
- Reik het kaartje aan met de Japanse tekst naar boven gericht.
- Zorg ervoor dat het niet verkreukeld is, dat er geen vlekken op zitten en haal het vooral niet uit je broekzak.
- Krijg je een visitekaartje aangereikt, bekijk het dan met de nodige interesse. Laat het tijdens een werkvergadering voor je op tafel liggen of berg het op in een kaartjeshouder. Behandel het met respect, want het kaartje vertegenwoordigt de persoon in kwestie en moet bijgevolg met evenveel zorg en respect behandeld worden.

OP TIJD KOMEN

Of je nu een privé- of een zakelijke afspraak hebt, het is de norm om stipt op tijd te komen. Ons ‘academisch kwartiertje’ kennen ze niet. Ook bussen en treinen rijden keurig op tijd.

SPOEDCURSUS GEBARENTAAL

Zeker wanneer je de taal niet machtig bent, is het goed om te weten wat de betekenis is van bepaalde gebaren en tekens, want voor je het beseft, kan je een enorme blunder begaan. Je vindt een aantal concrete gebaren bij de spoedcursus gebarentaal op pagina 59.

Nog specifiek voor Japan zijn:

- Je hand voor je gezicht heen en weer bewegen.
Dat betekent ‘neen’ of ‘ik weet het niet’.
- Je hand voor de mond houden.
Japanners doen dit niet alleen als ze hoesten of geeuwen, maar ook als ze verlegen zijn. Je tanden laten zien, is immers een teken van agressie.
- Lachen.
De manier waarop Japanners lachen, hangt af van de situatie. Vaak en zenuwachtig lachen, bewijst dat ze zich onzeker of onbehaaglijk voelen. Ook als hen een gênante vraag gesteld wordt waarop ze liever niet antwoorden of als ze iemand anders betrappen op een onopzettelijke gedragsfout, gaan ze vaker glimlachen.
- Met ingehouden adem en de tanden op elkaar een ‘shh’- of ‘ash’-geluid maken en daarbij het hoofd zijdelings heen en weer bewegen.
Iemand die dit doet, is duidelijk kwaad of verbolgen. Wees ook op je hoede als een Japanner voortdurend op zijn horloge kijkt.

OP SLIPPERS OF SOKKEN

Een tip als je naar Japan gaat: draag liever instappers dan rijglaarzen of schoenen met veters, want bij het betreden van een tempel, een *ryokan* (pension) of een privéhuus word je geacht ze uit te doen. Draag dus steeds sokken zonder gaten en zorg er ook voor dat je schoenen netjes gepoetst zijn. In een traditioneel restaurant worden ze immers bij aankomst weggehaald en aan het einde van de maaltijd teruggebracht. Dat gebeurt in stijl, dus een paar versleten en modderige schoenen zijn dan geen aanrader.

- In een privéwoning kom je meestal via een halletje binnen en de gastheer of gastvrouw zal meteen voor slippers zorgen.
- Wil je helemaal een goede indruk maken, plaats je schoenen dan zo dat ze met hun punt in de richting wijzen waar je vandaan komt zodat je er bij het weggaan gemakkelijk weer instapt.
- Het halletje is bijna altijd lager dan de rest van de woning, vandaar dat je uitgenodigd wordt om verder te komen met de uitdrukking *o-agari kudasai*, wat zoveel betekent als 'kom omhoog alsjeblieft'.
- Ga je naar het toilet, dan verwissel je de slippers voor speciale toiletslippers die daar klaar staan. Ze hebben duidelijk een andere kleur. Vergeet de slippers daarna niet weer uit te doen, want je beledigt je gastheer en gastvrouw enorm als je ermee door de rest van het huis zou lopen.
- Tatamimatten in een tempel, een pension of een privéwoning mag je enkel op sokken betreden.

GIFT-GIVING: CADEAUTJES GEVEN EN KRIJGEN

Bij een eerste zakelijke ontmoeting of een eerste bezoek is het niet gebruikelijk om meteen al een cadeautje mee te brengen. Dan loop je de kans de ander in verlegenheid te brengen als die zelf met lege handen staat. Een cadeau wordt dan weer wel op prijs gesteld aan het einde van het verblijf wanneer de relatie of de verstandhouding goed is.

Wat neem je mee?

Ben je bij iemand thuis uitgenodigd, dan worden bloemen (behalve witte bloemen, lelies, lotusbloemen en camelia's, omdat die bij begrafenissen horen), dure vruchten (bijvoorbeeld een meloen), koekjes of chocolaatjes in dank aanvaard.

Nog attenter is het om snoep of een lekkernij uit eigen land mee te brengen. Ook met een uitstekende fles whisky of andere sterke drank zal je gastheer in de wolven zijn.

Kinderen maak je vooral blij met T-shirts die bedrukt zijn met Engelstalige slogans.

In de Japanse cultuur is de manier waarop iets wordt gegeven vaak belangrijker dan het cadeau zelf. Verpak het dus mooi en reik het in een tasje aan. Gebruik geen wit, zwart of grijs papier, want dat zijn begrafeniskleuren. Ook grote strikken of andere opzichtige versierselen vallen niet in de smaak.

De reactie van je gastheer zal je niet live meemaken: je geschenk wordt in alle privacy uitgepakt. Het is ook *not done* een persoonlijk cadeau te geven in aanwezigheid van anderen.

Japanners geven zelf ook graag cadeaus als teken van vriendschap, dank of waardering. Het gaat hen meer om de symbolische dan om de geldelijke

waarde. Krijg je zelf iets cadeau, wacht dan met uitpakken tot de gever aandringt om dat te doen. Maak de verpakking voorzichtig los en bedank uitvoerig, ongeacht de inhoud van het pakje.

UIT ETEN

Tegenwoordig zijn in Japan heel wat restaurants westers ingericht met klassieke tafels en stoelen. In de traditionele (en doorgaans ook heel dure) restaurants worden de maaltijden geserveerd in de tatamikamer met lage tafels. Om het buitenlandse gasten gemakkelijk te maken is er vaak een onzichtbare ruimte onder de tafel waar je je benen kwijt kan waardoor het lijkt dat je gehurkt zit.

Wanneer dat niet zo is, dan is de formele houding de kniezit. Die wordt ook gebruikt tijdens een theeceremonie, maar zelfs Japanners houden dit niet lang vol en zoeken dan toch een meer comfortabele houding voor de rest van de maaltijd. In minder formele situaties gaan mannen doorgaans in kleermakerszit zitten, terwijl dames beide benen aan één kant schuiven.

KANPAI! GEZONDHEID!

Japanners kunnen doorgaans niet zo goed tegen drank, maar desondanks wordt er aan tafel veel gedronken.

- Bij de maaltijd of aan de bar wordt er meestal sake (warme rijstwijn) gedronken die geserveerd wordt in kleine kopjes of bekertjes.
- Jongelui drinken tegenwoordig in een bar vaak sake met ijs. Ook bier en whisky zijn geliefde dranken.
- Warme sake drinkt lekker weg en de bekertjes worden voortdurend bijgeschonken. De gastheer schenkt de lege beker van de gast meteen weer vol.

- Van jou wordt verwacht dat jij op jouw beurt de beker van je gastheer ook weer volschenkt. Hou het flesje of kruikje met twee handen vast.
- De truc om niet dronken te worden, is kleine slokjes nemen zodat de beker niet snel leeg raakt.
- Probeer in elk geval te vermijden dat je dronken wordt: vooral in de betere Japanse restaurants is dit zeer ongepast.
- Drink je geen alcohol, weiger dan toch niet om te toosten en vraag liever geen water of vruchtensap. Beschouw het drankje als een begroeting, hef je beker en laat het verder onaangeroerd.

Sake drink je op een bepaalde manier: je houdt de beker in je rechterhand en houdt de linkerhand eronder. Als alle bekers gevuld zijn, wordt er getoost: '*kanpai!*' Zeg in een enthousiaste bui niet per ongeluk '*chin chin*', want zo verwijst je naar de mannelijke genitaliën.

AAN TAFEL

Zeker in een traditioneel restaurant is de maaltijd een hele ceremonie, maar ook bij Japanners thuis is het handig om de tafelmanieren te kennen. Een hele lijst...

- Eten met stokjes is de norm, dus ook jij kan er moeilijk aan ontkomen (zie p. 33). Japanse stokjes zijn korter dan de Chinese.
- Op een gedekte tafel liggen de *hashi* of stokjes op een legger, evenwijdig

met de tafelrand en met de punten naar links. Pauzeer je even met eten, leg ze dan terug in deze positie.

- Als de eerste gerechten geserveerd worden, neem je je servet op, vouw je het dubbel en legt het op je schoot met de vouw naar je toe.
- Wens je tafelgenoten smakelijk eten of *Itadakimasu* (spreek uit: ietadakimas).
- Eet ook met je ogen, want in dit land wordt veel aandacht besteed aan de compositie en presentatie van een gerecht. Zeg er misschien iets over, want dat is een teken van waardering.
- In gewone restaurants worden alle gerechten vaak tegelijk opgediend en is er geen speciale volgorde waarin je ze moet eten. In de traditionele restaurants bestaat een maaltijd wel uit verschillende gangen.
- Bij iemand thuis of in *izakaya's*, een bepaald soort restaurant, is het de gewoonte schalen met voedsel te delen.
- Begin niet meteen met je eetstokjes in de schotels te prikken. Schuif discreet met de achterkant van je eetstokjes een aantal hapjes naar je eigen bord. Doe dit niet met de kant die je naar je mond brengt. Soms zijn er aparte eetstokjes om voedsel van de schotels op je eigen bord te leggen.
- Krijg je een gerecht in een kom geserveerd, neem de kom dan niet op met de hand waarmee je de stokjes vasthoudt, want dat is ongeleefd.
- Je mag best een paar slokjes van de soep nemen voordat je met de eetstokjes de vaste bestanddelen opeet, maar duw die vooral niet naar beneden met de stokjes terwijl je dat doet.
- Slurpen mag en is heel gewoon, vooral als soep met sliertjes wordt opgediend.
- Rijst eet je hapje per hapje. Hou de rijstkom dus niet aan je mond om alles tegelijk naar binnen te werken.
- Zet de stokjes nooit rechtop in de rijst, want dat is de manier waarop voedsel aan de voorouders wordt geofferd.
- Gebruik je eetstokjes niet om de gerechten aan te wijzen.

- Wordt er een tweede ronde rijst geserveerd, laat dan een beetje in je kom zitten en reik je kom met beide handen aan zodat hij gevuld kan worden.
- Stop geen al te grote stukken voedsel in je mond, maar maak er hapklare stukjes van met je eetstokjes.
- Giet de sojasaus niet rechtstreeks op de rijst of over sushi en sashimi. Doe een kleine hoeveelheid in het daartoe bestemde schaalpje en dip daar het voedsel in.
- Doop bij sushi de bovenkant in de saus en niet de kant met de rijst en probeer de lekkende druppels er ook niet af te schudden.
- Eet je bord leeg, want het is ongeleefd om er een paar lekkere stukjes uit te pikken en de rest te laten liggen.
- De warme handdoekjes die je voor de maaltijd krijgt aangereikt, zijn bestemd voor je handen. Het is dus niet de bedoeling dat je ze gebruikt voor je gezicht, nek of armen.
- Complimenteer na de maaltijd de chef als je daar de kans toe krijgt. Ook de gastheer zal dat op prijs stellen.

Een paar woorden volstaan om je waardering uit te drukken:

Kirei: aantrekkelijk

Oishii: overheerlijk

Suteki: geweldig

En bedank ten slotte voor de maaltijd met *gochisosama*.

AFREKENEN

Ben je uitgenodigd, dan spreekt het voor zich dat de gastheer de rekening betaalt. Stel niet voor om zelf te betalen, want dat wordt als beledigend ervaren.

Laat aan het einde van het diner de gastheer of de belangrijkste personen eerst het restaurant verlaten. Ook oudere personen gaan voor.

LOGEREN: BED OF FUTON?

Ben je op zakenreis, dan is je hotelkamer doorgaans geboekt op naam van diegene die de reservatie heeft gemaakt en niet op je eigen naam. Hou die dus in gedachten. Doorgaans zal je bij aankomst door verschillende stafleden met je eigen naam worden begroet.

De grote hotels doen westers aan en voor het ontbijt kan je doorgaans kiezen uit een continentaal of Japans ontbijt.

Je bent niet in Japan geweest als je – al was het maar voor één nacht – niet geslapen hebt in een *ryokan*. Verwacht hier geen bedden maar wel tatamimatten, futons (met dons gevulde dekbedden) en houten wanden met wit papier. Van zo'n ruimte gaat een zekere rust uit, geniet daar ook van.

Trek meteen de slippers aan die bij de deur staan en hul je in een kimono die doorgaans klaar ligt. Die heb je ook nodig om naar de gemeenschappelijke badkamer te gaan. Het enige dat je naar deze badkamer mag meenemen is een klein handdoekje voor je gezicht.

IN BAD!

Ook het baden is in dit land een heel ritueel. Vaak zijn er heetwaterbronnen waarrond later de *ryokans* werden gebouwd. Schrob je lekker schoon en ga dan pas in het doorgaans diepe bad dat met erg warm water is gevuld. Zorg er vooral voor dat er niet al te veel zeepresten in het badwater achterblijven, zeker niet in een privéwoning. Het is namelijk niet ongebruikelijk dat na jou nog iemand hetzelfde bad gebruikt.

OPENBAAR VERVOER

De treinen en metro zitten doorgaans overvol. Als dat niet het geval is, zal een Japanner niet zo gauw naast een westerling gaan zitten. Daar heeft hij zo z'n redenen voor: hij vreest namelijk dat een vreemdeling hem een vraag in het Engels zou stellen die hij niet begrijpt of waarop hij het antwoord niet weet. Dat is een situatie die hij probeert vermijden, want dat staat voor gezichtsverlies en daar is de Japanner heel gevoelig voor.

VAN FLUITEN TOT NAGELKNIPPEN: DIT IS BIJGELOOF

Ook Japanners laten zich soms leiden door bijgeloof. Enkele dingen die ongeluk brengen:

- Het cijfer 4: het wordt op dezelfde manier uitgesproken wordt als het woord dood (shi). Daarom kan je beter geen cadeaus geven die uit vier stuks bestaan. In hotels is er vaak geen hotelkamer met dit nummer.
- 's Nachts je nagels knippen: zo zal je nooit meer contact krijgen met je overleden ouders.
- Gaan liggen na het eten: als je dit doet, loop je het risico om een koe te worden.
- Slapen met je gezicht naar het noorden: de overledenen worden in die richting begraven.
- Voedsel doorgeven van eetstokje op eetstokje: dit wordt gedaan met de overgebleven beenderen van gecremeerde lichamen.
- 's Nachts fluiten: dan zal er een slang op je afkomen.

NIET DOEN

Enkele dingen die je maar beter kan vermijden als je op bezoek bent in Japan:

- Eten op straat of in het openbaar. Zeker niet in de metro of in de trein.
- Je neus snuiten waar anderen bij zijn. Gebruik ook steeds een papieren en geen linnen zakdoek: daar veeg je je gezicht mee af als het warm is.
- Je mobiele telefoon gebruiken in de trein.
- Een fooi geven in een hotel of taxi. Het is ongebruikelijk en wordt zelfs als beledigend ervaren.
- Wisselgeld natellen, omdat je daarmee aantoont dat je de ander niet vertrouwt.

**KENIA,
SENEGAL,
TANZANIA,
ZUID-AFRIKA
EN ANDERE
AFRIKAANSE
LANDEN**

KENIA, SENEGAL, TANZANIA, ZUID-AFRIKA EN ANDERE AFRIKAANSE LANDEN

Out in Africa

Afrika is een continent met een onrustig klimaat. In tal van landen heerst oorlog of hongersnood, en dat bemoeilijkt soms het reizen. In West-Afrika is Senegal het belangrijkste toeristische land. En wie Oost-Afrika zegt, denkt aan de wildparken: vooral in Tanzania en Kenia kan je als toerist goed terecht. Mozambique wordt zelfs geprezen als de hipste nieuwe bestemming voor duurzaam toerisme. De Kaapprovincie is waarschijnlijk het meest bekende deel van Zuid-Afrika omwille van haar Europese allures.

Omdat de gebruiken en gewoontes in de verschillende Afrikaanse landen zoveel van elkaar verschillen, vind je in dit hoofdstuk vooral algemene gedragsregels terug, waarmee je respect toont voor de plaatselijke bevolking, de natuur en het milieu.

DE AFRIKAANSE HANDDRUK

Jambo is 'hallo' in het Swahili, een groet die meestal wordt gevolgd door een handdruk op z'n Afrikaans: geef elkaar een hand en laat, zonder de hand los te laten, de handen iets uit elkaar glijden om elkaars duim te pakken. Ga dan terug naar de uitgangspositie. Het is een standaardbegroeting.

Als een man een vrouw goed kent of familie van haar is, geeft hij haar één kus op de wang. Wel is het ongebruikelijk om als man zomaar een hand te geven aan een vrouw: je moet wachten tot zij haar hand aanbiedt.

Gebruik nooit de woorden zwarte (*blacks*) en kleurling (*coloureds*). Noem de mensen Afrikanen of Aziaten. Ook het wenken van een ober met *boy* is niet erg beleefd. Zeg *mister* of in het Swahili: *bwana*.

Overval je gesprekspartner niet. Zeg dus eerst even gedag en maak een praatje vooraleer je iets vraagt of vertelt waarvoor je komt.

NEEM HET ZOALS HET KOMT

Een bewonderenswaardige eigenschap die elke Afrikaan eigen is, is geduld. Zij ergeren zich dus niet als de bus niet komt opdagen of als de boot een dag later dan voorzien vertrekt. Voor westerlingen vaak een hele opgave...

Humor is het handelsmerk van Afrikanen.
Ze lachen graag en vinden het plezierig een
ander aan het lachen te brengen.

DE SAFARI-CODE

Gedraag je op safari niet als een verwend toerist, maar als een liefhebber van het *wildlife* die de natuur en de dieren respecteert. Er zijn heel wat regels die je, ook al vanwege je eigen veiligheid, beter niet overtreedt.

Wél doen:

- Onder alle omstandigheden rustig blijven.
- De instructies van je gidsen en reisleiders opvolgen.
- In je voertuig blijven, tenzij de gids toestemming geeft om uit te stappen.
- Onthouden dat geluiden 's nachts ver reiken als je in een tent slaapt.
- Bij de groep blijven wanneer je in gezelschap reist.

Niet doen:

- Witte of felgekleurde kleren dragen. Hou het liever bij aardetinten, die zijn minder storend voor de dieren.
- Een zwaar parfum of sterk geurende aftershave gebruiken. Dat schrikt de dieren af.
- Luid praten, schreeuwen, gillen of fluiten. Je schrikt er niet alleen de dieren mee af, maar je stoort ook je medereizigers.
- Iets naar de dieren gooien of ze voederen.
- Roken in de parken en reservaten. Of een vuurtje stoken.
- Rommel achterlaten.
- Te dicht bij de dieren komen.

FOTOGRAFEREN

- Loop niet te pronken met een dure camera om je nek. Berg hem op in een tas of rugzak.
- Fotografeer niet alles wat los- of vastzit, maar wees selectief. Zo eindig je niet met honderden beelden waarvan meer dan de helft nergens op lijkt.
- Ga niet vlak voor de lens van een medereiziger staan.
- Neem nooit foto's van de plaatselijke bevolking zonder vooraf toestemming te vragen.
- Gebruik geen flits in wildparken.
- Moslimvrouwen willen vaak niet op de foto, sommige stammen vragen er geld voor.
- Als je belooft om een foto op te sturen, vraag dan het adres én hou je aan de afspraak.

IN LAAGJES

In Afrikaanse landen is het vaak armoede troef. Draag dus liever geen dure juwelen en laat niet zien dat je veel geld op zak hebt. Ook opzichtige kledij is geen aanrader. Afrikanen lachen dan wel graag, maar een safaripak met tropenhelm is echt te belachelijk. Lichte, katoenen kleding die je in laagjes kan dragen, is perfect.

WEL KIJKEN, NIET KOPEN

Heel wat reizigers kunnen moeilijk weerstaan aan de verleiding van het 'souvenirshoppen'. Je moet wel opletten dat je niks mee naar huis neemt dat vervaardigd is uit bedreigde planten- en dierenmaterialen. Dus geen schoenen, handtas of riem van krokodillenleer, sieraden gemaakt van koralen

en beeldjes uit ivoor dat afkomstig is van olifanten of nijlpaarden. Laat ook spullen in slangenleer of panterbont liggen.

ETEN DELEN

- In Afrikaanse landen is het de gewoonte om het eten te delen.
- Iedereen eet met de vingers (van de rechterhand) uit dezelfde schotels.
- In luxehotels en bij hogergeplaatste Afrikanen thuis gelden onze tafelmanieren.
- Roken tussen de gangen door is ongepast, tenzij de gastheer zelf een sigaret opsteekt.

NOG EEN PAAR DON'TS

Neem geen glazen flesjes bier of frisdrank mee voor onderweg. Er zit vaak statiegeld op, het is dus de bedoeling dat je ze ter plaatse leegdrinkt.

Geef geen geld aan kinderen. Stort liever wat ten voordele van een of ander lokaal project.

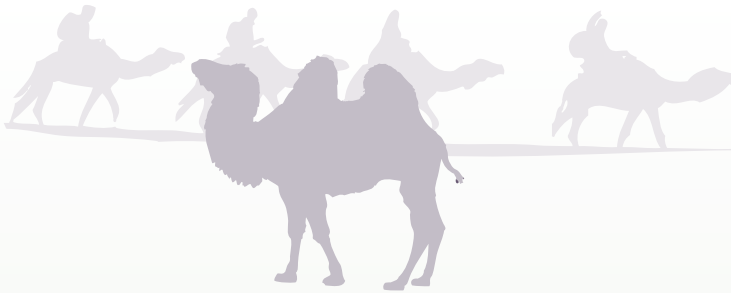

**MAROKKO,
ALGERIJE,
TUNESIË,
DE MAGHREB
EN DE REST
VAN NOORD-
AFRIKA**

MAROKKO, ALGERIJE, TUNESIË, DE MAGHREB EN DE REST VAN NOORD-AFRIKA

Insha'Allah

In dit hoofdstuk hebben we het vooral over de Marokkaanse gewoontes en tradities, maar de meeste gaan ook op voor de buurlanden en de rest van Noord-Afrika.

MONDJE MEEPRAKEN

Het Arabisch en het Frans zijn in Marokko de officiële talen, maar het Modern Standaard Arabisch is de nationale taal. Daarnaast is het Engels erg in opmars (vooral in zakelijke milieus), maar in het dagelijks leven wordt *derija* gesproken, een dialect hiervan.

Marokkanen hebben de gewoonte om tijdens het gesprek vaak over te schakelen van het Arabisch naar het Frans en ook wel naar het Engels.

Wanneer je een paar woorden derija spreekt, wordt dat erg gewaardeerd. Dit helpt je alvast op weg:

Hoe maakt u het?: **kif daier?**

Goedemorgen of –middag: **sbah el-khir**

Goedenavond: **msa el-khir**

Tot ziens: **bslèmah**

Bedankt: **sjoekran**

Sidi (mijnheer) en **madame**

VREDE ZIJ MET U

Met de uitdrukking *Salaam aleikum* (vrede zij met u) begint elk gesprek in Marokko. Het standaardantwoord daarop is *As-salaam aleikum* (en ook met u). En dat gaat zo nog wel even door, want uitgebreid informeren naar de toestand van de ander en zijn familie is een vaste gewoonte.

- Marokkaanse mannen geven elkaar een hand en meestal een kus op elke wang als begroeting.
- Soms leggen ze na het handen schudden ook even hun rechterhand op de hartstreek.
- Het gebeurt dat ze het hele gesprek door elkaars hand vasthouden, want Marokkanen zijn lichamelijk ingesteld en raken elkaar graag aan.
- Vrouwen kussen elkaar uitgebreid als begroeting, zij wisselen vaak meer dan drie kussen uit.
- Een man begroet een vrouw door haar een hand te geven en tegelijkertijd te kussen op elke wang, maar alleen als de vrouw zelf het initiatief neemt

en als ze familie of vrienden van elkaar zijn. Is dat niet het geval, volstaat een kleine buiging of een korte knik met het hoofd.

- Moslimmannen en -vrouwen zullen elkaar niet aanraken.
- Als een Marokkaan zich aan je voorstelt, zal hij je een hand geven en zijn voornaam noemen. Het is de bedoeling dat jij hem met *sidi* aanspreekt, gevolgd door zijn familienaam. Vrouwen spreek je aan met *madame* of *mademoiselle*.

Afspreken (is niet altijd gemakkelijk)
'Kom morgenmiddag maar.'
'Wanneer precies?'
'Na het middaggebed.'

GEVEN EN KRIJGEN

Attenties zijn altijd een goed idee wanneer je vrienden of zakenrelaties ontmoet of wanneer je ergens wordt uitgenodigd.

- Hou het wel bescheiden want als je een cadeautje geeft, krijg je er gegarandeerd één terug. Koop dus geen al te dure zaken waar je relatie misschien geen gepast antwoord op heeft. Iets uit je eigen land is altijd leuk.
- Kijk uit met flessen drank, want daarmee breng je moslims in verlegenheid.
- Hou er rekening mee dat je cadeau niet zal worden uitgekapt waar je bij bent.

Wanneer een Marokkaan met een vinger zijn onderste ooglid omlaag trekt, is dat een teken van *hshuma* of schaamte.

HSHUMA

Marokkanen zullen schaamte ten koste van alles proberen te vermijden. Verwar 'schaamte' niet met onze 'schuld'. *Hshuma* ontstaat wanneer een ander weet dat jij iets verkeerd of ongepast hebt gedaan. Of dat jij iets niet weet. Dat toegeven brengt de persoon in kwestie in verlegenheid. Dan maar een leugentje om bestwil om 'je gezicht te redden'.

Marokkanen vinden het erg belangrijk dat ook jij je gedraagt binnen de sociaal aanvaarde normen.

Wat je dus beter niet doet:

- Uit kritiek op iemand niet naar anderen kijken, maar doe dat onder vier ogen.
- Praat met moslims niet over seksualiteit.
- Vermijd gespreksonderwerpen als de Westerse Sahara, de koninklijke familie en het conflict tussen Israël en de Palestijnen.

NOG MEER LICHAAMSTAAL

- Uitgestrekte duim op de lippen: ik heb dorst, of: ik wil water.
- Wenken met de hele hand: kom hier.
- Twee naast elkaar gehouden wijsvingers (= kifkif): symbool voor 'hetzelfde', maar ook voor 'vriendschap' of 'relatie'.

- Hoofd heen en weer schudden: neen. Maar ook: ik weet het niet.
- Schouders ophalen: kan ik het helpen?

AFDINGEN

In de soukh ga je niet 'even' iets kopen. Doorgaans vraagt de verkoper het twee- of drievoudige van de waarde. Je moet dus onderhandelen over de prijs en dat kost tijd. Als je niet meteen toehapt, komt hij soms met een zielig verhaaltje aandraven of noemt hij je een 'Berber', omdat die bekend staan als harde onderhandelaars. Maak eerst voor jezelf uit wat je bereid bent te betalen en laat niet al te duidelijk merken dat je een bepaald artikel echt wil hebben. Uiteindelijk zullen jullie het wel eens worden. Vergelijken is de boodschap. En vooral: rustig blijven.

Het is niet netjes om met een onderhandeling te beginnen en het voorwerp dan uiteindelijk niet te kopen. Dus bedenk van tevoren of je het echt wil.

In supermarkten, slagers en grotere winkels worden vaste prijzen gehanteerd. Op de markt krijg je soms een betere prijs als je grote hoeveelheden aankoopt.

WELKOM!

Marokkanen zijn heel gastvrij en de kans is groot dat je bij iemand thuis wordt uitgenodigd.

- Misschien zijn er nog meer gasten: die geef je allemaal een hand bij het binnenkomen.
- Je schoenen heb je bij de deur achtergelaten, tenzij je gastheer het niet nodig vindt dat je ze uitdoet.
- Er wordt eerst een poosje geconverseerd tot het tijd is voor het eten.
- Was eerst je handen. Blijf rustig zitten want het teiltje met water en zeep komt eraan.

Het eten zelf gebeurt doorgaans aan lage tafels. Voedsel is om te delen, het hoofdgerecht (vaak couscous of een tajine) komt midden op tafel te staan. Daaromheen staan schaaltes met diverse salades en bijgerechten die voor twee tot drie personen zijn bestemd.

MES EN VORK?

Zoeken naar bestek is vaak vergeefse moeite. Doe zoals de anderen en gebruik enkel de eerste drie vingers van je rechterhand. Je kan ook een stukje brood gebruiken om het eten op te pakken en naar je mond te brengen.

Raak vooral geen eten aan met je linkerhand,
want die is onrein!

AAN TAFEL

- Als je iets hebt aangeraakt, hoor je het niet meer terug te leggen in de gemeenschappelijke schotel.
- Eet alleen van de schaaltes die in je buurt staan en reik niet over de tafel naar andere gerechten.
- Het kan best dat je gastheer je hapjes voorschotelt die in zijn ogen delicatessen zijn, zoals een mergpijpje of organen, maar die jij niet meteen ziet zitten. Voel je vereerd, maar niet verplicht om ze op te eten. Laat je afkeer wel niet al te duidelijk merken.
- Je gastheer zal je aansporen om vooral veel te eten door 'Kul, kul' – eet! eet! – te zeggen. Denk eraan dat verschillende gangen elkaar kunnen opvolgen.

- Etenrestjes als botjes en pitten mag je gerust op het (plastic) tafelkleed leggen.
- Geef regelmatig complimentjes over het eten. Dat stellen ze erg op prijs.

GENOEG GEGETEN?

Blijf toch nog maar even doorpeuzelen, want wanneer jij ophoudt met eten, voelen de anderen zich daar ook toe verplicht.

Als je ziet dat iedereen klaar is, kan je aangeven dat je voldoende hebt.

Je mag je vingers aflikken, want straks komt het teiltje met water weer om je handen te wassen.

NATAFELEN

Op het fruit en de zoetigheden volgen koffie of thee. Het is onbeleefd om na het eten meteen weg te gaan: na een uitgebreide maaltijd is het tijd voor de siësta en als gast mag je daar rustig aan meedoen. Misschien wordt er zelfs bij een waterpijp nog lang nagepraat.

Verkundig op tijd dat je wil opstappen, want je gastheer zal meer dan eens heftig protesteren.

Uiteraard bedankt je uitgebreid voor de genoten gastvrijheid.

OUDE TRADITIES

In Marokkaanse cafés en restaurants zie je na het eten veel mannen de waterpijp of *shishah* roken. Wil je het ook eens proberen?

- Je deelt dezelfde pijp met anderen, maar iedereen heeft z'n eigen plastic mondstukje.
- Geef de pijp door met de slang dubbelgevouwen en het mondstuk naar beneden gericht.

- Richt de pijp vooral niet naar boven, want dat wordt als schunnig geïnterpreteerd.
- Rook je als vrouw, doe het dan discreet en liever niet in het bijzijn van vreemde mannen. Een rokende vrouw verhit blijkbaar nogal snel de gemoederen.

Het drinken van muntthee is al net zo'n traditie.

- De basis is groene thee (*gunpowder*) met daarbij veel verse muntblaadjes en nog meer suiker.
- Het mierzoete drankje wordt met een sierlijke beweging in de glaasjes gegoten.
- Krijg je thee aangeboden in de soukh, bij een verkoper van tapijten of bij iemand thuis en ga je in op de uitnodiging, blijf dan niet eindeloos hangen. Na het derde glaasje is het tijd om op te stappen.

NIET DOEN!

- In het openbaar eten of drinken tijdens de ramadan.
- Weinig verhullende kleding dragen.
- Je linkerhand gebruiken tijdens het eten van een gezamenlijke maaltijd want die wordt gebruikt voor persoonlijke hygiëne. Iets aanreiken of eten doe je altijd met je rechterhand.
- Je middelvinger naar iemand opsteken of ermee omlaag wijzen. Dat is een obscene gebaar.
- De plaatselijke bevolking fotograferen zonder vooraf toestemming te vragen. Neem ook geen foto's van politieagenten, militairen, militaire gebouwen of terreinen en stuwdammen.
- Als niet-moslim een heiligengraf of begraafplaats betreden.

ETIQUETTE IN HET BADHUIS

Als je dan toch in Marokko bent, hoort een bezoekje aan de hammam er zeker bij. Het is dé manier om lichaam en geest te ontspannen. Verwacht geen luxe 'spa': in de meeste openbare badhuizen gaat het er vrij spartaans aan toe. Je moet zelf toiletpullen, een scrubhandschoen, badhanddoek, droog ondergoed én zelfs een emmer meebrengen. In sommige hammams kan je een en ander wel lenen en zeep en *ghassoul* (klei vermengd met kruiden) in kleine verpakkingen kopen.

Laat je uitgebreid inzepen, schrobben en eventueel masseren. Dat gebeurt in verschillende ruimtes met elk een eigen temperatuur en vochtigheidsgraad. Doorgaans is er wel iemand die je wegwijs maakt of een 'wasvrouw' die je onder handen neemt.

Er zijn aparte ruimtes voor dames en heren of verschillende openingsuren.

De spelregels:

- Dames: kleeft je uit, maar hou je bikinibroekje aan. Een g-string kan je beter thuislaten.
- Heren: kleeft je uit en hou je slip of boxersshort aan.
- Informeer vooraf even hoe een badbeurt precies verloopt en wat de verschillende mogelijkheden zijn.
- Probeer andere baders zo weinig mogelijk te storen.
- Wees zuinig met water. Gebruik niet meer dan twee emmers en gooi het resterende water van je emmer nooit terug in het reservoir.
- Spat andere baders niet nat wanneer je jezelf afspoelt.
- Als buitenlander heb je vaak veel bekijks. Wees discreet en ga enkel een gesprek aan als je zelf wordt aangesproken.
- Begin niet te kreunen of te steunen als je tijdens de massage of scrub wat hardhandig wordt aangepakt.

Doe als de *locals*. Roept iemand je bij het verlaten van de hammam 'BisaHA' – gezondheid! – toe? Antwoord dan langs je neus weg: 'Allah ya'tik saHA!' – voor jou hetzelfde!

WIL JE DAT EVEN SPELLEN? HET INTERNATIONALE TELEFOONALFABET

Geen gestuntel meer aan de lijn: als je in pakweg Hongkong of Kathmandu je naam moet spellen, breng je het er met dit internationaal erkende telefoonalphabet vast en zeker goed van af.

- A - Amsterdam
- B - Baltimore
- C - Casablanca
- D - Danmark
- E - Edison
- F - Florida
- G - Gallipoli
- H - Havanna
- I - Italia
- J - Jerusalem
- K - Kilogramme
- L - Liverpool
- M - Madagaskar
- N - New York

O - Oslo
P - Paris
Q - Quebec
R - Roma
S - Santiago
T - Tripoli
U - Uppsala
W - Washington
X - Xantippe
Y - Yokohama
Z - Zürich

In de luchtvaart gebruikt men een ander alfabet!

A faint, light gray world map is centered in the background of the image. The word "MEXICO" is superimposed in large, bold, black capital letters over the map.

MEXICO

MEXICO

Een echt eldorado

- Mexicanen mannen begroeten elkaar vrijwel altijd met een stevige handdruk.
- Bekenden geven elkaar een kus of een knuffel, un abrazo, of ze slaan elkaar op de schouders.
- Mannen begroeten vrouwen (en vice versa) vaak met een vluchtige kus op de wang, zelfs al kennen ze elkaar niet zo goed.
- Ontmoet je iemand voor het eerst? Geef dan gewoon een stevige hand.
- Als een vrouw duidelijk maakt dat ze je wilt kussen, ga je daar uiteraard op in.
- Afscheid nemen gebeurt op dezelfde manier.

Iemand van op een afstand gedag zwaaien, vinden ze in Mexico echt onbeleefd.

DE JUISTE AANSPREEKTITEL: EEN MIJNENVELD!

Señor of *señora* is de meest gebruikelijke aanspreekwijze, maar je moet hier toch voorzichtig mee zijn. Een Mexicaan met een academische graad voelt zich immers beledigd wanneer je hem of haar niet aanspreekt met de juiste titel. Enkele titels: *doctor/a* (arts), *professor/a* (prof), *licenciado/a* (juristen en iedereen die aan de universiteit is afgestudeerd), *arquitecto/a* (architect), *ingeniero/a* (ingenieur en iedereen die een technische studie heeft afgerond).

Je kan natuurlijk niet altijd weten wie je voor je hebt, maar als iemand een titel heeft, staat die ongetwijfeld op zijn visitekaartje of op de deurbel.

EEN BABBELTJE SLAAN

Buitenlanders wekken in Mexico veel belangstelling. Misschien vind je het vervelend om nagestaard of aangesproken te worden door vreemden, maar hou dan in gedachten dat Mexicanen gewoon nieuwsgierig zijn. Ze willen graag alles weten van jou en je familie. Ze zijn heel open en niet bang om hun emoties te laten zien. Dus voel je vrij om ook een en ander over hen te weten te komen. Mexicanen praten trouwens druk en luid, en onderstrepen hun woorden met wilde gebaren.

Probeer in je gesprek geen kritiek te leveren
op het land, de eeuwige files,
de pollutie, hun voetbalploeg of hun moeder.
Die laatste is echt heilig.

MONDJE SPAANS

In veel landen kan je terecht met het Engels, maar het merendeel van de Mexicaanse bevolking komt niet veel verder dan yes en no. Oefen je Spaans dus maar een beetje of neem in ieder geval een Spaans woordenboek mee. Blader alvast even door naar het hoofdstuk over Spanje op pagina 185.

QUÉ PASÓ?

Dat is een vraag die je vaak zal horen in Mexico. Het betekent zoveel als ‘hoe is het?’ (letterlijk: wat is er gebeurd?)

Wanneer twee mensen elkaar een poosje niet gezien hebben, begroeten ze elkaar op deze manier. Als buitenlander kan je dat natuurlijk ook doen, maar enkel bij Mexicanen die je al eerder hebt ontmoet. Het klinkt dan alsof je er helemaal bij hoort.

Mexicanen zijn erg gastvrij. Accepteer een uitnodiging altijd: een weigering ervaren ze als een belediging. Je zal er trouwens geen spijt van hebben, want je zal als een koning worden ontvangen. Uiteraard neem je een cadeautje mee voor de gastvrouw. Dat kan geen probleem zijn met de vele bloemenstalletjes op straat.

Smakelijk eten wensen doe je met *buen provecho* – letterlijk: ik hoop dat dit eten goed is voor je – of eenvoudigweg met *provecho*.

Nodig je zelf Mexicanen uit om samen iets te gaan drinken of eten, dan hoor jij te betalen.

Wanneer je geen alcohol drinkt, breng dan geen toast uit met een glas water. Dat brengt ongeluk.

WEET WAT JE EET

De Mexicaanse keuken gaat wel vijfduizend jaar terug in de tijd en verschilt nogal van de Europese. De combinatie van de traditionele keuken met Spaanse invloeden is bijzonder rijk en gevarieerd, maar ook behoorlijk *hot and spicy*, een gevolg van de chilipepertjes in de gerechten.

Meestal krijg je de vraag hoe pikant je wil eten en op veel restaurantkaarten staat de pittigheid ook aangegeven met een aantal pepertjes. Wees verstandig en begin met minder hete gerechten.

Veel Mexicaanse gerechten zoals taco's en tortilla's kan je met je vingers eten. Het komt dan ook wat aanstellerig over om hiervoor mes en vork te gebruiken.

Ben je helemaal niet vertrouwd met de Mexicaanse eetgewoonten, dan kan volgend lijstje van pas komen.

Antojihos: verzamelnaam voor kleine gerechten als taco's en taquito's

Ceviche: in limoensap gemarineerde vis

Carnitas: kleine stukje varkensvlees, geserveerd met tortilla's en gebakken bonen

Chilaquiles: kleingesneden stukjes tortilla, met uien en groene chili gebakken in hete olie en geserveerd met tomatensaus en geraspte kaas

Elote: maïskolf

Enchilada: kort gebakken en gevulde tortilla, overgoten met pikante groene of rode saus

Frijoles: bonen

Guacamole: mengsel van avocado, ui, chili, koriander, stukjes tomaat en limoensap

Huevos rancheros: gebakken eieren met tomatensaus op tortilla's met gebakken bonen

Mole: saus van chilipepers, noten, specerijen en bittere chocolade

Nacho's: tortillachips met gesmolten kaas

Pollo pibil: kiprollade met kruidige saus

Quesadilla: gebakken en gevulde tortilla

Tamales: gestoomde schil van maïskolf met vleesvulling

Taco: gevulde tortilla

Taquito: kleine taco

Torta: soort sandwich

Tortilla: soort dunne ronde pannenkoek van maïs- of tarwebloem

Een koele Corona met nach's en guacamole.
Of een ijskoude Tequilla Sunrise...
Heerlijk Mexico!

EN DRINK!

De bekendste alcoholische drank van Mexico is tequila, onttrokken aan de agave. De traditionele manier om dit te drinken is puur, met een likje zout, gevolgd door een beet in een limoen. Spring er zuinig mee om, want het is een verraderlijk drankje.

Andere Mexicaanse drankjes:

Café de Olla: koffie met kaneel

Jugo: puur vruchtensap

Kahlua: likeur met koffiesmaak

Mezcal: heldere likeur van cactusplant

De lunch (tussen twee en vier uur in de namiddag) is de belangrijkste maaltijd in Mexico. De middagpauze wordt in de meeste bedrijven dan ook over deze uren gespreid.

Ben je uitgenodigd voor een zakenlunch, trek daar dan maar een uur of drie voor uit. Behalve over zaken, zal je ook over koetjes en kalfjes moeten praten, want je zakenpartner wil je op deze manier beter leren kennen.

Ook het ontbijt is een geliefd moment voor zakelijke besprekingen.

Tips

- Een Mexicaanse vrouw verwacht dat een man haar laat voorgaan, de deur voor haar openhoudt, vuur geeft als ze wil roken en de stoel onder haar in schuift.
- Vraag altijd toestemming als je mensen wil fotograferen. Ook in musea en bij archeologische opgravingen vraag je best of het wel mag. Zeg: *'Puedo tomar una foto?'*
- Als je buiten de grote hotels gebruikmaakt van het sanitair, deponeer het gebruikte toiletpapier dan in een afvallemmer en niet in het toilet zelf.
- Spreek met taxichauffeurs altijd van tevoren een prijs af als er geen meter is.
- Geef toch maar een fooi aan de Mexicaan die (ongevraagd) op je auto heeft gelet.
- Paarse bloemen geef je in Mexico beter niet cadeau, tenzij je naar een begrafenis moet.

TOCH MAAR NIET TOPLESS

Het Mexicaanse klimaat nodigt uit tot het dragen van luchtige kledij en als toerist kan je gerust in vrijetijdskleding rondlopen. Maar in sommige hotel-restaurants, vooral in Mexico-city, ben je niet welkom in shorts en trek je beter iets gekleder aan. Ook in de toeristische centra is dit soort kledij *not done*, tenzij aan het strand.

Mexicaanse mannen zijn doorgaans erg hoffelijk, maar ze hebben hun ogen niet in hun zak. Als vrouw word je dan ook vaak nagekeken of krijg je een complimentje. Een beetje flirterig doen kan je toch maar beter laten. Probeer je ook niet al te bloot of opvallend te kleden en ga buiten de badplaatsen niet topless zonnen of zwemmen. Wil je je niet bespied voelen? Hou je bovenstukje dan gewoon aan.

A faint, light gray world map is centered in the background of the top half of the image.

HET MIDDEN- OOSTEN

HET MIDDEN-OOSTEN

De valkuilen omzeilen

Salaam aleikum (vrede zij met u) is de Arabische standaardgroet die je beantwoordt met: *As-salaam aleikum*. Zowel mannen als vrouwen geven elkaar daarbij een hand, kort en licht, of drie kussen op de wangen als het goede vrienden of familieleden zijn. Tegelijkertijd slaan ze de rechterarm om de schouder van de ander. In sommige landen wordt na het handen schudden de eigen hand nog even op de hartstreek gelegd.

Een man en een vrouw begroeten elkaar met een lichte handdruk, maar gelovige moslims zullen dat niet doen. Als een man kort knikt en daarbij zijn rechterhand op de hartstreek legt, is het duidelijk dat hij jou als vrouw geen hand wenst te geven. Neem dus liever een afwachtende houding aan. Schrik ook niet wanneer de man die je wil begroeten, eerst een doek om zijn hand slaat vooraleer hij je handdruk beantwoordt.

- Iemand begroeten is in Arabische landen een uitgebreid ritueel. Doorgaans wordt er na de korte begroeting uitvoerig geïnformeerd naar familie en gezondheid.
- Ze appreciëren het enorm als een buitenlander een uitgebreid praatje maakt dat bedoeld is om het ijs te breken.
- Vind je je gesprekspartner vrijpostig wanneer hij je het hemd van het lijf vraagt over je huwelijk, je kinderen, de prijs van je pak? Als je geen zin hebt om hem dat te vertellen, zeg dan niet botweg dat het hem geen snars aangaat, maar draai er gewoon een beetje omheen.

OOGCONTACT

Terwijl het in westerse landen onbeleefd is om je gesprekspartner niet aan te kijken, is het hier net andersom. Het is ongepast om mensen (lang) recht in de ogen te kijken. Vooral als vrouw hoor je een man niet aan te kijken. Mannen onder elkaar doen het dan weer wel.

AFSTAND BEWAREN (OF NIET?)

Bewoners van het Midden-Oosten staan of zitten doorgaans vrij dicht bij elkaar. Tenminste, mannen bij mannen of vrouwen bij vrouwen. Ook tijdens een gesprek merk je al snel dat het begrip *personal space* hier onbekend is.

NIET JE LINKERHAND!

In alle Arabische samenlevingen wordt de linkerhand als onrein beschouwd omdat die voor persoonlijke hygiëne wordt gebruikt. Iets aannemen of aanreiken met deze hand moet je dus absoluut vermijden.

GEBAREN

Een spoedcursus gebarentaal vind je op pagina 59, maar hier volgen nog enkele gebaren die typisch zijn voor de landen in het Midden-Oosten:

- Vingers tegen de duim geplaatst en de hand zachtjes op en neer bewegend: rustig aan, of: een momentje graag.
- Met de ene hand dwars op de andere hakken: de rekening alsjeblieft!
- Uitgestrekte arm door het autoraampje steken en de hand op en neer bewegen: rustig aan.

LET OP JE VOETEN

In Arabische landen is het hoogst onbeleefd om de onderkant van je schoenen of voeten te laten zien, er iets mee te verplaatsen of aan te wijzen. Iemand slaan met je schoen is dan ook de grofste belediging die je je kan indenken. Denk maar aan die keer toen Bush een schoen naar het hoofd geslingerd kreeg!

- Als je niest, zal iedere moslim je goeds toewensen omdat Allah daarvan houdt.
- Gapen komt dan weer van satan en moet je dus zoveel mogelijk proberen te onderdrukken.
- Je neus snuiten waar anderen bij zijn, wordt als grof ervaren. Als het echt nodig is, zonder je dan even af.

AFSPRAKEN

Arabieren durven niet in de toekomst te kijken omdat zij geen vat hebben op 'het lot'. Ze nemen het dan ook niet zo nauw met afspraken. Ze leven ook op een langzamer tempo en een afspraak is soms meer een voornemen dan een concrete verplichting. Als iemand zijn afspraak niet nakomt, betekent dat dus nog niet dat hij onbetrouwbaar is.

Vrijdag is in Islamitische landen de rustdag, maar als buitenlander kan je dan gerust werken of een zakelijke afspraak maken.

Voel je niet beledigd als je de weg vraagt en de foute richting uitgestuurd wordt. Voor Arabieren is dit beleefder dan te zeggen dat ze je niet kunnen helpen.

GASTVRIJHEID

Dat Arabieren heel vriendelijk en gastvrij zijn, zal je al gauw merken. Bij veel gezinnen zal je als gast in de watten gelegd worden en ze zouden niets liever hebben dan dat je voor eeuwig hun gast zou blijven.

Toch mag je niet al te gretig op iedere uitnodiging ingaan. Beter is het minstens één keer, of eventueel een tweede keer, te weigeren, maar wel niet vaker. Een eerste uitnodiging is enkel een intentie, je hoeft dus niet meteen je agenda erbij te nemen om een datum vast te leggen. Wacht gewoon rustig af tot de uitnodiging herhaald wordt. Wanneer er echt wordt aangedrongen, moet je op een bepaald moment de uitnodiging accepteren, toch als je niemand wil beledigen.

Als gast neem je altijd een cadeautje mee. Opteer voor neutrale geschenken zoals bloemen, koekjes, gebak of een kleinigheidje uit je eigen land. Een fles wijn of sterke drank kan je enkel aanbieden wanneer je zeker weet dat de gastheer geen moslim is.

Niet alleen bij de mensen thuis, maar ook in winkels wordt vaak thee of koffie aangeboden. Al ken je de bedoelingen van een verkoper, dan nog is het ongeleefd om te weigeren.

EERST PRATEN, DAN ETEN

Arabieren zien het als een plicht om hun gasten als koningen te ontvangen, al moeten ze zichzelf daarvoor dingen onttrekken. Door de (grote) hoeveelheid eten wil de gastheer laten zien hoezeer hij je aanwezigheid op prijs stelt.

Voor het eten wordt er een paar uren gepraat. Snij zelf geen complexe of zwaarwichtige onderwerpen aan als religie of politiek.

Tafelmanieren mogen in het Midden-Oosten dan wel verschillen van die in het westen, ze zijn wel erg belangrijk. Moslims zeggen bij het begin van de maaltijd steeds 'bismillah', wat 'in de naam van Allah' betekent. Tijdens het

eten staar je je tafelenoten niet aan en het is ook niet beleefd op je eten te blazen om het te laten afkoelen.

In sommige landen heeft men de westerse tafelmanieren overgenomen en eten ze gewoon met mes en vork. Bij de Bedoeïnen in Jordanië en in de golfstaten eet men vaak gezeten op kussens aan lange lage tafels. Hier wordt ook met de rechterhand gegeten. Gebruik drie vingers tenzij het voedsel niet erg stevig is en je ze alle vijf nodig hebt.

ROYALE PORTIES

- Het eten wordt verdeeld over en geserveerd in een grote of meerdere kleine schalen.
- Wanneer je daartoe uitgenodigd wordt, mag je zelf opscheppen. Doe dat wel enkel uit de schaal die vlak voor je staat zodat je niet naar de andere kant van de tafel moet leunen. Meestal echter zal de gastheer voor je opscheppen en reken dan maar op grote porties.
- De maaltijden zijn meestal uitgebreid, maar je hoeft niet alles op te eten wat je krijgt voorgezet. Als je iets niets lust, proef er dan wel even van. Zo niet beledig je de kookkunst van de gastvrouw.
- Vind je iets lekker, eet je bord dan niet helemaal leeg, want dan zal de gastheer het meteen weer vol scheppen.
- Iets laten liggen is beleefder: zo geef je aan dat je voldoende hebt gehad en dat je voor het gezelschap bent gekomen en niet zozeer voor het eten.
- Je hoeft na het eten niet voor te stellen om te helpen met afruimen en afwassen. Dat stelt men helemaal niet op prijs.

Als de koffie geserveerd wordt, weet je dat het daarna tijd is om op te stappen. Meestal blijft het wel niet bij één kopje koffie. Wil je niet meer dat er wordt

bijgeschonken, hou dan het kopje met je duim en wijsvinger aan de bovenkant vast en schud het lichtjes heen en weer. Je kan je hand ook boven het kopje houden om aan te tonen dat je voldoende hebt gehad.

ALCOHOL

Volgens de islam is het nuttigen van alcohol zondig of haram. Toch is het enkel in Koeweit en in Saoedi-Arabië bij wet verboden. In de overige landen van het Midden-Oosten is alcohol verkrijgbaar, maar wees toch maar discreet bij de aankoop om moslims niet tegen het hoofd te stoten.

Drink niet in het openbaar. In sommige landen kan je daarvoor beboet worden.

IN DE MOSKEE

Als niet-moslim ben je in de moskee niet welkom tijdens het gebed, op andere momenten kan het wel. In de heilige steden als Medina en Mekka word je helemaal niet toegelaten. Krijg je toegang tot de moskee, laat dan je schoenen achter bij de ingang.

RAMADAN

Als toerist is het natuurlijk heel grof om te eten voor de neus van een moslim die zich aan de ramadan houdt. Ook roken en drinken in publieke gelegenheden kan je tijdens die periode beter achterwege laten.

Moslims die aan het bidden zijn, mag je niet afleiden omdat je anders 'de verbinding met Mekka' verbreekt en het gebed ongeldig wordt.

Het is beter om zaken te doen buiten de ramadan. Tijdens deze vastenperiode krijg je de meeste mensen moeilijk te pakken, zodat het maken van een afspraak hopeloos wordt.

FOR LADIES ONLY!

De scheiding der seksen is in de islamitische samenleving sterk doorgedreven. Vandaar dat je als vrouw in moslimlanden extra op je hoede moet zijn.

Een paar vuistregels:

- Spreek op straat geen vreemde mannen aan.
- Draag een trouwring, want dat kan helpen als je niet wil worden lastiggevallen.
- Kijk een man niet (te lang) recht in de ogen, dat is ongeleefd.
- Draag geen strakke of doorschijnende kleding, bedek je schouders en bovenarmen, en draag een rok die ver over de knie reikt. In Saoedi-Arabië moeten ook buitenlandse vrouwen de *abaya* (een lange zwarte cape) en zwarte hoofddoek dragen. In de landen rond de Middellandse zee kan je dan weer gerust een spijkerbroek met T-shirt aan en in de badplaatsen kan je een korte broek dragen. Tijdens de ramadan kleed je je best extra zedig en gebruik je liever ook niet te veel make-up of parfum.
- Loop niet met nat haar over straat, want dat wordt met seks geassocieerd.
- Ga in een taxi nooit voorin zitten, tenzij je echt van plan bent om avances te maken.

Kan je niet anders dan plaatsnemen naast de chauffeur, zet dan je tas of koffer tussen jullie in. Zo maak je duidelijk dat je geen bijbedoelingen hebt.

- Ga als vrouw nooit tussen twee onbekende mannen zitten.

- Loop niet alleen over straat, want dat is ongepast.
- Ga niet zitten met gekruiste benen. In sommige landen, zoals in Libanon, betekent dat zoveel als een uitnodiging.
- Je benen over elkaar slaan en je voetzool laten zien is helemaal *not done* en wordt als zeer beledigend ervaren.
- Leg je servet niet rechts van je bord aan het einde van de maaltijd, want daarmee vis je naar een uitnodiging om te blijven slapen.
- Rook niet op straat, dat doen enkel prostituees.

Neem niet zomaar foto's van de plaatselijke bevolking, vooral niet wanneer ze gesluierd zijn.

DE WATERPIJP

Een waterpijp of *shisha* roken, doe je meestal samen met anderen. Hoe je dat aanpakt, lees je op pagina 128.

In Syrië is het de gewoonte om even op de rug van de hand van je buurman te tikken voordat je de pijp doorgeeft.

TAXI

Zorg dat je voldoende kleingeld op zak hebt, want chauffeurs pakken vaak uit met de smoes dat ze niet kunnen teruggeven op een groot biljet.

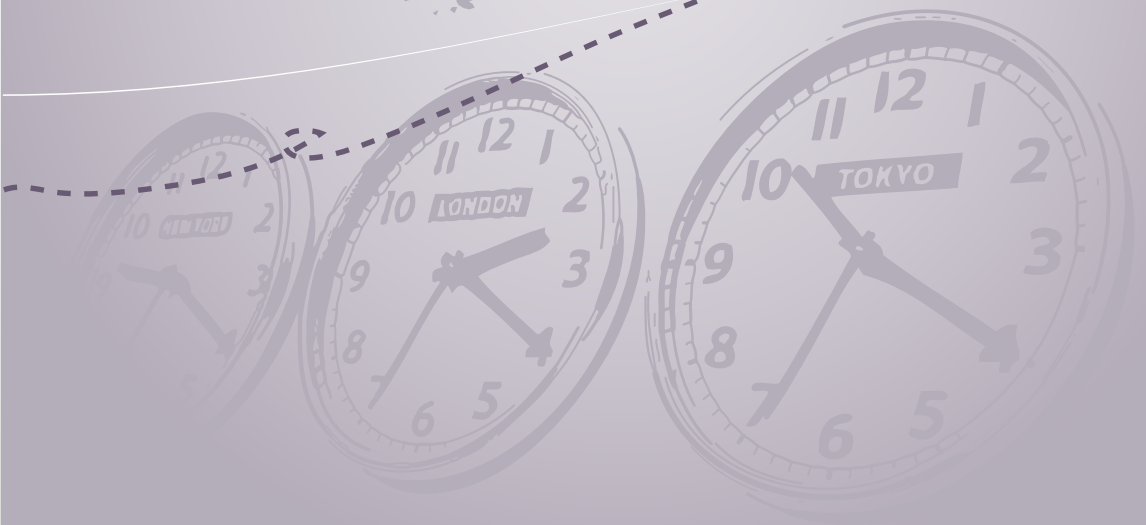
BAKJIESJ

Foien zijn in het Midden-Oosten de olie om alles gesmeerd te laten lopen. Vooral in Egypte zijn ze sterk in het vragen van geld voor een 'dienst' waar je niet om gevraagd hebt. Hou er rekening mee dat veel mensen gewoon moeten leven van deze *bakjiesj* en probeer je er niet te veel aan te ergeren.

A faint, light gray world map is centered in the background of the image. The word "NEDERLAND" is superimposed over the map in a large, bold, black font.

NEDERLAND

NEDERLAND

De clichés voorbij

VAN DAHHAG TOT DOEI

Ging het er vroeger bij de begroeting nogal stijfjes aan toe, tegenwoordig wordt ook in Nederland druk gezoend tussen bekenden. Niet twee, maar drie of zelfs vier keer!

- De standaardnorm blijft één kus op elke wang, het meest stijlvolle gewoon één kus op de wang.
- Formeler is een hand geven.
- Van op een afstand groeten de Nederlanders met een lang aangehouden ‘dahhag’ waarbij ze soms de hand opsteken.
- Afscheid nemen gebeurt met een langgerekte ‘doei’.

DIRECTE STIJL

De omgangsvormen in Nederland zijn de laatste jaren heel wat informeler geworden. Zo zijn Nederlanders erg snel met tutoyeren, ook in het bedrijfsleven. Ze komen het liefst zo snel mogelijk ter zake en vallen daarom vaak meteen met de deur in huis en zeggen zonder omhaal waar het op staat. Een buitenlander ervaart dit misschien als onbeleefd of bot, maar onthoud gewoon dat je een gesprekje vooraf beter achterwege laat.

OOGCONTACT

In tegenstelling tot andere landen is het maken van oogcontact – iemand iets langer aankijken dan noodzakelijk – hier volkomen geaccepteerd. Het is gewoon een manier om contact te leggen met een onbekende in een café, restaurant, op de trein of in het park. Die poging kan afgewezen – de ander kijkt langs je heen of van je weg – of beantwoord worden. In het laatste geval staat niets een conversatie nog in de weg.

MANTELPAK OF SPIJKERBROEK?

- Nederlanders kleden zich over het algemeen nogal informeel. Jeans en sportieve *jacks* domineren het straatbeeld.
- In steden en zakencentra, vooral in het bankwezen, lopen jonge mannen in keurig pak en vrouwen in stijlvolle mantelpakjes, compleet met nylons en hoge hakken.
- De meeste bedrijven volgen de trend van *business casual*: een goede mix van klassiekers met subtiele vrijetijdsaccenten.
- Overgewaaid uit de Verenigde Staten is de *casual Friday*. Op de laatste werkdag van de week kan je op gympen, in spijkerbroek en een sportief hemd komen werken.

GEZELLIG!

Gezellig is het stopwoord van een Hollander die zich goed voelt en geniet. Het laat zich niet makkelijk vertalen en de meeste buitenlanders begrijpen dan ook niet goed waar het op slaat. Laten we het houden op een begrip dat staat voor knusheid in kleine kring. In huis wordt die gezelligheid niet enkel gecreëerd met schemerlampjes en allerhande ornamenten, maar ook door het bij elkaar zijn met familie of vrienden. Samen koffie of thee drinken, televisiekijken, verjaardagen vieren: het is allemaal ‘gezellig’.

De gezelligheid in huis reikt verder dan de voordeur. Veel huizen zijn ‘doorzonwoningen’: ’s avonds blijven de gordijnen open zodat ook van op straat te zien is hoe netjes en gezellig het binnen wel is.

Als er ergens ruzie dreigt te ontstaan, wordt die afgeweerd met een ‘laten we het wel gezellig houden, ja?’

GVD

Godverdomme, met een harde en schrapende ‘g’ aan het begin, is een woord dat je hier vaak hoort. Het staat op nummer één in de top tien van vloeken en verwensingen, al ergert men er zich in katholieke kringen danig aan. Om juist die christenen niet nodeloos te kwetsen, gebruiken Nederlanders soms de afkorting ‘GVD’, dat ze uitspreken als ‘geeveedee’. Of ze zeggen al schertsend ‘GerritjeVanDalen’. ‘Gadverdamme’ wordt ook gebruikt, maar dat is wel erg boers.

ROKEN OF 'SMIRTEN'?

In openbare ruimtes – stations, luchthavens, postkantoren, banken – mag niet gerookt worden. Ook cafés en restaurants zijn in Nederland rookvrij, tenzij er een aparte ruimte voor is. Is die er niet, dan moet je naar buiten waar collega-rokers rond de asbak verbroederen. Dat heeft het nieuwe woord *'smirten'* opgeleverd: een samentrekking van *to smoke* en *to flirt*.

Op straat zie je hoe langer hoe minder mensen roken. Ben je in gezelschap en wil je een sigaret opsteken, vraag dan eerst of het hen niet stoort.

ETENSTIJD

Nederlanders eten doorgaans rond de klok van zes 'warm'. Onaangekondigd bezoek vlak voor ze aan tafel gaan, stellen ze niet op prijs. Mocht je toevallig toch langskomen rond etenstijd, reken er dan niet op dat ze je spontaan uitnodigen om mee aan tafel te schuiven.

Word je ergens op visite gevraagd rond een uur of acht, dan is dat in de veronderstelling dat je al gegeten hebt. Er wordt dan meestal eerst koffie met een versnapering geserveerd, gevolgd door een drankje.

PRAKKEN, SLURPEN EN SMAKKEN

Vooral op het platteland is 'prakken' of het in stukjes snijden of fijn pletten en mengen van je eten een oude gewoonte. Doe het zelf nooit wanneer je ergens

bent uitgenodigd, want het is een belediging voor degene die de maaltijd liefdevol heeft gekookt. En laat het al helemaal achterwege in een restaurant. Geluiden maken tijdens het eten, zoals slurpen van de soep of luid smakken, wordt niet gewaardeerd. Een boer of een wind laten na het eten is ook *not done*.

LUNCH OP KANTOOR

Terwijl het in zuidoostelijke landen gebruikelijk is om met zakenpartners buitenshuis te lunchen, gebeurt dat in Nederland doorgaans op kantoor. Dat kan in de bedrijfskantine zijn of in de vergaderruimte. Meestal staan belegde boterhammen of broodjes en een glas (karne)melk op het menu.

De meeste Nederlanders nemen een lunchpakket met boterhammen van huis mee.

OP DE KOFFIE

Het is een torenhoog cliché, maar de koekjestrommel leidt in Nederland een eigen leven. Bij de koffie (om een uur of tien 's ochtends, tegen vijf uur in de namiddag of later op de avond) wordt steeds een koekje gepresenteerd, waarna de trommel weer dichtgaat en wordt opgeborgen. Een oude gewoonte die dateert uit de tijd dat koekjes duur waren. De jongere generatie doet hier daarom niet meer aan mee: zij zetten de trommel gewoon open op tafel. Tot de kinderen een halt moet worden toegeroepen, waarna de trommel dan toch in de kast verdwijnt.

GOING DUTCH

Ieder betaalt voor zichzelf wanneer je met z'n tweetjes of met een gezelschap uit eten gaat. De term *going Dutch* is vooral in de Verenigde Staten een begrip geworden, net als *Dutch date* en *Dutch treat*. Echt complimenteus is het allemaal niet, want het komt erop neer dat je je eigen eten moet betalen als je door iemand wordt uitgenodigd. Het is maar wat je afspreekt.

ER IS ER EENTJE JARIG!

Nederlanders hechten veel belang aan verjaardagen. Of het nu thuis is of op het werk, een verjaardag gaat niet onopgemerkt voorbij.

- De jarige krijgt cadeautjes en trakteert.
- Thuis worden vrienden en familie ontvangen en het feesten kan zowat de hele dag doorgaan.
- Na de koffie en het gebak wordt overgegaan op een borrel met zoutjes en hartige hapjes als blokjes kaas of bitterballen.
- De oudere dames in het gezelschap wagen zich aan een glaasje advocaat, 'boerenjongens' (rozijnen op likeur) of een 'citroentje' (citroenjenever).
- Bij de heren gaat naar goede gewoonte de jeneverfles ('jonge' of 'oude') rond. Verbaas je er niet over dat je glaasje jenever tot de rand wordt gevuld, want dat hoort zo.
- Vaak volgt daarop nog een kop soep en dan is het meestal tijd om weer op te stappen.

Word je op 'verjaardagsvisite' uitgenodigd, neem dan zeker een bloemetje of een cadeautje mee. Liever geen doos met gebak want daarin is voldoende voorzien. Feliciteer niet alleen de jarige, maar ook de naaste familieleden.

HARING HIJSEN

Haring hijsen is iets typisch Hollands. Het vergt wel enige oefening om een ‘Hollandse nieuwe’ of jonge haring bij de staart te pakken, omhoog te houden en in je keel te laten glijden terwijl je je hoofd achterover houdt.

Je ziet dit tafereel aan de haringkarren, ook wel de ‘gezonde apotheek’ genoemd, die overal in het land te vinden zijn. De haringen worden er ter plekke schoongemaakt of geakaakt, en geserveerd met uitjes en ‘zuur’. Soms worden ze ook in mootjes gesneden en geserveerd met een prikkertje erbij, wat het eten iets makkelijker maakt.

COFFEESHOP

Coffeeshops zijn een begrip in Nederland. Dit heeft te maken met het feit dat je bij je kopje koffie een stukje spacecake (softdrugs) kan bestellen in plaats van het klassieke koekje.

BORRELEN

Nederlanders gaan graag bij elkaar op de borrel of spreken na het werk in de kroeg af om samen iets te drinken.

Ben je bij iemand thuis uitgenodigd om te komen ‘borrelen’, dan word je verwacht omstreeks half zes ‘s avonds. Er wordt wijn, sherry, bier of jenever aangeboden met wat borrelnootjes of snacks erbij. Wanneer je niet voor het avondeten bent uitgenodigd, is het netjes om na een paar drankjes weer op te stappen.

SNACKEN

Een kroketje uit 'de muur', een hamburger of een ijsje: snacks zijn overal verkrijgbaar en daardoor zie je op straat heel wat etende mensen.

RIJSTTAFEL

Typisch voor Nederland zijn de Chinees-Indische restaurants waar ze rijsttafels serveren. Die bestaan uit een kom rijst en/of noedels met soms wel een dertigtal bijgerechtjes die allemaal tegelijk op tafel komen. Je combineert zelf wat je lekker vindt, maar het is niet de bedoeling dat je alles door elkaar mengt. Proef telkens een paar gerechtjes en gebruik daarbij enkel je vork en lepel.

Bij de rijsttafel wordt doorgaans Chinese thee, mineraalwater of bier gedronken.

Nederlanders praten makkelijker over hun seksleven dan over geld. Ze zeggen niet graag wat ze verdienen, want dat is volgens hen praten over verschil en ongelijkheid en dat hoort niet. Vraag er dus beter niet naar.

OP DE GROND EN IN DE LUCHT: DE VliegEtiquette

Veel do's en don'ts

IN DE LUCHTHAVEN

- Kom op tijd of zelfs te vroeg. Liever dat dan te moeten hollen om je vliegtuig te halen.
- Stapel je bagage zorgvuldig op het wagentje en zorg ervoor dat er geen lange voorwerpen als ski's en tentstokken uitsteken die anderen kunnen hinderen.
- Belemmer met je wagentje nooit de doorgang van een roltrap, lift of iets anders.
- Respecteer de privacy van de passagier voor je en blijf bij het inchecken aan de balie achter de streep staan.
- Hou je reisdocumenten klaar.
- Label je bagage voor je vertrek naar de luchthaven zodat je dat niet meer aan de balie moet doen.
- Hou je aan het maximaal toegelaten gewicht en neem niet meer stuks handbagage mee dan is toegestaan. Thuis je bagage alvast wegen, voorkomt vervelende toestanden bij het inchecken.

- Hou je instapkaart en paspoort bij de hand, want je hebt ze nog nodig.
- Wees op de hoogte van de veiligheidsmaatregelen op het vlak van vloeistoffen en verboden voorwerpen. Haal aan de *security check* kleingeld en aansteker alvast uit je zakken, doe je jasje uit en leg een eventuele broeksriem af. Plaats alles, samen met je gsm, in het daartoe bestemde bakje op de lopende band.
- Als je stilstaat op de roltrap of op een rolband, hou dan uiterst rechts zodat anderen links kunnen doorlopen.
- Blijf niet te lang rondhangen in taxfreeshops, tijdschriften- of koffieshops. Hou de inchecktijd die op je instapkaart staat in de gaten en respecteer die.

IN HET VLIEGTUIG

- Loop rustig door het gangpad en hou je handbagage voor je. Begin niet uitgebreid je jas uit te trekken of je tassen in het bagagerek te schikken als er nog een hele rij passagiers achter je staat. Voeg even in en wacht af tot iedereen z'n plaats heeft gevonden.
- Een handje toesteken bij passagiers die niet goed bij het bagagerek kunnen of een te zware tas proberen op te tillen, is altijd elegant. Wel eerst even vragen en niet meteen de tas uit hun handen rukken.
- Schakel je gsm uit. Tijdens het taxiën kan je nog wel snel een sms'je sturen, maar daarna moet je mobieltje uit.
- Doe wat het vliegtuigpersoneel je vraagt. Als er door de intercom of door middel van een lichtsignaal wordt gevraagd om je gordel om te doen, doe dat dan meteen.
- Je beschikt over één armleuning, neem er dus geen twee in beslag. Respecteer de ruimte van anderen. Rek je armen niet uit boven het hoofd van een medepassagier en probeer zoveel mogelijk stil te zitten.

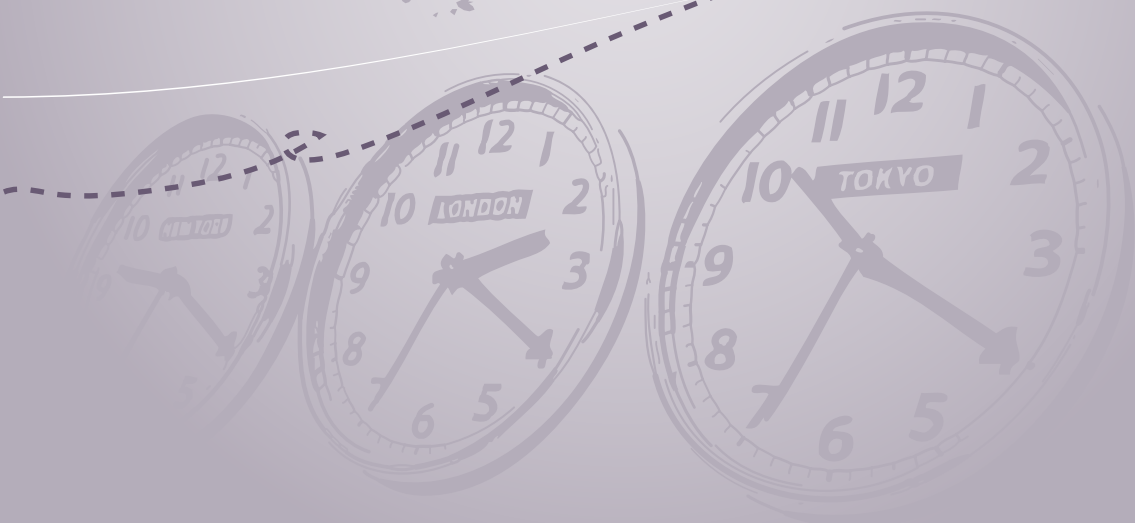

- Beweeg je polsen, nek en enkels regelmatig zonder de andere passagiers te storen. Heb je de behoefte om je benen even te strekken of je eens goed uit te rekken, loop dan naar het toilet.
- Val je naaste passagier niet lastig met oeverloos geklets. Begin ook niet te praten met iemand die een boek aan het lezen is, naar muziek luistert of een dutje wil doen.
- Als je van jezelf weet dat je luid snurkt, probeer dan niet in slaap te vallen.
- Pas niet voortdurend de stand van je stoel aan. Zet hem ook niet met een ruk naar achteren of naar voren want je achterbuur heeft er misschien net een kopje koffie op gezet.
- Reis je met kinderen, probeer hen dan rustig te houden, al is dat niet altijd gemakkelijk op een lange vlucht. Neem wat kleur- en prentenboeken mee, wat spelletjes of een tekenfilm. Een luierschermer doe je op het toilet en niet op de stoel naast je.
- Ben je luchtziek? Ga naar het toilet of gebruik het spuugzakje dat in het netje van de stoel voor je zit. Braken doe je zo discreet mogelijk en zo goed als het kan IN het zakje. Het dichtgevouwen zakje kan je daarna gerust aan de steward of stewardess geven. Die zal zich sowieso om jou bekommeren als je ziek bent.
- Tegenwoordig beschikt iedere passagier over een eigen entertainmentsysteem. Stel het geluid zo in dat je medepassagier er geen last van heeft, want niets is vervelender dan het metaalachtige geluid dat uit andermans hoofdtelefoon sijpelt.
- Gebruik tijdens je vlucht geen al te sterk parfum of doordringende aftershave: je moet een beperkte en afgesloten ruimte met velen delen.

A faint, light gray world map is centered in the background of the top half of the image.

NIEUW- ZEELAND

NIEUW-ZEELAND

Land of plenty

Noem Nieuw-Zeeland niet in één adem met Australië, want het zijn wel degelijk twee totaal verschillende landen. Nieuw-Zeelanders zijn trots op hun onafhankelijkheid en ze waarderen het wanneer buitenlanders iets meer weten over hun geschiedenis en cultuur. Het is een prettig land om in te reizen. De bevolking is heel hartelijk en gastvrij, maar hecht wel veel belang aan goede manieren. Die verschillen eigenlijk niet veel van de onze, al hebben ze zo hun typische gebruiken.

OVER DE MAORI'S

De oudste bevolkingsgroep in het land, de Maori's, leeft nog zoals hun voorouders dat deden. Zo'n 15 procent van de bevolking is van Maori-afkomst. De laatste jaren is er steeds meer aandacht voor hun rijke en gevarieerde cultuur. Het Maori is naast het Engels een officiële taal in Nieuw-Zeeland.

EEN STEVIGE HANDDRUK OF EEN HONGI?

Met *Kia ora* groeten Maori's en veel blanke Nieuw-Zeelanders (*pakeha*) elkaar. Ze gebruiken het ook bij het afscheid nemen. Letterlijk vertaald betekent het 'gezondheid'.

Daarbij geven ze elkaar meestal gewoon een hand, of een knuffel voor familie of vrienden.

Maori's wrijven hun neuzen even tegen elkaar. Met deze *hongi* delen ze even elkaars adem en zo worden ze één. Deze aandoenlijke vorm van begroeten is hun alternatief voor de westerse kus.

Geef een Nieuw-Zeelander altijd een stevige handdruk, want ze houden hier niet van 'slappe handjes'. Kijk hem of haar ook recht in de ogen en glimlach erbij.

BRING A PLATE

De erg gastvrije kiwi's, zoals de Nieuw-Zeelanders ook wel genoemd worden (niet naar de vrucht, maar naar de gelijknamige vogel), zullen je al kort na de kennismaking bij hen thuis uitnodigen. Is dat het geval, neem dan een fles wijn of een cadeautje mee.

Een uitnodiging gaat vaak vergezeld van de uitdrukking '*bring a plate*'. Dat betekent niet dat de gastvrouw te weinig borden heeft en je je eigen bord moet meebrengen, maar wel dat je iets te eten moet meenemen. Als je bijvoorbeeld

naar een barbecue moet, kan dat wat vlees of een lekkere salade zijn. Alle gasten doen dat en iedereen deelt het eten.

Word je op de thee gevraagd tussen zes en acht 's avonds, dan betekent dit dat je komt dineren. Afternoontea op z'n Engels met gebak en sandwiches, is van drie tot vier in de namiddag.

LEKKER OP BLOTE VOETEN

- Nieuw-Zeelanders kleden zich erg informeel, maar heb je een zakelijke afspraak, trek dan een pak of een mantelpakje aan. Dat geeft een goede indruk.
- In de trendy restaurants van grote steden als Auckland en Wellington zijn de meeste mensen goed en vaak hip gekleed. In de café-restaurants is *casual* de norm.
- Op een barbecue of tuinfeest gaat het er relaxed aan toe. Verbaas je er niet over dat veel gasten niet eens schoenen dragen. Doe gerust mee.

PACIFIC RIM

Nieuw-Zeeland heeft een eigen, moderne keuken ontwikkeld: de *Pacific Rim*, een bonte mix van smaken en kooktechnieken van de landen rond de Stille Zuidzee. Vooral in grote steden als Auckland en Wellington kan je heerlijk eten met verse ingrediënten van eigen bodem.

Het is verstandig om van tevoren te reserveren en op tijd te komen.

De tafelmanieren verschillen niet van de onze. Schaal- en schelpdieren mag je bijvoorbeeld zeker met je handen eten.

Een paar specialiteiten die je zeker moet proeven:

Bluff oysters: zalige oesters met een nootachtige smaak

Crayfish: langoest

Greenshell mussels: grote mosselen die je op sommige plaatsen zelf ook kan plukken

Hokey Pokey: populair ijs met stukjes butterscotch

BYO

Nieuw-Zeeland heeft wat wijn betreft een goede reputatie. Vooral de witte wijnen staan hoog aangeschreven. In het noorden (de *Bay of Plenty* en *Hawkes Bay*) kan je gaan proeven in wijnboerderijen. Je zal er hartelijk ontvangen worden en je bent niet verplicht om tot grote aankopen over te gaan.

Sommige restaurants hebben geen vergunning om alcohol te schenken, maar hanteren dan het ‘*Bring your own*’-principe. Je brengt je wijn gewoon mee en betaalt per fles of per gast een vast bedrag ‘kurkrecht’. Het is niet zo dat je elk restaurant kan binnenstappen met een fles onder je arm. Meestal staat BYO aangegeven in de gidsen of aan de ingang van de zaak. Informeer anders even bij je reservatie. Hou er rekening mee dat je enkel flessen wijn kunt meebrengen, dus geen bier of wijn in een box.

DOE DE HANGI!

Als je de kans krijgt, loont het de moeite een keer op z'n Maorisch te eten. Het eten wordt op de traditionele manier klaargemaakt in een kuil. Hierin wordt vuur gemaakt en wanneer dat opgebrand is, wordt een groot gedeelte

van de as en kolen verwijderd. Dan legt men hete stenen in de kuil waarop linnen zakken worden gelegd die doordrenkt zijn met water. Hierop komen de manden met voedsel en ook deze manden worden afgedekt met dezelfde natte linnen zakken. Daarna wordt het geheel bedekt met aarde en bladeren. Het duurt wel even voordat vlees, vis of groente klaar zijn, maar intussen vinden allerlei rituelen plaats, met veel zang en dans erbij.

Op het Noordereiland zijn er verschillende plaatsen waar je een *hangi* kan meemaken en kan proeven van de Maori-cultuur.

HEILIGE PLAATS

Je kan ook een *Marae* bezoeken. Dat is een gemeenschapshuis van de Maori's met een grote open ruimte. Omdat het een heilige plaats is, moet je hier wel een paar regels in acht nemen.

- Loop nooit een *Marae* binnen zonder eerst toestemming te vragen.
- Kijk hoe het begroetingsritueel verloopt en doe hetzelfde.
- Drink geen alcohol in of rond de *Marae*.
- Wacht met eten tot het dankgebed is uitgesproken.
- Ga nooit zitten of hangen op of tegen een tafel waarop voedsel ligt.
- Vraag toestemming om de Maori's of hun omgeving te fotograferen.
- Om hen te bedanken voor hun gastvrijheid, kan je een lied uit je eigen land zingen. Daar zijn ze dol op.

GOED OM TE WETEN

- Of het nu bij de bushalte is, in het postkantoor of in de supermarkt, iedereen wacht rustig z'n beurt af en staat in de rij. Waag het niet om je daartussen te wringen of voor te kruipen, tenzij je daar een erg goede reden voor hebt.

-
- Er is een streng drugbeleid in Nieuw-Zeeland en op het rijden onder invloed staan zware straffen.
 - In de meeste restaurants geldt een rookverbod. Soms is er een aparte ruimte waar je wel een sigaret kan opsteken. Is dit niet het geval, dan moet je naar buiten.

EN OOK...

Nieuw-Zeelanders zijn ecologisch bewust en zowel Maori's als blanken koesteren hun natuur. Redenen genoeg dus om het nodige respect te tonen.

A faint, light gray world map is centered in the background of the upper half of the image.

RUSLAND EN OOST- EUROPA

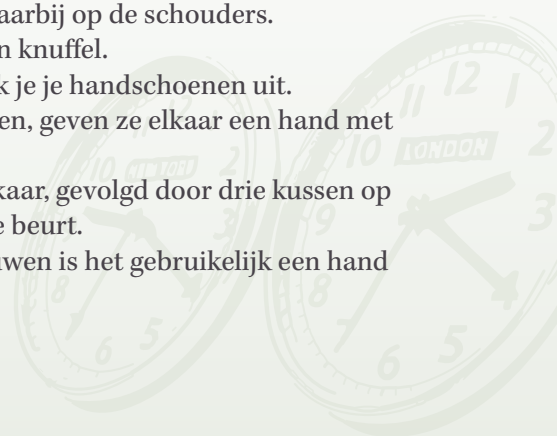
RUSLAND EN OOST-EUROPA

Nazdrovje!

OVER DE DREMPEL

- Handen schudden is in Rusland en andere Oost-Europese landen een favoriete bezigheid, en dat doe je dan ook bij elke ontmoeting.
- Mannen begroeten elkaar met een stevige handdruk en kijken elkaar daarbij in de ogen. Soms slaan ze elkaar daarbij op de schouders.
- Goede vrienden of familieleden krijgen een knuffel.
- Ook al is het ijskoud, bij de begroeting trek je je handschoenen uit.
- Als vrouwen elkaar voor het eerst begroeten, geven ze elkaar een hand met daarbij een kort knikje.
- Vriendinnen en familieleden omhelzen elkaar, gevolgd door drie kussen op de wang. De linkerwang komt eerst aan de beurt.
- Bij een begroeting tussen mannen en vrouwen is het gebruikelijk een hand te geven of enkel even te knikken.

Ga je bij iemand thuis op bezoek? Zorg er dan voor dat je op het afgesproken uur aankomt. Een kwartiertje te laat kan nog net, maar dat is dan ook het maximum. Wacht met handen schudden tot je binnen bent, want in Rusland is de drempel de verblijfplaats van de huisgeest. Je schoenen doe je uit bij het binnenkomen: je gastheer of -vrouw zorgt gegarandeerd voor slippers. Zorg er dus voor dat er geen gaten in je sokken zitten...

CADEAUTJES GEVEN

Oost-Europeanen zijn heel gevoelig voor kleine attenties: ze gaan zelf nooit ergens op bezoek zonder bloemen of een cadeautje en verwachten van hun gasten hetzelfde. Als man neem je bij een etentje in elk geval bloemen mee voor de gastvrouw. Let erop dat ze wel niet geel zijn, want dat is de kleur van verraad. En geef een oneven aantal: een even aantal bloemen geven ze enkel bij een rouwplechtigheid. Ook een dessert of een fles drank is altijd welkom.

Is er een baby op komst? Stel de aankoop van een geschenkje dan uit tot na de geboorte, want eerder iets kopen brengt ongeluk.

In eerste instantie zullen Russen zich wat weigerachtig opstellen tegenover een gulle schenker, maar dat is louter pose. Dring even aan en zie: ze aanvaarden je cadeau in dank.

SMAKELIJK!

Trek voldoende tijd uit voor een familiale maaltijd. En denk eraan: alle aangebroken flessen moeten tot op de bodem worden leeggedronken.

Kennismaken met de authentieke keuken van Oost-Europa doe je natuurlijk bij de mensen thuis. Wanneer zij gasten ontvangen, maken ze daar ook echt werk van. Ze ontvangen hun eters tussen vijf en zes uur aan een tafel die rijkelijk is voorzien van *zakoeshki*, kleine hapjes zoals gerookte vis, ingemaakte paddenstoelen, vleessalades of de onvermijdelijke met vlees gevulde pasteitjes of *pirogi*. Al deze gerechten komen meestal uit de eigen keuken en zijn met veel geduld en liefde bereid. En dat de sfeer vaak heel ontspannen is, heeft te maken met de hoeveelheid alcohol die meestal wordt genuttigd.

DE TAFELREGELS

- De oudste tafelgenoot of belangrijkste gast wordt het eerst bediend.
- Je begint pas te eten wanneer iedereen bediend is én wanneer de gastheer een toast heeft uitgebracht.
- Steun niet met je ellebogen op tafel en hou je handen ook niet op je schoot.
- Hou er rekening mee dat je zeker een tweede portie krijgt aangeboden.
- Brood soppen in de saus is hier heel gewoon.
- Laat gerust wat eten op je bord liggen. Zo maak je duidelijk dat er meer dan voldoende was.
- Heren schenken drank in voor de dame die naast hen zit.
- Na het soms machtige dessert drinken Oost-Europeanen thee.

En natuurlijk: elke maaltijd wordt afgerond met de beste wodka die de gastheer in huis heeft.

NAZDROVJE!

Zonder deze heildronk red je het in Oost-Europa niet, want er wordt aardig wat gedronken en geklonken. Zoveel zelfs dat alcoholisme er volksziekte nummer één is. Wodka, al dan niet van goede kwaliteit, kan je zowat op iedere straathoek kopen en niemand schaamt zich ervoor om publiekelijk de nodige glaasjes te drinken.

Ook in gezelschap komt de fles tevoorschijn. Als gast moet je niet alleen mee drinken, maar je glas zelfs in één geut achteroverslaan.

Drank weigeren is heel ongeleefd.

Drink je glas niet elke keer tot op de bodem leeg, want dat betekent dat je meteen weer een vol te incasseren krijgt.

Is er een aantal keren ‘*Nazdrovje*’ geroepen? Dan ben je officieel een vriend. Je wordt op de schouders geklopt en mag de aanwezigen tutoyeren. Verwacht je bij de volgende ontmoeting aan een omhelzing.

UIT ETEN

Russen zullen je vrij snel uitnodigen om samen te gaan ‘dineren’. (Ze bedoelen

daar ook vaak een gewone lunch mee.) Vooral in grote steden als Moskou zijn er veel restaurants, het ene nog luxueuzer dan het andere. Die luxe wordt erg op prijs gesteld, dus is het goed om daar rekening mee te houden als je zelf iemand uitnodigt. Dat er linnen op tafel ligt en de bediening stijlvol is, is daarbij belangrijker dan het eten zelf. De service is, ook in die eethuizen, meestal onbeholpen of ronduit slecht: het duurt vaak een eeuwigheid voordat iedereen krijgt wat hij heeft besteld. En voor- en hoofdgerecht belanden vaak tegelijk op tafel.

Gaat het niet om een lunch, maar om een uitgebreid diner 's avonds? Reken er niet op dat je vroeg in bed zal liggen, want Russen gaan vaak erg laat op restaurant. En jawel, je gaat niet de nacht in zonder een paar afsluitende rondjes wodka.

KLARE KOFFIE

Heb je gasten in Rusland en wil je hen een dampend kopje koffie voorschotelen? Schenk elk kopje bijna tot aan de rand vol. Een volle kop staat immers symbool voor een rijkgevuld en gelukkig leven. Schenk je het kopje maar voor twee derde vol, zoals wij dat vaak doen, maak je duidelijk dat je je gast zo'n leven niet gunt.

DAAR ZIJN DE 'SNORDERS'

Als je in Moskou je hand opsteekt om een taxi aan te houden, zullen er

meteen drie of vier auto's voor je stoppen. Meestal is daar geen officiële taxi bij. *Snorders* – zo worden deze wagens genoemd – verdienen een centje bij door op straat passagiers op te pikken. De chauffeurs zijn meestal mannen van middelbare leeftijd uit de middelklasse of mensen uit voormalige Sovjetrepublieken die naar de stad zijn gekomen om een beter bestaan op te bouwen.

Deze 'illegale' chauffeurs hebben het geregeld met de 'legale' aan de stok. Je kan ze dus beter niet tegen elkaar uitspelen. Geen van beiden houden ze zich aan de verkeersregels, dus verwacht je aan een dolle rit. En een goede raad: als je een illegale taxi neemt, spreek dan van tevoren een prijs af.

KLEDING

Oost-Europeanen kleden zich vrij conservatief en onopvallend. Een gekleed pak met overhemd en stropdas zijn een must bij zakelijke contacten en bezoeken: zo laat je je respect zien. Vrouwen dragen een mantelpak of een jurk met een jasje.

NIET DOEN!

- Praten over politiek.
- Je wijsvinger uitsteken. Als je iets wilt aanwijzen, gebruik dan je hele hand.
- Je handen in je zakken houden als je tegen iemand praat, zelfs al vriest het dat het kraakt.
- Je duim tussen je twee eerste vingers steken. Dit beledigend gebaar betekent *doolya*, of: het zal je niet lukken. Je duim opsteken om duidelijk te maken dat iets oké is, is wel acceptabel.
- Te veel lachen. Iemand die te pas en te onpas lacht, is onbetrouwbaar.
- Lege flessen op tafel laten staan. Dat brengt ongeluk.

-
- Fluiten binnenshuis, ook niet tijdens een applaus voor een voorstelling. Daar word je arm van.

ENKELE STAALTJES VAN BIJGELOOF

- Er staat je een rotdag te wachten als je iets vergeten bent en weer naar huis moet.
- Moeders maken een veiligheidsspeld vast aan de kleren van hun kinderen om het kwade oog af te wenden.
- Oost-Europeanen zitten niet graag op de hoek van de tafel, omdat ze vrezen dat ze dan voor eeuwig vrijgezel zullen blijven.
- Zitten tussen twee mensen met dezelfde voornaam brengt dan weer geluk.

CONTROLE

Een controle aan de deur van openbare gebouwen of warenhuizen is in veel van deze landen de normaalste zaak van de wereld. Meestal is er een detectiepoortje, maar soms moet je je ook echt laten fouilleren. Ervaar dit niet als een inbreuk op je privacy, maar zie het als een beschermingsmaatregel. Wind je vooral niet op en ga de discussie hierover niet aan.

NJET!

Neem je van iemand een foto zonder eerst zijn toestemming te vragen, dan kan die persoon wel eens behoorlijk agressief uit de hoek komen. Vraag je het wel, dan is de kans groot dat het oké is, maar je kunt net zo goed een ferme *njet* krijgen. In kerken en kloosters neem je geen foto's van mensen en iconen, en al zeker niet met flitslicht.

A faint, light gray world map is centered in the background of the image. The word "SPANJE" is superimposed over the map in a large, bold, black font. A dashed black line curves across the lower half of the image, passing behind the clocks.

SPANJE

SPANJE

Méer dan fiesta en siësta!

Er zijn diverse Spaanse eilanden en de bewoners ervan hebben elk hun eigen specifieke karakteristieken. In het noorden van het land gaat het er doorgaans wat meer ingetogen en gedisciplineerder aan toe dan in het zuiden, waar de sfeer vrolijker en meer ontspannen is.

HOLA!

- Normaal gesproken schudden mannen elkaar de hand in Spanje, behalve wanneer ze familie zijn, dan groeten ze elkaar met twee kussen of een knuffel.
- Vrouwen geven elkaar meestal twee kussen en schudden meestal handen met mannen. Maar dat kunnen net zo goed twee vluchtige kussen zijn als ze elkaar kennen of familie zijn.
- Zelf geef je een hand. Wil je een vrouw begroeten, wacht dan tot ze zelf haar hand uitsteekt.

ZEG MAAR 'U'

In Spanje bestaat iemands naam uit drie delen: de voornaam, de naam van de vader en de naam van de moeder. Bij de introductie wordt de eerste achternaam (van de vader) gebruikt, maar bij geschreven correspondentie en officiële documenten maken ze gebruik van beide achternamen.

Gebruikte aanspreektitels zijn *señor* of *señora* geplaatst voor de achternaam, en *don* of *doña* voor de voornaam. Titels zoals doctor, ingenieur of advocaat worden hier zelden gebruikt.

Je gesprekspartner spreek je het beste aanspreken met *usted* (u). *Tu* (jij) is familiair en wordt gebruikt onder vrienden en familie.

MONDJE MEEPRATEN

In Spanje worden vier officieel erkende talen gesproken: Spaans (Castiliaans), Catalaans, Baskisch (Euskera) en Gallicisch. Maak niet de fout om de drie regionale talen dialecten te noemen.

Veel Spanjaarden spreken behoorlijk Engels en soms wat Frans, maar hou er rekening mee dat er ook plaatsen zijn waar je enkel met Spaans terecht kan. Een woordenboekje op zak hebben, is dan ook geen overbodige luxe.

Met deze paar woorden laat je alvast je goede wil zien:

Hallo!: *hola*

Goedemorgen: *buenos dias*

Goedenavond (vanaf een uur of vijf): *buenas tardes*

Goedenacht: *buenas noches*

Alstublieft: *por favor*

Dank u (zeer): *(muchas) gracias*

Tot ziens: *adios*

MAÑANA

Vooral in het Zuiden willen Spanjaarden in het hier en het nu leven, wat voor buitenlanders zowel charmant als frustrerend kan zijn. Die houding wordt *informalidad* genoemd: iedereen doet eigenlijk gewoon wat hij wil, wanneer hij dat wil. Dat verklaart meteen waarom ze vaak veel te laat op een afspraak verschijnen zonder hiervoor enig excuus te geven. Ze durven ook iets te beloven zonder zich daaraan te houden. Anderzijds verwachten ze wel dat jij je afspraken nakomt.

Mañana is vroeg genoeg. Heb dus geduld en maak je vooral niet te druk.

FINO EN TAPAS

Spanjaarden houden van eten en drinken. Een *fino* (droge sherry) kan vanaf een uur of elf, daarna (of in de vroege avond) kiest men voor de *tapeo*.

Tip voor een culinaire uitstap: ga van bar tot bar en bestel telkens een drankje en een paar tapas.

Tapas zijn kleine smakelijke hapjes waarvan je een paar stukjes (*pinchos* of *pintxos* in Baskenland) of een grotere portie (*ración*) kan bestellen. *Montaditos* zijn tapashapjes die op een sneetje stokbrood worden geserveerd.

Gebruikte servetjes, garnaalkoppen of prikkers kan je in de bar gewoon op de grond gooien. Dat is hier heel gewoon. Hoe meer rommel op de vloer, hoe populairder de bar.

Een drankje aan de bar is goedkoper dan aan een tafel. Op het terras betaal je doorgaans nog meer.

LAAT AAN TAFEL

Lunchen kan in Spanje pas vanaf een uur of half twee en ook 's avonds wordt er laat gegeten, vanaf half tien of zelfs tien uur in de grote steden. In toeristische centra en op het platteland kan je doorgaans wel vroeger aan tafel.

DRESSED TO... EAT!

Spanjaarden zien er graag verzorgd uit, zeker als ze uit eten gaan. Ze verwachten dat ook van buitenlanders. In de betere restaurants ben je echt niet welkom in shorts en op gympen. Anders ligt het wanneer je gaat lunchen in een restaurantje aan het strand, maar ook daar ga je niet aan tafel zitten in je zwembroek of bikini.

DE SIËSTA IS HEILIG

De Spanjaarden beginnen om negen uur te werken, nemen een uitgebreide siësta en gaan niet naar huis voor zeven of acht uur 's avonds. Er zijn wel steeds meer bedrijven waar de lange middagpauzes worden afgeschaft en waar normale kantooruren worden gehanteerd. Op vrijdag stoppen de meesten vroeger met werken.

Wanneer je op zakenreis bent, kan je dus maar beter van tevoren even informeren naar de werktijden.

De meeste winkels zijn in de namiddag gesloten van half twee tot half vijf of vijf uur.

Uitgenodigd bij Spanjaarden thuis? Een bloemetje of een fles goede wijn doet het altijd goed als geschenk. Gespreksonderwerpen die geapprecieerd worden, zijn: de Spaanse tradities, stierengevechten, je familie, eten en drinken en je reiservaringen in Spanje. Religie, het Franco-regime of de diverse afscheidingsbewegingen zijn dan weer onderwerpen die je beter links laat liggen. En als je het over stierengevechten hebt, probeer er dan geen kritiek op te geven.

SPANJE VERSUS PORTUGAL

De twee landen van het Iberische schiereiland worden vaak in één adem genoemd. Toch zijn ze heel verschillend, net als hun inwoners. De Spanjaarden zijn trots en uitbundig, de Portugezen veeleer bescheiden en ingetogen.

In Portugal spreken ze Portugees. Spreek er liever geen Spaans, want daar houden ze niet van.

KUSSEN OF NEUZEN-NEUZEN?

Een stevige handdruk of een snelle zoen? Een vluchtige kus op de wang of met de lippen in de lucht? Twee keer of drie keer kussen, of helemaal niet? Er bestaat nogal wat verwarring over de manier waarop we elkaar begroeten. Ieder land heeft zo zijn eigen gewoontes.

Australië: Goede vrienden of familieleden geef je één kus op de wang.

Afghanistan: Vrouwen omhelzen elkaar door de rechterarm om de schouder van de ander te slaan. Ze geven elkaar drie kussen, de eerste op de rechterwang. Mannen doen hetzelfde bij elkaar. Mannen en vrouwen onderling kussen elkaar niet.

Brazilië: Als buitenlander word je begroet met een stevige en vriendelijke handdruk. In een later stadium geven zowel mannen als vrouwen twee kussen. Zijn mannen echte vrienden, dan gaan ze 'mattenkloppen': ze omhelzen elkaar stevig en slaan elkaar flink op de schouders.

China: Kussen is hier hoogst ongebruikelijk. Wanneer een Chinees na een paar glazen bier een arm om je schouder slaat, is dat al het toppunt van affectie.

Duitsland: Vrienden en familie geven elkaar een of twee kussen op de wang.

Frankrijk: ‘*Une bise*’ of een vluchtige kus is de Franse manier om dag te zeggen. Armen en schouders raken elkaar wel, maar je drukt je niet tegen de ander aan: even naar voren buigen volstaat. In bepaalde regio’s wisselen ze twee (Bordeaux), drie (Provence) of zelfs vier kussen (Parijs, Noord-Frankrijk en Nantes).

Griekenland: Kussen is de boodschap: vrouwen kussen vrouwen, mannen kussen mannen, mannen en vrouwen kussen elkaar. Ze houden het op twee zoenen, de eerste op de rechterwang. Alleen op Grote Donderdag – onze Witte Donderdag – doen ze dat niet: ze willen niet in Judas zijn voetsporen treden.

Groot-Brittannië: Britten houden het meestal bij een korte handdruk. Enkel familieleden en goede vrienden krijgen een kus.

India: Mannen en vrouwen kussen elkaar niet, maar mannen raken elkaar in het openbaar wel aan, net als vrouwen onderling. Een man en een vrouw zullen nooit hand in hand over straat lopen. Kussen in het openbaar is not done.

Indonesië: Elkaar aanraken of zoenen is een groot taboe. Kus als man nooit een meisje op de wang, want dat betekent zoveel als ‘ik wil met je trouwen’. Het aanraken van iemands hoofd wordt als een slecht voorteken gezien.

Italië: Familie en vrienden begroeten elkaar met een kus op iedere wang. In sommige regio’s zijn dat er drie. Ze leggen daarbij vaak een arm op de schouder of geven een knuffel. Word je aan vrienden van vrienden voorgesteld, krijg je ook een vluchtige kus.

Japan: Een stevige pakkerd, een vluchtige kus of een innige omhelzing, het is hier gewoon ondenkbaar. Zelfs familieleden of intieme vrienden zullen elkaar niet gauw kussen in het openbaar. Iemand aanraken of handen schudden is evenmin gebruikelijk. Als tegemoetkoming aan de westerse gebruiken zal een Japanner je als westerling wel de hand schudden, maar dan kort en krachtig.

Midden-Oosten: Goede vrienden en vriendinnen kussen elkaar op de wang. Vrouwen kussen alleen vrouwen, mannen enkel mannen. Hierbij schudden ze elkaar ook de hand en raken daarna met dezelfde hand de hartstreek aan. Jongemannen zoenen elkaar op de wangen en lopen vaak gearmd of hand in hand op straat. Zoek er niets achter, want het is heel gewoon. Gesluierde vrouwen mag je onder geen beding aanraken.

Nederland: Kussen is een teken van affectie en dus kus je alleen als je elkaar kent. Er wordt dus niet gekust als je net aan elkaar wordt voorgesteld – al worden daar in bepaalde kringen uitzonderingen op gemaakt. Geef bij voorkeur één kus op de rechterwang. Dat geldt zowel voor mannen als vrouwen. Tegenwoordig is ook de *hug* of een stevige knuffel populair.

Nieuw-Zeeland: De Maori's begroeten elkaar door hun neuzen even tegen elkaar te wrijven. Met deze *hong*i delen ze heel even elkaars adem en worden zo één. De westerse kus lijkt intussen ingeburgerd, maar blijft toch een niet voor de hand liggende begroetingswijze.

Rusland en Oost-Europa: Handen schudden is een favoriete bezigheid bij elke ontmoeting. Mannen begroeten elkaar met een stevige handdruk en kijken elkaar daarbij in de ogen. Goede vrienden of familieleden krijgen een knuffel. En al is het ijskoud, bij de begroeting doe je je handschoenen uit.

Vrouwen die elkaar voor het eerst begroeten, geven elkaar de hand met

daarbij een kort knikje. Vriendinnen en familieleden omhelzen elkaar, gevolgd door drie kussen op de wang. De linker komt eerst aan de beurt. Mannen en vrouwen geven elkaar de hand of knikken. Schud geen handen op de huisdrempel: Russen zijn bang dat je dan de huisgeest wekt.

Spanje en Portugal: Mannen en vrouwen geven elkaar een erg vluchtige kus als ze elkaar goed kennen. Als buitenlander is het gissen hoeveel kussen je moet geven en met welke wang je begint. Laat het initiatief aan de inlanders over.

Turkije: Mannen geven elkaar een hand, tot verschillende keren per dag als dat zo uitkomt. Daar hoort meestal een omhelzing bij. Vrouwen kussen en omarmen elkaar. Behalve in de moderne steden is het niet gebruikelijk dat vrouwen mannen kussen, of andersom.

Verenigde Staten: De Amerikanen zijn niet zo tuk op handen schudden en zoenen. Bij de begroeting blijft het meestal bij een 'hi' of 'how are you today?', waarbij ze elkaar glimlachend in de ogen kijken. Bij zakelijke contacten geven ze meestal een hand: kort en krachtig.

Twijfel je nog? Laat het aan haar over!

Een vrouw die jou begroet met een knikje of die met uitgestrekte arm haar hand uitsteekt, kiest er duidelijk voor om niet te zoenen. Gebruik de uitgestoken hand dan niet om de dame in kwestie naar je toe te trekken en alsnog te kussen. Een (niet al te) stevige hand is hier op zijn plaats. Het aantal kussen dat je uitwisselt, hangt niet alleen af van het land waar

je bent, maar ook van de streek of regio. Is het niet duidelijk hoeveel keer er gezoend zal worden, dan volgt de man de vrouw. Dat is handig, want zo vermijd je gênante situaties waarbij je op je eentje nog aan het 'luchtkussen' bent, terwijl de ander allang met iets anders bezig is.

A faint, light gray world map is centered in the background of the image. The word "TURKIJE" is superimposed over the map in a large, bold, black font. A dashed black line curves across the lower half of the image, passing behind the clock faces.

TURKIJE

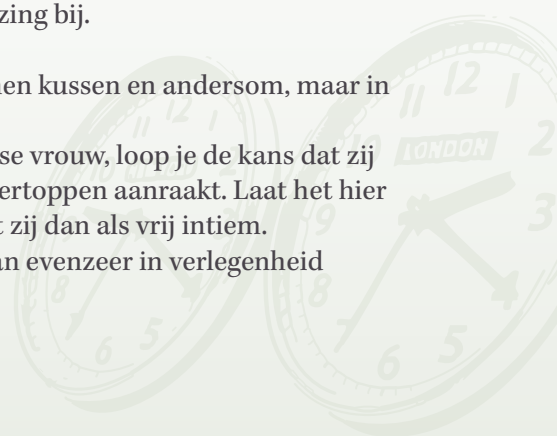
TURKIJE

Tussen Oost en West

In dit gastvrije land word je begroet met *'hos geldiniz'*. Geef *'hos bulduk'* als antwoord en je maakt meteen een goede indruk. Sommige Turken raken met de linkerhand even de hartsteek aan wanneer ze dat zeggen.

- Mannen geven elkaar een hand, meerdere keren per dag zelfs als dat zo uitkomt en daar hoort meestal een omhelzing bij.
- Vrouwen kussen en omarmen elkaar.
- Het is niet gebruikelijk dat vrouwen mannen kussen en andersom, maar in de moderne steden gebeurt dat wel.
- Steek je als man je hand uit naar een Turkse vrouw, loop je de kans dat zij die weigert of je hand enkel met haar vingertoppen aanraakt. Laat het hier dan bij, want een volle hand geven ervaart zij dan als vrij intiem.
- Een westerse vrouw brengt een Turkse man evenzeer in verlegenheid wanneer ze hem een volle hand geeft.

Als je bij een bezoek aan een bedrijf of werkplaats aan een groepje medewerkers wordt voorgesteld, is het gebruikelijk om iedereen individueel te begroeten. Sla niemand over, want dat wordt als zeer beledigend ervaren.

NAAR DE MOSKEE

Turkije is een islamitisch land en overal in het land staan moskeeën met minaretten. Van daaruit roept de *muezzin* vijf keer per dag voor het gebed. Als niet-moslim kan je de meeste moskeeën bezoeken en dat loont echt de moeite, maar respecteer de regels en probeer de gebedsdiensten en de vrijdag te vermijden.

- Als je naar binnen gaat, laat dan aan de drempel je schoenen achter. Meestal staat er een rek waarop je ze kwijt kunt.
- Vrouwen bedekken het hoofd, de armen en de schouders. Vaak liggen er sjaaltjes aan de ingang die je mag gebruiken.
- Mannen mogen niet naar binnen in korte broek.
- Soms is een deel van de moskee afgeschermd voor moslims, zodat ze in alle rust kunnen bidden en niet worden aangestaard door horden toeristen.
- Fotograferen is niet verboden, maar doe het discreet en overdrijf er niet mee.
- Als je wil, kan je bij het verlaten van de moskee een kleine gift achterlaten.

RAMADAN

Ook in Turkije wordt meegedaan aan de ramadan: het getuigt van goede wil en respect als je daar in de mate van het mogelijke rekening mee houdt.

Breng je als vrouw je vakantie alleen door in Turkije, zal je aan mannelijke belangstelling geen gebrek hebben. Accepteer niet te snel een kopje thee, kijk mannen niet te lang in de ogen en ga liever niet in op allerlei voorstellen. Als je iets wilt eten, ga dan naar een *aile salonu*, een familierestaurant. Let erop dat je niet per ongeluk een koffiehuis binnenstapt waar enkel mannen zitten.

DAAR IS DE DOLMUS!

In Turkije zie je overal collectieve taxi's onder de vorm van minibusjes. Ze rijden volgens een vast traject naar diverse stadscentra en omliggende dorpen. Er zijn vaste haltes en als het busje vol zit, vertrekt het. Je kan het ook laten stoppen door op straat gewoon je hand op te steken.

Betalen doe je onderweg en het tarief hangt op in de bus. Tik de persoon die voor je zit op de schouder en geef hem het geld. Dat wordt doorgegeven tot bij de chauffeur. Wisselgeld gaat dezelfde weg terug. Betaal dus zoveel mogelijk met kleine biljetten, want anders wordt het nogal ingewikkeld.

Hou er wel rekening mee dat je vaak erg dicht op elkaar zit. Het busje heet niet voor niets *dolmus*, wat zoveel betekent als 'opeengepakt'.

GASTVRIJHEID TROEF

Wanneer je bij een Turkse familie op bezoek mag, neem je zowel een kleinigheidje voor de ouders als eentje voor de kinderen mee. Pas op met

alcohol als je niets afweet van hun geloof. Je gastheer en gastvrouw zullen alles doen om het je naar je zin te maken. Het is dus niet de bedoeling dat je helpt met koken, afruimen of afwassen. Uiteraard toon je interesse voor het aangeboden voedsel en zeg je meermaals dat je het lekker vindt. Voedsel of drank weigeren doe je beter niet, want dat is een belediging.

Turken willen graag een gesprek aanknopen met hun gasten, al zijn er taalbarrières. Vermijd in ieder geval het aanbrenge van gevoelige gespreksonderwerpen als Griekenland, de Cypruskwestie en de minderheden in Turkije (Armeniërs en Koerden). Over gezondheid praten ze wel heel graag.

AFDINGEN

In de bazaar of op de markt is het de bedoeling dat je afdingt, daar kom je gewoonweg niet onderuit. Laat je dus niet inpakken door hun verhaaltjes, blijf rustig, ding voldoende af en vergelijk de prijzen. Uiteindelijk zullen jullie het wel eens worden.

In supermarkten, slagerijen en grotere winkels hoef je niet af te dingen, want daar gelden vaste prijzen.

FOTOGRAFEREN

- In principe mag je overal fotograferen, alleen militaire of strategische gebouwen en objecten als bruggen en vliegvelden mogen niet gefotografeerd worden.
- Sommige mensen vinden het leuk om gefotografeerd te worden, maar anderen – vaak gesluierde vrouwen – gaan liever niet op de foto. Vraag dus altijd de toestemming.
- Laat biddende mensen met rust.

Gooit iemand z'n hoofd kort naar achteren?
Dat is een duidelijke 'neen'!

NAAR DE HAMMAM

Laat de kans niet voorbijgaan om je eens goed te laten 'schoonboenen' in de hammam.

Soms zijn er gescheiden delen of aparte openingstijden voor mannen en vrouwen, maar niet altijd. Informeer dus even van tevoren als je als koppel wilt gaan.

- Mannen moeten een handdoek (*pestamal*) gebruiken en het onderlijf bedekt houden.
- Sla gerust een praatje, maar doe dat enkel als je zelf aangesproken wordt. Veel mensen komen hier immers om zich te ontspannen.
- De meeste vrouwen zijn niet erg preuts. Je krijgt wel een handdoek, maar je hoeft je daar niet krampachtig mee te bedekken. Veel vrouwen baden naakt.

• Na het stomen word je grondig ingezeept met een zeepzak. Je zal er versteld van staan hoeveel 'vuil' er van je lichaam komt, maar dat is bij iedereen zo.

DE SANITAIRE STOP

Moet je dringend naar het toilet en bevind je je buiten de toeristische centra, dan is de kans groot dat je op een hurktoilet terechtkomt. Toiletpapier is er niet altijd, maar er is meestal wel een kraantje. Is er wel papier, gooi het dan na gebruik in een afvallemmer en niet in het toilet, want dat raakt anders veel te snel verstopt.

NIET DOEN!

- Met je vinger naar iemand wijzen.
- Je schoenzool laten zien, want dat is een grove belediging. Dus pas op als je gaat zitten.
- Namaakartikelen kopen. Bij de grenscontrole in je thuisland riskeer je een flinke boete en worden de goederen in beslag genomen.

A faint, light gray world map is centered in the background of the upper half of the image.

VERENIGDE STATEN EN CANADA

VERENIGDE STATEN EN CANADA

Waar alles big is

Amerikanen zijn niet zo tuk op handen schudden en zoenen. Meestal blijft het bij een beleefde ‘*hi*’ of ‘*how are you today?*’ en kijken ze je even glimlachend aan. Eigenlijk zijn ze niet echt geïnteresseerd in je antwoord, maar het is altijd beleefd als je zegt ‘*fine, thank you*’. Familie of vrienden geven elkaar wel een stevige knuffel of *hug*.

- Een hand of een kus geven doen Amerikanen liever niet, maar verbaas je er vooral niet over als je met *love* of *honey* wordt aangesproken, want dat is dan weer wel heel gewoon.
- Bij zakelijke contacten wordt er meestal wel een hand gegeven: kort en krachtig.
- Een gesprek brengen op onderwerpen als god, seks en religie is niet zo'n goed idee. Je maakt sneller vrienden als je vertelt over je familie, het zwembad of hun sporthelden.

Amerikanen zijn niet bepaald de meest gemanierde bewoners van onze planeet. Nogal direct, luidruchtig, op het botte af en erg rechttoe, rechtaan. Privé én zakelijk, want time is money.

LET'S HAVE A DRINK

- Door een Amerikaan uitgenodigd voor een drankje? Hou er rekening mee dat het niet bij eentje zal blijven. Amerikanen houden van cocktails en als je bij iemand thuis bent uitgenodigd voor een drankje, worden dat er gauw twee of drie. Hierbij serveren ze hooguit wat borrelnootjes of olijven.
- In hotels, maar ook in restaurants is er vaak een happy hour. Vlak voordat dat uur afloopt, bestelt iedereen nog snel een drankje, zodat ze met twee glazen voor hun neus zitten.
- In Amerika is het heel gewoon dat je cocktails drinkt bij je maaltijd. Wijn bestel je alleen in de betere eetgelegenheden.
- In een aantal Amerikaanse staten is het drinken van alcohol in het openbaar verboden en riskeer je een ferme boete. Het is een van de redenen waarom flessen drank in bruin papier worden verpakt.
- Minderjarigen kunnen helemaal geen alcohol kopen.

Met je beker koffie over straat lopen is een vertrouwd beeld, vooral 's ochtends.

EETCULTUUR?

Van uitgebreid tafelen, zoals in Europa de gewoonte is, is hier geen sprake. Amerikanen gaan naar een restaurant om te eten en dat is het. Zodra je even je bestek neerlegt, loop je de kans dat de ober met je bord verdwijnt in de veronderstelling dat je klaar bent met eten. Zelfs als je tafelgenoten helemaal nog niet klaar zijn.

De Amerikaanse tafelmanieren verschillen van de onze.

- Een mes gebruiken ze enkel om iets te snijden. Daarna leggen ze het opzij en ze eten verder met hun vork, die ze met de tanden naar boven richten.
- De linkerhand verdwijnt meestal onder tafel.
- Geneer je er niet voor om gebakken kip, hamburgers of taco's met je handen te eten. Er ligt meestal een dik pak servetten op tafel en dat zegt genoeg.
- De geserveerde porties zijn vaak gigantisch, al kan je het vlees wel per gewicht bestellen.
- Het is heel gewoon om restanten mee naar huis te nemen in een zogenaamde doggybag.

Aan de ingang van de meeste restaurants zie je een bord met: *please wait to be seated*. Het is de bedoeling dat je wacht tot je een tafel krijgt aangewezen.

BLIJVEN LOGEREN

Amerikanen zijn gastvrij, maar je moet geen hotelservice of entertainment verwachten. Je krijgt ongetwijfeld een uitgebreide rondleiding in het huis en je kamer zal volledig in orde zijn, maar vanaf dat moment ben je gewoon een huisgenoot. Dat betekent dat je zelf voor je ontbijt zorgt, een drankje uit de bar of de gigantische koelkast neemt en iets eet wanneer je honger hebt, net zoals de rest van de familie dat doet. Een gezamenlijke maaltijd die is klaargemaakt door de gastvrouw of gastheer is uiterst zeldzaam. Soms wordt er gebarbecued, maar meestal zullen je ze meenemen naar een restaurant in de buurt. Daar verwachten ze dat ieder voor zich betaalt, tenzij jij er als gast op staat te trakteren als dank voor de gastvrijheid.

NAAR HET TOILET?

Vragen naar *the toilet* is nogal bot. Bij iemand thuis informeer je waar *the bathroom* is. In openbare plaatsen vraag je naar de *restroom* en restaurants hebben een *ladies room* en een *men's room*.

LEVE DE VRIJDAG

Buiten de grote steden zie je vooral vrijetijdskledij. Hou er wel rekening mee dat de meeste Amerikanen nogal conservatief zijn. Kleed je dus liever niet al te uitdagend, zeker niet in de grote steden.

In het bedrijfsleven gaat het er, al naargelang de branche, wat formeler aan toe. Heren dragen keurig een pak en dames zie je voornamelijk in een mantelpak of jurk met een jasje voorbij wandelen.

Sommige bedrijven hebben een *casual Friday* of *dress down Friday* ingevoerd. Op die dagen worden er geen afspraken buitenshuis gemaakt en kan je dus gerust in jeans gaan werken.

SORRY ROKERS!

De Verenigde Staten voeren een heel streng antirookbeleid en je ziet dan ook weinig mensen nog een sigaret opsteken. In openbare ruimtes, op vliegvelden, in bussen en treinen is roken sowieso verboden. In bars, cafés en restaurants ook, tenzij er een speciale ruimte voor is, maar dat hangt af van staat tot staat. De Amerikanen zelf zijn niet erg tolerant voor rokers.

Enkele regels:

- Steek geen sigaret op in de auto van iemand anders of bij iemand thuis, zelfs niet in de tuin, zonder toelating te vragen.
- Rook niet op de stoep of in het deurgat van een hotel of restaurant. Dat wordt echt als heel onbeleefd ervaren.
- Gooi nooit een peuk of lucifers op straat.

... EN CANADA

Beide landen worden vaak in één adem genoemd, maar toch verschillen hun cultuur en geschiedenis sterk. En Canadezen vinden het allesbehalve leuk om voortdurend met Amerikanen te worden vergeleken. Niet doen dus!

Canadezen zijn heel beleefd en van jou als buitenlander verwachten ze hetzelfde.

TIMES
SQUARE

BROADWAY

GEORGE ABRAHAM
WAY

NO STOPPING
ANYTIME

DEPT. OF TRANSPORTATION

Enkele tips voor een bezoekje aan Canada:

- Trek je schoenen uit wanneer je bij iemand thuis op bezoek gaat. De meeste Canadezen dragen in de winter overschoenen om hun schoenen te beschermen tegen sneeuw en pekel.
- Ook in Canada heerst er op vele plaatsen een rookverbod. Ben je in gezelschap, vraag dan altijd of iemand het erg vindt als je een sigaret opsteekt.
- Hou er rekening mee dat er grote cultuurverschillen bestaan tussen het Engelssprekende en het Franssprekende stuk van Canada.
- Hanteer de Europese tafelmanieren in Franssprekende regio's. Dus eet er gewoon met mes en vork. En eet niet op straat.
- Gebruik de claxon van je auto enkel als dat echt nodig is.
- In de overige regio's eet men op zijn Amerikaans.
- Praat niet te luid. Canadezen houden van rust en zullen zelden hun stem verheffen.

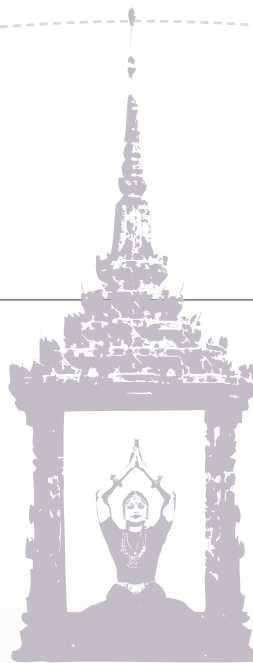
A faint, light gray world map is centered in the background of the page. The title 'ZUIDOOST-AZIË' is overlaid on the map, with 'ZUIDOOST-' on the left and 'AZIË' on the right, both in a large, bold, black sans-serif font. A dashed black line curves across the bottom of the map, passing behind the clock faces.

ZUIDOOST- AZIË

ZUIDOOST-AZIË

Het avontuur tegemoet

Het tropische klimaat, de weelderige natuur, de gevarieerde religieuze tradities, de vriendelijke mensen en het avontuurlijke eten maken van dit deel van Azië een heerlijke vakantiebestemming.

Zuidoost-Azië kent verschillende godsdiensten waardoor de omgangsvormen en gewoontes verschillen van land tot land.

Zo zijn Laos, Thailand, Myanmar en Vietnam boeddhistische landen, terwijl Maleisië en Indonesië moslimlanden zijn. Op Bali en delen van Oost-Java en Maleisië houdt het hindoeïsme nog stand.

In Vietnam leeft ook het confucianisme, maar dat is geen echte religie: het is meer een set van leefregels die geïntroduceerd werden door de Chinese filosoof K'Ung Fu Tzu (Confucius). Respect voor elkaar, menselijkheid en trouw zijn de voornaamste pijlers.

Deze verschillende geloofsovertuigingen maken het allemaal nogal ingewikkeld. Even de belangrijkste regels op een rij.

In een boeddhistisch land

- Laat bij een bezoek aan een tempel je schoenen achter bij de ingang.
- Wees binnen stil.
- Vrouwen mogen monniken niet aanraken. Er worden dus geen handen geschud bij een kennismaking en je mag een monnik ook niets aanreiken. Als je een monnik toch iets wil geven, leg je het object binnen zijn handbereik zodat hij het zelf kan oppakken.
- Wil je graag iets offeren, koop dan buiten de tempel wat bloemen of wierook en leg het aan de voeten van het Boeddhabeeld neer.
- Als vrouw mag je ook in de bus niet naast een monnik gaan zitten. De achterbanken zijn meestal voor hen gereserveerd. Zit je zelf op een achterbank en stapt er een monnik op, dan moet je je plaats afstaan.
- In en rond *stoepa's*, de heilige grafheuvels, wandel je met de klok mee.
- Beledig niemand, zeker niet in het openbaar, want niemand lijdt graag gezichtsverlies en in deze landen tillen ze daar zwaar aan.
- Hou er rekening mee dat veel boeddhisten vegetariërs zijn.

In een hindoeïstisch land

- Omdat je als buitenlander niet tot een bepaalde kaste hoort, zijn sommige delen van de tempels niet toegankelijk voor niet-hindoes. Soms mag je een tempel zelfs helemaal niet betreden. Kan dat wel, doe dan ook hier je schoenen uit en plaats ze bij de ingang.
- In veel tempels zal een beroep gedaan worden op je vrijgevigheid. Zo'n gift is een mooi gebaar en je helpt de mensen ermee vooruit, want zij hebben het meestal niet erg breed.
- Voor de hindoes is de koe een heilig dier, toon er dan ook respect voor. Het spreekt voor zich dat hindoes geen rundvlees eten.

- Eet nooit of raak geen voedsel aan met je linkerhand, want die gebruik je tijdens een toiletbezoek.

In een moslimland

- Vraag altijd de toestemming vooraleer je een moskee binnengaat. Bedek je armen volledig en je benen tot onder de knie en doe je schoenen uit. Soms liggen er hoofddoekjes klaar of kan je een sarong huren.
- Raak nooit iemands hoofd aan, ook niet dat van kinderen. Het hoofd zien moslims namelijk als het huis van de ziel en is dus heilig.
- Let erop dat je niet op iemands hoed gaat zitten of erop trapt, want dat is taboe.
- Eet ook hier nooit met je linkerhand.
- Hou elkaars hand niet vast of kus elkaar niet in het openbaar.
- Denk eraan dat moslims geen varkensvlees eten, want het is onrein. Ander vlees is wel *halal* of toegestaan.
- Alcohol is verboden voor moslims en je drinkt ook beter zelf geen alcohol in hun nabijheid.

GEDAG ZEGGEN

In al deze landen verschilt de manier van groeten, maar eventjes knikken werkt bijna overal. Bij meer formele ontmoetingen kan je iemand kort en licht de hand schudden.

Wanneer een man en een vrouw elkaar ontmoeten, moet je wachten tot de vrouw haar hand uitsteekt: die mag je dan zachtjes schudden. Doet de vrouw dat niet, begroet haar dan met een kort hoofdknikje.

Bij een begroeting brengen moslims na de handdruk hun hand naar hun hartstreek. Ze waarderen het als je dit gebaar op dezelfde manier beantwoordt.

DE THAISE WAI

In Thailand begroeten ze elkaar met de *wai*, wat een teken van respect is voor elkaar.

Je drukt je handpalmen tegen elkaar aan, houdt ze bij je borst en buigt een beetje voorover. Wanneer een Thai jou zo begroet, is het onbeleefd om die niet te beantwoorden, tenzij je je handen vol hebt met spullen die je niet meteen wil laten vallen. In dat geval knik je even met je hoofd. Ontmoet je iemand met een hogere sociale status, dan ben jij degene die het eerst de *wai* maakt. Bij twijfel groet je toch maar als eerste. Dat kan nooit kwaad.

'JA' OF 'MISSCHIEN'

Het getuigt van weinig respect als je in deze landen onomwonden je mening geeft. Je zet een ander nooit voor schut, je wijst mensen niet rechtstreeks op hun fouten en je levert geen kritiek op iemand in het openbaar. Met een ontwijkend antwoord zoals 'misschien' of een 'ja' die gewoon begrip uitdrukt, omzeil je het probleem.

Directheid wordt hier niet geapprecieerd,
vermijd daarom een duidelijke 'nee'.

KLEDING

Het is erg warm in deze landen, maar dat is geen reden om er schaars gekleed bij te lopen. Een korte broek kan best, maar als je steden of heilige plaatsen bezoekt, trek je beter een dunne katoenen broek, een jurkje of een rok aan.

WAT DOE JE BETER NIET?

- Snuit je neus niet waar anderen bij zijn, maar zonder je even af. Een zakdoek die na gebruik weer in je zak verdwijnt, vinden de meeste mensen hier ronduit vies.
- Stop je handen niet in je zakken. Sta ook nooit met je handen in je heupen, want dat komt agressief over.
- Elkaar knuffelen of zoenen in het openbaar, is ongepast.
- Wil je iemands aandacht trekken, doe dat dan niet door met je wijsvinger in de lucht te gebaren, maar hou alle vingers naar beneden gericht en beweeg ze afwisselend naar je lichaam toe en van je lichaam weg.
- Wijs nooit met uitgestoken wijsvinger naar anderen. Een decent gestrekte duim of een hand die de juiste richting uitwijst, zegt voldoende.
- Geef beter geen geld of westerse spulletjes aan kinderen.
- In Singapore mag je niet kauwen op straat. Kauwgom is er amper te verkrijgen en het gebruik ervan wordt sterk ontmoedigd. Voor het weggooien van kauwgom, papiertjes of ander afval op straat, kan je een stevige boete krijgen.

LEPEL, VORK OF EETSTOKJES?

In deze landen wordt vaak alles tegelijk geserveerd. Eigenlijk is dat zo gek nog niet, want zo kan je een hap van een pittig gerecht meteen afkoelen met wat rijst of een beetje sla, en soep drinken als je dorst hebt.

Op tafel staan doorgaans een soepkom en een bord, en soms nog een apart rijstkommetje. Als bestek krijg je een lepel en een vork. Naar een mes zal je tevergeefs zoeken, maar dat is geen probleem omdat het voedsel meestal in kleine stukjes wordt klaargemaakt. De verschillende gerechten worden vaak gedeeld.

Gebruik vooral je lepel. Prik niet met je vork in het voedsel maar gebruik hem veeleer om het eten op de lepel te schuiven. Om mie, Chinese deegwaren, te eten, kan je eetstokjes gebruiken.

Het meest traditionele 'bestek' zijn de vingers, maar gebruik die van je rechterhand, zeker in gezelschap van moslims.

ETEN OP STRAAT, EEN AVONTUUR!

Op straat is er een overvloed aan eetstalletjes waar je van de meest uiteenlopende gerechten kan proeven.

Al ziet het er allemaal een beetje primitief uit, eet gerust, want de ingrediënten zijn vers en worden gekookt of op hoog vuur klaargemaakt in de wok.

Als je een vleesgerecht bestelt, vraag dan wel altijd even wat het is. Soms verkopen ze de vreemdste vleessoorten zoals vogelspinnen, rupsen, rat, kat of hond. Dit zijn geen bedreigde diersoorten, dus in principe is er niets aan de hand. Maar misschien vind jij het zelf geen leuk idee om zoiets te eten.

TOILETBEZOEK

Buiten de hotels tref je vaak hurktoiletten aan. Toiletpapier is er meestal niet, water wel. Is er wel papier, deponeer het dan na gebruik in een afvalcontainer en niet in het toilet.

DENK AAN DE LOCALS

Probeer ervoor te zorgen dat het geld dat je uitgeeft tijdens je reis, ten goede komt aan de lokale bevolking. Helaas is dat op dit moment niet altijd het geval. Vaak profiteren internationale organisaties van de inkomsten uit toerisme, terwijl de locals achterblijven met de overlast en vervuiling. Hier kan je zelf verandering in brengen door een lokale gids in te huren, producten uit de regio te kopen of bij mensen thuis te slapen.

AAN HET STRAND, IN HET WATER

Al gaat het er op het strand wat losser aan toe, de goede manieren blijven gelden. Zelfs als we er allemaal schaars gekleed bijlopen, is een beetje beach-etiquette nooit ver weg.

Zo hoort het:

- De klassieke etiquette schrijft een keurig bovenstukje voor, ook tijdens het zonnen. Monokini zonnen kan meestal wel, zolang het maar discreet gebeurt. Maar pas op, het is niet in alle landen toegelaten. Het is dus niet zo'n goed idee om met blote borsten aan de strandbar te gaan zitten, achter de ijsventer aan te hollen of enthousiast mee te doen met een spelletje beachvolley. Topless een discussie aangaan met een onbekende buurman, is dus niet meteen een aanrader.
- Wil je je omkleden volgens het boekje, dan doe je dat in een kleedhokje of op een afgelegen plek. Het is niet erg elegant om midden op het strand met een handdoek te klungelen die bij een onhandige beweging jezelf en anderen in verlegenheid brengt.
- Je kent dit wel: je hebt je net uitgebreid ingesmeerd met zonnebrandolie en je gaat heerlijk ontspannen op je handdoek liggen als je een kwak zand of wat druppels water over je heen krijgt. Bah! Probeer hier rekening mee te houden als je uit het water komt. Loop dus niet te dicht langs zonnende mensen en wees voorzichtig met het uitslaan van je handdoek. Let op de windrichting.

- Lekker onder de douche na een stukje strand. Op de meeste plaatsen kan dat, al is het natuurlijk niet de bedoeling dat je jezelf daar uitgebreid wast, gewoon even het zout afspoelen is voldoende. Gebruik dus geen zeep of shampoo en trek ook je bikinislip niet los om het zand weg te spoelen. Spelletjes onder de douche zijn voor de kinderen vaak een leuk tijdverdrijf, maar anderen kunnen zich daar ook aan ergeren.
- Wie naast de douche zijn nagels begint te knippen en zijn oren schoonmaakt, heeft het duidelijk niet begrepen.
- In de zee of in een zwembad plassen doe je uiteraard niet. Leer je kids ook om dat niet te doen, want hun plas is niet schattiger dan die van iemand anders.
- Laat je kleintjes niet met de bal spelen in de buurt van zonnebaders.
- Zon, zee, strand en liefde is een succesformule, maar een beetje discretie is aangenamer voor de naburige zonnebaders. Vrijen in het water is helemaal not done.
- Wil je elkaar insmeren met zonnecrème, hou het dan gewoon en maak er geen erotisch spelletje van. Tip: waarom doe je het niet alvast in je hotelkamer?
- Foto's maken op het strand is leuk, maar richt je camera wel enkel op mensen die je kent. Fotografeer of film geen onbekende halfnaakte mensen zonder hun toestemming.

LIEVER HELEMAAL BLOOT?

Naaktrecreatie heeft, parenclubs niet meegerekend, niets met seks te maken. Wel genieten nudisten van het vrije gevoel om lekker in hun blootje rond te lopen en het water in te duiken. Ze voelen zich op die manier één met de natuur. Maar ook op het naaktstrand kan je beter op de hoogte zijn van wat je wél en beter niet kan doen. Informeer, zeker in het buitenland, van tevoren

even wat de regels zijn.

- Naar een naaktstrand begeef je je natuurlijk niet om andere mensen uitgebreid te bekijken. Ga er dus enkel heen als je het nudisme respecteert en als je jezelf daar op je gemak voelt. Het is ook niet bedoeld als *comedy show*, spot is dus ongepast. Probeer in geen geval je partner of iemand anders te overhalen om naar een naaktstrand te gaan als die dat niet fijn vindt.
- Het is niet verplicht om op een naaktstrand helemaal ongekleed te zijn, maar het is wel de bedoeling. Maar ben je bijvoorbeeld verbrand, dan belet niets je om een T-shirt aan te trekken. Als je ongesteld bent, kan je gerust je slipje aanhouden.
- Bloot zijn staat hier los van intiem gedrag. Vermijd dus aanstootgevende houdingen. Toch een erectie? Dat kan gebeuren, maar doe er iets aan. Duik in zee, ga op je buik liggen of gooi er een handdoek overheen.

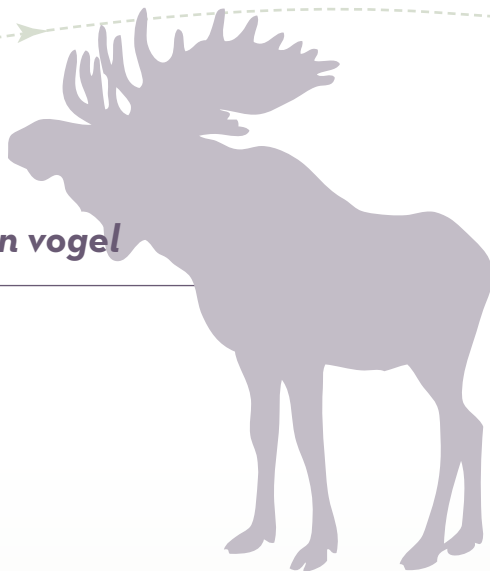
A faint, light gray world map is centered in the background of the image. The word "ZWEDEN" is superimposed over the map in a large, bold, black, sans-serif font. A dashed black line curves across the lower portion of the image, passing behind the clocks.

ZWEDEN

ZWEDEN

Zo vrij als een vogel

Zweden houden er losse omgangsvormen op na. Zo is het gebruikelijk om iemand bij de voornaam te noemen en te tutoyeren. Zelfs oudere mensen kan je gerust zo aanspreken zonder onbeleefd of respectloos over te komen. Alleen bij officiële ontmoetingen wordt er wel eens een titel gebruikt, gevolgd door de familienaam.

De meeste Zweden en dan vooral de jongeren praten goed Engels, maar het wordt altijd op prijs gesteld als je zelf een paar woordjes Zweeds praat.

Vrienden begroeten elkaar met een eenvoudig 'Hej'. Een beetje formeler is 'goddag' (goedendag), 'god morgon' (goedemorgen), 'god afton' (goede namiddag) en 'god natt' (goedenacht). Afscheid nemen doe je informeel met 'Hej då'.

Zweden zijn rustige en geduldige mensen en ze ergeren zich snel aan het ongeduld van buitenlanders.

Het is heel gewoon dat er stiltes vallen in een conversatie. Voel je vooral niet verplicht die vol te praten.

BIJ DE ZWEDEN THUIS

Uitgenodigd voor een etentje bij iemand thuis? Enkele tips:

- Neem een bloemetje, een fles drank of chocolaatjes mee voor bij de koffie.
- Zorg ervoor dat je op tijd komt, want Zweden zijn heel punctueel.
- Geef bij het binnenkomen de gastvrouw en -heer een hand. Zelfs mensen die elkaar goed kennen of familie zijn, kussen elkaar niet: ze omhelzen elkaar met de armen wijd open.
- Doe je (over)schoenen uit. Het is handig om je eigen slippers of pantoffels mee te nemen, maar doorgaans staat er wel een rijtje klaar.

Je zal zien dat de tafel keurig gedekt is en dat er moeite is gedaan om een mooie maaltijd op tafel te zetten. De tafelmanieren verschillen niet van de onze, dus dat kan geen probleem zijn. Tijdens en na het eten bedank je de gastvrouw meermaals met *tack för maten* (bedankt voor het eten) en het is erg attent om de dag daarna nog even te bellen om nogmaals te bedanken. Dat doe je met *tack för senast* (bedankt voor laatst). Op deze manier kan je ook vrienden of kennissen bedanken met wie je een leuke dag of avond hebt doorgebracht.

SURSTRÖMMING: ETEN VOOR DURVERS

In het noorden van het land worden in augustus feesten georganiseerd rond de *surströmming*. Dat is haring in blik die begint te gisten en pas goed is wanneer het blik bol begint te staan, wat dus rond augustus gebeurt. Hij wordt geserveerd met *tünnbröd* (dunne platte broden), uitjes en gekookte aardappelen. Dit alles wordt doorgespoeld met royale hoeveelheden aquavit en bier.

Tot dusver lijkt er eigenlijk niets aan de hand, maar het openen van het blik is geen sinecure. Dat gebeurt buiten in een emmer omdat door het gisten gassen vrijkomen en de boel behoorlijk spat. De geur die daarbij vrijkomt, is niet te harden. Wees daarop voorbereid en loop niet meteen kokhalzend weg.

Eigenlijk valt de smaak best mee, al begrijpen buitenlanders niet hoe zoiets een delicatessie kan zijn. Als je ervan durft te proeven, maak je een goede beurt bij de Zweden, maar je moet het je niet laten opdringen. Je kan het ook gewoon houden bij brood en aardappelen. De geur blijft hoe dan ook dagen in je kleren hangen. Het is niet de bedoeling dat je zo'n blik meeneemt als souvenir, want je mag er niet mee op het vliegtuig.

SKÅL!

Bij een formeel diner zal er aan het begin van de maaltijd een toast uitgebracht worden. Wacht met drinken tot de gastheer *skål* heeft gezegd. Dat is echter niet zomaar even het glas heffen. Het gaat zo:

Hij heft het glas, knikt naar alle gasten van rechts naar links, neemt een slokje, knikt weer in hetzelfde rondje en zet zijn glas neer. Dit ritueel hoort door alle aanwezigen gevolgd te worden bij elk slokje. Bereid je dus voor op een lange avond.

LET'S PARTY!

Als je met Zweden uitgaat, zal je merken dat ze vaak meer drinken dan je zelf gewend bent. Voel je in geen geval verplicht om mee te doen. Misschien is het goed om te weten dat het lichte bier slechts 2 procent alcohol bevat.

Is er een feestje bij iemand thuis, dan is het gebruikelijk dat iedereen zijn eigen drank meebrengt, want alcohol is hier erg duur. Ieder drinkt ook zijn eigen drank op, tenzij je daarna nog moet rijden.

DE SAUNA-ETIQUETTE

Geen Scandinavisch land zonder sauna. Grijp de kans om daar volop van te genieten, maar neem wel bepaalde beleefdheidsregels in acht.

- Neem een douche vooraleer je in de sauna stapt.
- Ga op je handdoek zitten of wikkel hem om je middel. Hou in geen geval je badpak aan.
- Wees stil en begin geen geanimeerd gesprek. Mensen proberen hier tot rust te komen.
- Probeer geen storende geluiden te maken zoals zuchten, kreunen of je neus ophalen.
- Zorg ervoor dat je zweet niet druppelt op de persoon op de bank onder je.
- Giet geen water op de hete stenen zonder aan de anderen te vragen of dat goed is voor hen.
- Sla je handdoek niet in iemands gezicht.
- Blijf in de sauna zolang je het prettig vindt. Maak er geen wedstrijd van wie het langst kan blijven zitten.
- Om na de sauna af te koelen, mag je gerust in je blootje het meer of een ander water induiken, in de sneeuw rollen of je onderdompelen in een gat in het ijs van een meertje.

- Laat de sauna en de kleedkamer netjes achter.
- In sommige sauna's kan je jezelf met in water geweekte berkentakjes wat tikjes geven.

ROKEN

In alle openbare gelegenheden is roken verboden. Ook roken in horecagelegenheden is niet toegestaan tenzij de bediening buiten kan plaatsvinden of als er een aparte rokersruimte is. Bij de mensen thuis ga je naar buiten om een sigaret op te steken.

ALLEMANSRECHT

Iedereen mag genieten van de Zweedse natuur, toch als je er voorzichtig mee omspringt en zowel mens als dier met eerbied behandelt. Dat heet hier in Zweden het 'Allemansrecht'. Dit is geen formele wet, maar een oud gewoonterecht, dat niet geldt in natuurreserveaten en beschermde natuurgebieden. Het is dus goed om te weten wat je wel en niet mag.

Dit mag wel:

- Over het land van iemand anders lopen of je over het water verplaatsen als je de eigenaar geen last of ongemak bezorgt. Blijf wel op voldoende afstand van een privéwoning.
- Wandelen, fietsen, paardrijden of skiën op particuliere wegen.
- Met je tentje tot maximaal 24 uur kamperen op het land van iemand anders. Wil je langer blijven staan, dan moet je toestemming vragen.
- Een vuurtje stoken, voor zover er geen verbod geldt. Gebruik enkel gevallen takken en twijgjes. Bomen omhakken mag niet.

- Bessen, paddenstoelen en bloemen plukken, behalve de beschermde soorten en enkel voor eigen gebruik.

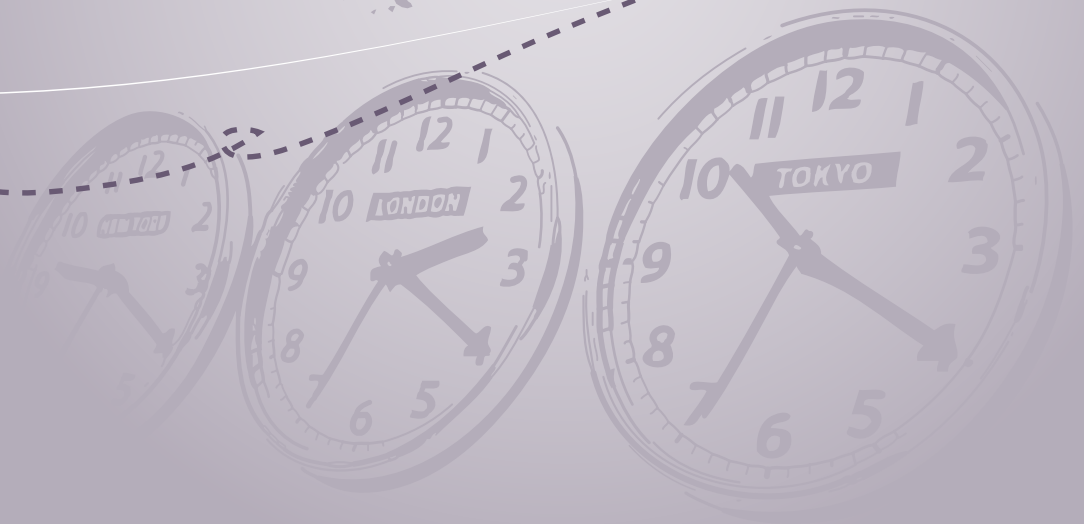
En dit mag niet:

- Afval achterlaten in de natuur.
- Jagen of vissen. Dat laatste mag wel aan de kust en in de grootste meren. Wil je elders vissen, heb je een vergunning nodig.
- Tussen 1 maart en 20 augustus je hond los laten lopen.

A faint, light gray world map is centered in the background of the upper half of the image.

ZWITSER- LAND

ZWITSERLAND

Mooi, efficiënt, maar saai?

De bevolking van Zwitserland is een smeltkroes van nationaliteiten en de invloeden uit al die landen laten zich duidelijk voelen. Een Duitse Zwitser zal je bijvoorbeeld korter en zakelijker begroeten dan een Franse of Italiaanse. Een knuffel of kus als begroeting moet je van hem niet verwachten.

KIES JE TAAL!

In Zwitserland kan je je gemakkelijk verstaanbaar maken. Er wordt Duits, Frans, Reto-Romaans en Italiaans gepraat. In de toeristische centra kan je ook met Engels terecht.

Het Duits dat de Zwitsers spreken, ook wel Schwitserdütsch genoemd, klinkt duidelijk anders dan het standaard-Duits. Zowel de woordenschat als de uitspraak verschillen.

Een paar voorbeelden van typisch Zwitserse woorden:

Grüezi: hallo

Grüezi miteinander: hallo allemaal

Buttergipfel: croissant

En wat dacht je van *chuchichäschtli*? Dat betekent gewoonweg keukenkastje!

Welke taal je ook praat, wees vooral beleefd, want daar zijn de Zwitsers erg gevoelig voor. Spreek hen steeds aan in de 'U'-vorm, tenzij ze zelf aangeven dat je hen mag tutoyeren.

ETIQUETTE OP DE PISTE

Veel buitenlanders komen naar Zwitserland om te skiën of snowboarden. Enkele regels om in stijl de bergen af te glijden.

- Bij het liftstation staan de skiregels en richtlijnen bijna altijd vermeld. Leef ze na.
- Wil je aan een afdaling beginnen, geef dan voorrang aan andere skiërs of snowboarders. Kijk dus altijd even achterom en check de dode hoek.
- Ski of snowboard op een beheerste manier. Je kan je grenzen verleggen, maar ken je limiet.
- Als je andere skiërs of snowboarders inhaalt, hou dan rekening met onverwachte bewegingen.
- Stop niet midden op de piste om even uit te blazen. Ga opzij en zorg ervoor dat je duidelijk zichtbaar bent voor anderen.
- Maak geen sprongen als je geen zicht hebt op je landingsplaats.
- Snowboard of ski nooit tegen te grote snelheid een onbekend gebied binnen.
- Begeef je vooral nooit zonder gids buiten de pistes.

WANDELEN IN DE ZOMER

Ook wandelen is in Zwitserland een geliefde bezigheid. In totaal zijn er meer dan 65.000 kilometer aan goed onderhouden en duidelijk gemarkeerde wandelpaden.

Enkele tips:

- Leg de moeilijkste tochten niet in je eentje af. Vraag een gids mee en zorg voor een goede uitrusting.
- Wijk sowieso nooit af van de wandelpaden.
- Ben je van plan aan een lange wandeltocht te beginnen, breng de mensen van je hotel of pension daar dan van op de hoogte.
- De hoger gelegen Alpenweiden zijn bekleed met een schitterend bloemenkleed. Denk eraan dat deze bloemen beschermd zijn en je ze niet mag plukken, al is de verleiding groot om wat alpenroosjes of edelweiss mee te nemen.

Naakt door de Zwitserse Alpen wandelen is niet langer toegestaan in het kanton Appenzell Innerrhoden. Dit kanton in het noordoosten van Zwitserland heeft besloten boetes uit te schrijven aan naakte wandelaars. Vooral op zonnige dagen zorgen deze wandelaars voor overlast. Het is maar dat je het weet.

NOG EVEN ZAKELIJK

In Zwitserland worden veel zaken gedaan.

- Kom op tijd op je afspraak. Efficiënt als ze zijn, ergeren Zwitsers zich mateloos aan laatkomers.
- Het uitwisselen van visitekaartjes is een belangrijk ritueel. Zorg ervoor dat je er voldoende op zak hebt.
- Kleed je onberispelijk, ook je schoenen moeten er vlekkeloos uitzien.
- Zorg ervoor dat je zelfverzekerd overkomt. Dus zit niet onderuitgezaakt op je stoel en leun niet met je ellebogen op tafel.
- Bereid je gesprek goed voor en kom meteen to the point.
- Schep niet op over geld, want daar maak je weinig indruk mee. Je hebt tenslotte te maken met de rijkste burgers van Europa.

IN HET RESTAURANT

Je hoeft niet te wachten tot het personeel je een tafeltje aanwijst. Maak gewoon je keuze en ga zitten. Wees niet verwonderd als andere gasten op de vrije stoelen aan jouw tafeltje gaan zitten, want dat is hier heel gewoon. Knoop niet ongevraagd een gesprek aan, maar als de ander je aanspreekt, kan je uiteraard een praatje maken.

In Zwitserland is het middageten de hoofdmaaltijd. Je krijgt doorgaans waar voor je geld als je de dagschotel neemt, al verschilt die van naam naargelang van de regio. Een dagschotel kan een *Tagesteller*, *plat du jour* of *piatto del giorno* heten.

NIET DOEN!

- Papier of afval op straat gooien.
- Oversteken als het voetgangerslicht op rood staat, ook al is er geen verkeer.
- Te luid praten, zeker aan de telefoon of gsm.
- Roken aan tafel.
- Vergeten toestemming te vragen voordat je foto's maakt of begint te filmen.

MEER WETEN?

Voor de research van dit boek hebben wij onder meer onderstaande boeken en websites gebruikt. Boeiend voor wie meer wil weten over interculturele communicatie.

BOEKEN

- Claes, Marie-Thérèse en Gerritsen, Marinel, *Culturele waarden en communicatie in internationaal perspectief*, Uitgeverij Coutinho, 2002.
- De Vries & Wolbrink, *Het blauwe boekje. Stijlgids over manieren, eten, drinken en kleding*, Bleubead Publications, 1999.
- Div. auteurs, *Cultuur Bewust!* (diverse landen), Uitgeverij Elmar.
- Div. auteurs, *Culture Shock!* (diverse landen), Marshall Cavendish Editions.
- Li, Jenny, *Paspoort voor China*, Uitgeverij Deltas 2001.
- Ludemann, Eva, *Let op je schoenzool*, Uitgeverij Podium, 2004.
- Shadid, W.A., *Grondslagen van de interculturele communicatie, Studieveld en werkterrein*, Uitgeverij Kluwer 2007.
- Van Ginneken, Jaap, *Handboek wereldburger, Een inleiding interculturele communicatie*, Uitgeverij Boom, 2008.
- Vossestein, Jacob, *Vreemd volk, Over gedrag in andere culturen*, Kit Publishers 2003.

WEBSITES

Business etiquette diverse landen: <http://nl.wikibooks.org>

Cross-cultural Competence:

http://wikipedia.org/wiki/Intercultural_competence

Global Guide to Culture, Customs and Etiquette: www.kwintessential.co.uk

Guide to cross-cultural etiquette & understanding: www.culturecrossing.net

Lichaamstaal: www.infonu.nl (reizen en recreatie)

India, info algemeen: <http://ontdekindia.nl/>

India, cultural pointers: <http://www.indax.com/trculture.html>

Italië, gewoontes: www.studioitalia.nl

Japan, info algemeen: www.uchiyama.nl

Japan, tafelmanieren: www.japan-guide.com

Japan, zakendoen: www.japanese-business-cards.com

Startpagina etiquette: www.startpagina.nl

Startpagina omgangsvormen: www.omgangsvormen.nl

Stijlgids over manieren, eten, drinken en kleding: www.hetblauweboekje.nl

Tipping Etiquette: www.betidy.com

Zakelijke gedragscodes (diverse landen): www.evd.nl

